

תולדות מרן הגה"ק מהר"א מזידיטשוב

פרק עשרים ואחד.

ימי ולילותיו של רבנו, אהבת תורה שלו, איך כתב את חבוריו

כבר הכאנו מה שאמר רבנו למחותנו הגה"צ ר' יהושע מבעלזא זצ"ל, שהתחיל ללמוד תורה בשקידה רבה עוד בהיותו ילד קטן ומאז עדיין לא הפסיק לדברים הללו הם דברים כמשמעם, כי כל ימיו החל מימי קטנותו, מן העת שהקניטו חבירו בקנאותו על הכפה המזהבת שצנעו לו אמו, עד יום האחרון עלי אדמות, היו אצלו כיומא אריכתא אחד לתורה ולעבודה, ופומיה לא פסק מגירסא יומם ולילה

יומו של רבנו התחיל בשעה א: כהצי שעה קודם הצות לילה אם בכלל לא היה נעור כל הלילה ונמר בלילה שלאחריו בשעה התשיעית, ובכל משך היום הגדול ההוא ישב ועסק בתורה ובתפלה וכתב את חבוריו הקדושים, בימי נעוריו לא הלך לישן בכלל כי אם נתנמנם כשעה מועטת בישיבה על כסאו, ואח"כ התנבר כאריו ושם את רגליו בספ"ל של מים קרים ועסק בתורה כל הלילה בעמידה, וגם לעת זקנתו כשכבר קפצה עליו הולשה והוכרחה לנוח על מסתו, גם אז לא היה ישן עד עונת הצות לילה רק בסירונו, לאחר שישן חמש עשרה רגעים, הקיץ ונפל את ידיו ג"פ, ויישן שוב שיתין נשמי ככראשונה ונתעורר ונפל ידיו שנית, כה היתה שנתו עד לפני הצות הלילה, ואז התעורר וקם ממסתו והתחיל בעבודתו עבודת הקודש.

מה היו שעותיו בכל לילה ולילה אין איש יודע בדיוק, כי מלבד הנצר המשרת שישן בחדרו החיצון, לא בא שום אדם אליו בעת ההוא, ואפילו בניו לא נכנסו אליו רק כשהאיר היום וכבר גמר את כל למודיו והתחיל להכין את עצמו לתפלה, אז באו בניו לברכו בברכת צפרא טבא, והנער המשרת ערבה שנתו עליו כל הלילה ולא הקיץ בשום פעם עד הבוקר, כנראה היתה יד רבנו באמצע שיישן משרתו כל הלילה, כי פ"א חלה אחד ממקורביו, ורבנו הלך לבקרו, אמרו לו לרבנו שהחולה נגולה שנתו ממנו, אמר רבנו בכת צחוט, הנה הנער אשר אתי בבית, אני שומר לראשו שיישן כל הלילה, וב"ה הוא ישן בכל לילה עד הבוקר באין מפריע, ובכן גם אתה תישן מעתה כל הלילה, וברכתו נתקיימה.

פ"א בליל-חורף אחד כלו העצים בחדרו, הלך רבנו בכבודו ובעצמו למטה לבית מדרשו בחצי הלילה, ולקח מאחורי התנור שם כמה גורי עצים עלה והסיק בחדרו, ואת הנער המשמש לא הקיץ, לן אז בבהמ"ד אחד מחסידים שראה לשבא רבנו ועד אשר נתפקה מהשתוממתו כבר חזר רבנו לביתו עם גורי עצים על ידו. (ב) יודעים אנחנו רק מזה שאחר שאמר תיקון הצות היה אומר בכל יום ספר תהלים אחד, וביום עש"ק וש"ק היה זמר כל ספרי תהלים פעם שנית, אח"כ היה עוסק בתורה בנגלה ובנכתר, וקודם שהאיר היום היה כותב רובי תורתו בחבורי הקדושים, והעיד נכדו הרה"צ ר' יודא צבי זצ"ל מדאלינא ששמע מפיו הקדוש שאמר פ"א: שכשהוא יושב וכותב את חבוריו הוא טובל את עטו טבילה אחת בדיו וטבילת שניה בדם-לבנו, ותלמידו ריו"ם מספינקא (בהקדמתו ל"מרו של רבנו עה"ת) סעיד, שבשעה שכתב רבנו את ספרו היה דבוק בחי העולמים עד אין סוף וכמעט שהיה בטל במציאות מרוב דביקות ולסיבה זאת קצר במקום שיש להאריך.

כל אדם לא היה אמנם עמו כאוהל בשעה זו, אבל כבר ספרנו למעלה (פרק י"ב אות י"ב) איך שנכנסו אליו פ"א שני תלמידיו הצדיקים ר' שלמה מדאלינא ור' משה מסקאלע זצ"ל ומצאו אותו כותב את ספרו והוא מעוטף בטלית ותסילין, ויצאתו היתה כרוכה על אצבעותיו שבהן החזיק את קולמסו.

רבנו היה נוהג קדושה יתירה בפרשיי ז"ל, וכשהיה מזכיר ממנו איזה מאמר היה נוהג לאמרו כלשונו מבלי לדלג אפי' על מלת "וגומר" או לשון לעו שבו, מפני שאין בפרשיי אפי' קיצו של יו"ד לבטלה, ופ"א אמר רבנו שכמנהג זה צריכים לנהוג גם בחבוריו שאסור לדלג אפי' על מלת "וגומר" או וכו', מפני שאין בהם אפילו חג אחד לבטלה.

ג) פ"א אמר רבנו שיש אמנם חרם קדמונים שלא ללמוד סתרי תורה עד שימלא קודם את כרסו בש"ס ופוסקים וכיון שכן איך אנו לומדים חכמת הקבלה? אבל הלא אמרו רז"ל (ע"ז ט"ז ע"ב) א"ר תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, והקשה בגמרא: ומי ידע כמה היי? ומשני: כי קאמרינן ביומי, ר"ל שילמוד האדם בכל יום ויום שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד, וסיים רבנו: וכן אנחנו נוהגים גם בנוגע לחכמת הקבלה, אנו ממלאים קודם כל את כרסינו בכל יום ויום בש"ס ופוסקים ואח"כ אנחנו עוסקים בסתרי תורה, כי להמתין בכלל עד שימלא האדם את כרסו בש"ס ופוסקים, מי יודע כמה יהיו שנות חייו, וע"כ הכוונה לכל יום ויום בפרטות. ד) כאמור היה רבנו מתבודד בחדרו כל הלילה עד הבקר, ושום אדם לא זכה לראות פניו בעת ההיא, פ"א עשה אחד מבניו שמחת גשואין לבתו

עם אחד מבני בניו של הגה"ק מרופשיטץ זצ"ל, ומנהגו של רבנו היה שאפילו בזמנים לשמחה כאלה לא היה פוסק ממשנתו, סמוך להובלת חתן-וכלה לחופה, היה נכנס אליו בעל-השמחה ומזמינו אל החופה, באותה שעה היה סוגר את הגמרא לבש בגדי שבת והולך אל החופה, ברך ברכת האירוסין ושבע ברכות שאחריה, ישב עם המחותנים בסעודה אבל לא האריך שלא להתבטל על ידה מתקן חצות אחרי שברך ברהמ"ז ורקד רקידת מצוה לפני הכלה התפטר מן המחותנים, פשט בגדי שבת ולבש שוב בגדי חול וחזר לעבודתו כתמול שלשום.

גם בפעם ההיא עשה כי זיהי כטוב לב המחותן אבי החתן, וזה דעתו עליו ואמר לבני רבנו מה זאת יעשה לנו אכ"כ, אנחנו פה ששים ושמים והוא עלה לו לחדרו ופירש א"ע לגמרי מן הצבור כאלו לא לו נגעה שמחתינו? הבה נלכה ונביאנו אלינו, אבל בני רבנו לא אבו ללכת ואמרו לו אם יש את נפשך לך נא בכבודך ובעצמך, אמר המחותן מה כל החרדה? אנכי אלך אליו לבדי ונראה אם לא אביאנו אליכם, אמר ועשה הלך ועלה אל רבנו שהתבודד אז בחדרו ונשא קינה על גלות השכינה והורבו הקודש והמקדש, ויהי אך פתח דלת חדרו של רבנו, עוד טרם פתח פיו לאמר בקשתו, נהם עליו רבנו בנהימה, ואמר: נא יי ונא זה לא דיה לשון בקשה כלל וכלל כי אם גערת נויפה על שההין לבטל אותו מעבודת הקודש, נהימה זאת הדהימה את אותו בן-טובים לעל השמחה ופחד רבנו נפל עליו עד כי נתפסק מיינו וחיש מהר עזב את החדר

ה) אחרי ל' דה — כיום זה לתורה ולעבודה הכין רבנו עצמו לתפלה, ובשעה השמינית וחצי הלך לבית מדרשו מעוטף בטלית ותפלין להתפלל תפלת

הבוקר, ושמעתי פ"א מבנו הרה"צ ר' שלמה יעקב זצ"ל שאמר משמו שכשהוא הולך להתפלל מעוטף בטליתו, הוא משהו נגד ציגיו בא"י נושאים אותו מכיתו לבית מועד כל חי — ומפי בנו הרה"ק מהרמ"מ זצ"ל שמעתי שאמר משמו, שכל יום ויום הוא אצלו בבחינת "יום הכפורים". בכית מדרשי היה מתפלל בכל יום לפני התיבה את ברכות השחר עד גמר ברייתא דר' ישמעאל ואמר את הקדיש דרבנן בעצמו, ואח"כ עבר אחד מחסידיו לפני התיבה, בשעה העשירית כשחזר מביהמ"ד, אם היו אורחים שרצו לקחת ממנו ברכת הפרידה, פטר אותם באותה שעה לביתם, ומיד אחרי שפטרם לשלום, פתח את הגמרא ועסק בה כל היום כולו עד תפלת המנחה

סעודת שחרית שלו אם לא דלג עליה לגמרי, היתה דלה וקטנה, לא אכל בשר כי אם קערה קטנה של גרש כוסמין, שממנה אכל מעט ובאכילה מועטת זו שהה רק רגעים אחדים ומיד חזר ללמוד.

פעמים כשהיה עיף מרוב למודו שהיה באימה ברתת ובויעה הפסיק מלמודו שעה קטנה, עישן את קנה מקטרתו ודבר עם בניו והמקורבים שהיו אז אצלו — שיחות חסידים — אבל שיחה זו לא ארכה, כמעט שהרגיש רבנו בעצמו כי החליף כח מיד חזר לתורתו, ולמד בלי הפסק עד המנחה, וכשחזר מתפלת ערבית למד שוב עד השעה התשיעית בערב, קרא ק"ש והלך לנוח, זה היה סדר היום שלו בכלל.

(ו) **אהבת תורה** שלו לא ידעה כל גבול, וזאת דרש גם מבניו ותלמידיו וחסידיו, וזאת התורה היתה משנה גמרא פוסקים וזוה"ק איש כהשגתו, פ"א קנה בנו הרה"ק הרמ"מ זצ"ל ספרי "חוק לישראל" שיש בהם שעורים מלוקטים ממקרא משנה וגמרא לכל פרשיות התורה, כשנודע הדבר לרבנו צוה עליו למכרם, באמרו שמוטב שילמדו בניו הכל מן המקור ולא קטעים שנלקטו בעיקר בשביל אנשים שאין תורתם אומנתם

(ז) **פ"א באמצע השבוע**, קרא רבנו פתאום את כל בניו ובני בניו ואמר להם בזה"ל, אתם יודעים כי כשאני לעצמי די לי בקב חרובין מע"ש לע"ש וכל מה שאני טורח ומטפל בצרכי רבים היא רק בשבילכם, ועתה אם תאבו ושמעתם ותעסקו כלכם יום ולילה בתורה אנכי אכלכל אתכם, ואם לא, דעו כי אסגור את חדרי בדלתים ובריח, ולא אתן לשום איש לבא אלי, וידעתם את תגואתי, כדאי להעיר שכל בניו של רבנו עסקו בתורה יומם ולילה, ולא להם נתכוון רבנו בהתראתו זו, בודאי היתה כונתו על איזה אכרך מלוקחי נכרותיו שלא רצה להכלימו בפרסות, כששמע בן זקוניו של רבנו הרה"ק רמ"מ זצ"ל זצ"ל תוכחה זו, זלגו ציגיו דמעות קם אמר אבא! הריני מבטיחך כי מעתה לא לא ימוש דברי התורה מפינו ומפי זרעינו לעולם ועד, בכיה של חנם בכה צדיק זה כי לא עליו נתכוון רבנו, אבל כנראה היה לו לעינים התנא האלקי ר' מאיר (עיין סנהדרין י" ע"ב) ועשה גם הוא כמעשהו:

(ח) **כשצא אליו לעתים** תכופות אכרך בן תורה, והבין שעל ידי נסיעותיו ושהותו בוידיתשוב הוא מתבטל משעוריו, היה רבנו גוער בו לחזור לביתו ולשקוד על דלתי תורה.

ולא אך אכרך שתורתו אומנתו זירו על לימוד התורה כי אם את כל חסידיו שכתתו

שכתתו רגליהם ובאו להנות מאור תורתו, פ"א היה מעשה ביום שבת אחרי סעודת היום כשעלה לחדרו, ישבו כמה וכמה חסידים בביהמ"ד וחזרו על הנגונים החדשים שנשמעו ביום ההוא על שלחנו של רבנו, ותעבור הרנה בכל רחבי ביהמ"ד והגיעה לאזניו של רבנו, פתאום הופיע רבנו בביהמ"ד ונער עליהם כאמרו: האם אין ספרים בבית המדרש ללמוד? לכו לכם איש לתורתו מי למקרא, מי למשנה ונמרא, מי לזהר או לתהלים, נתפזרו השיומעים וחמפו להם איש איש מהם נמרא או ספר ותחת דברי שיר וזמרה נשמעו דברי אלהים חיים, הויות דאב"י ורבא.

ט) ביום חמשה עשר בשבט היו על שלחנו אורחים מרובים, חלק רבנו להמסוכים פירות לשהחיינו, אבל אע"פ שנערכו על השלחן פירות הרבה, בכל זאת לא הספיק לתת לכל דורש מפני רבוי האוכלסין, קם רבנו ואמר: אם פירות אתם מבקשים, הריני אומר לכם איפה למצא אותן, אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז וכו' ותלמוד תורה כנגד כורס" לכו ועסקו בתורה והמצאו בלי דוחק פירות הרבה, מלבד הקרן הקימת לכם לעוה"ב.

פרק עשרים ושנים.

הנהגתו של רבנו במאכל משה ודירה

א) רבנו היה ממעט מאוד באכילתו, ולולא שהיה גופו חזק מלידה, היה מן הנמנע להתקיים מתוך אכילה מועטת כזו, אבל לא לעולם חוסן, וגם גופו החזק כרע רבץ חחת נטל עבודתו בקודש, וסוף סוף נעשה לעת זקנתו שלד של עצמות יבשות שרק עור דק כיסה עליהן, וכחותיו הלכו הלוך וחסור, ומכיון שבדקו בניו ומצאו בחדרו שיורי אוכלים וגם נלוסקאות שלימות, שהצניע ממה שנתנו לפניו למען יחשבו כי אכל, התחילו לעמוד על גבו בשעת סעודתו לפקח עליו שלא ירבה בשיריים.

ב) פ"א אמר לו בנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל בשמו של הרה"ק רא"י זצ"ל מסאדינורא שספני תקון העולם אסור לו למעט באכילתו כי ממנה תלויה פרנסתם של ישראל, אבל גם דברים הללו לא העבירו אותו על דעתו, כנראה מצא און לו בדברי דודו ורבנו רבנו מהרצ"ה זצ"ל שכבי עדותו של אחיו הרה"ק ר' משה מסאמבור זצ"ל (בהסכמתו ל"ם עשרת צבי על הזוה"ק) אמר בילדותו כדברים האלה הנה הצדיק אוכל לשובע נפשו ומשפיע טוב לעולם ואם היה יכול לאכול יותר בודאי היה משפיע יותר ויותר, אך לאשר אינו יכול, יש עוד איזה פעולה לפעול ברא"י בעלמא, כמו שיש עוף אחד שמזרוע בראיה וכו' - ובכך השתמש רבנו בעצה טובה זו ויצא ירי חובת אכילה בראיה בלבד אבל גופו בכל קדושתו לא יכל להסכים לפשרה כזו, וכוחותיו נתמעטו מיום ליום:

ג) ומפני שהש רבנו באזנו צוה עליו הרופא שישטוף את אזנו בחלב חם כמה פעמים בכל יום, ולשם הבראת גופו הנחלש יסע למקום אויר טוב ויטייל בי כמה שעות בכל יום לנלנל עליו רבנו ואמר שאת אזנו הכואבת ישטוף במים חמים של מקוה, ואשר לטייל ושאיפת רוח צה, נכנס פעם אחת לנן הירק שהיה אחורי ביתו של בנו הבכור הגה"צ ר' סנדר ליפא זצ"ל לטייל בין ערוגותיו כמה רנעים, ובטיול זה יצא ידי חובתו לכל ימי חייו, חזר לחדרו אל הגמרא ואל הנוה"ק שהיו

שהיו נן עדנו האמת, ומייל בהם ארוכות וקצרות, ולא רצה להתבטל מתורתו ותפלתו אפי' רנע כמימריה. וכה היה שקוע בכל מחשבותיו ורעיוניו בעבודת הקדוש. עד שנכנסה אליו פ"א בתו יחידתו יהביאה לו איזה דבר להשיב את נפשו, ולא הכירה, וכשנער בה שתצא והיא לא זזה ממקומה. לקח את מקלו בידו ורצה לגרשה מחררו ביד חזקה, עד שפרצה בככיה, ותאמר: אבא! כך אתה עושה לבתך יחידתך? והכירה

ד) פ"א בא אליו הרה"צ ר' יואל זצ"ל מוויבנינופקא חתנו של הרה"ק ר' מאיר זצ"ל מפרמישלאן, ומפני שהיה צדיק זה מבני בניו של הרה"ק ר' מיכיל זצ"ל המניד מזולטשוב נהג בו רכנו טובת עין והזמינו לסעודת הצהרים ככל יום, ראו בני רבנו שהוא חביב כל כך על אביהם, ובקשו ממנו שידבר על לבו שלא ימטט כל כך באכילתו, כשעת סעודה אחת נטל רשות מרבנו לאמר לו דבר כשם הרה"ק מאפטא זצ"ל. וסבר לו שהיה מעשה שכא אל שלחנו של הרה"ק מאפטא מתחכם אהד, וראה שערבו על היגלהן שהי חלי-לחם גדולות וקערה מלאה דגים ואחריהן הביאו סרק בשר וכמה מיני תרנגומא, יאת כלן אבל הצדיק כליל ולא הותיר משתי החלות אפי' כוית לכרכת המזון, תמה אותו אברך על אכילה מרובה כזו, פתח הרה"ק ואמר: הו"ל אמרו באכות כך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים כמישורה תשתה וכו' אם אתה עושה כן אישך בעוה"ז ושוב לך לעוה"ב. והנה לכאורה תמה אמרם שאדם האוכל פת במלח ושותה מים כמישורה וישן על הארץ הוא המאושר בעוה"ז, אבל את הדבר הזה יש להסביר ע"פ משל, למה"ד לסוהר הנוסע לשוק לייפציג לקנות סהורה להנות, כל עוד שהוא בדרך והולך ונוסע אל היריד, הוא ממעט בהוצאותיו אוכל קמעא ושותה קמעא ואיני מאבד זמנו וממונו לבטלה עד שהוא בא למהו הפצו וקונה לו סחורות מסחורות שונות ומטעיגן על עגלותיו, וכשהוא חוזר לכיתו ועגלותיו דכע"ת נוסעית אחריו, ובכיסו עוד נשארו כמה זהובים אז הוא עושה נחת רוח לעצמי קונה לעצמו כאכסניא סעודה לשובע ושותה גם כזכ יין, כי הלא הצליה הי דרכו ומדוע יהסי נפשו מטיבה? -, וכבר הזה הוא דרכה של תורה, מי שדילך אל הזוק של היריד לקנות לו תורה ומע"ט זה צריך שיאכל פת במלח וישותה מים כמישורה וישן על הארץ בכרי לקבל עליו עול תורה, אבל „אם אתה עושה כן" שכבר עיית את דרכך וכבר אתה חוזר מן השוק הגדול ועגלותיך הילכית אהריך והן כסונות תורה ומעשים טובים חכילות הבילות, ריטאי אתה להיות „אשריך בעילם הזה" גם כן, ויחד עם זה יהיה טוב לך לעוה"ב וסיים דרד"צ ר' יואל ואמר הלא גם אהריך רבנו, הולכות עגלות גדולות מעונות תורה ומע"ט הבילות הבילות, והי הצליה דרכו ביום השוק הגדול של העוה"ז, מדוע איפדייעיב את נכשו ויהישוך אוכל מפיחוק, קבל רבנו מזכר השכל זה באהבה, והכטידי לקיים עצתו, אבל כבר העביר המועד, כבר פסק ממנו הת אכון לאכילה לנמרו, ולא יכל עוד לקיים הכטהתו.

ה) דירת של רבנו דיתה פשטה לגמר, היא היתה בת שני חדרים אחד קטן הדר החיצון, שבו היה ישן הנער ששמש אותו ואחד גדול מכנו, שבו ישב רבנו ועסק במגרתו, דבי קבל את אורחיו, ובי גם אכל סעודותיו הדלות, וישן שיתין נשמי י שלו בלילה

רהיטי הדרו היו כלי עין בשיטטים, כשה, שלחקן כהא, ארונות ספרים, ארון של בנדים

בנדים, ושעון ושעל הקיר. ומנורה של נחושת כלל בת כמה קנים שהיתה תלויה זיורדת מן תקרת החדר, ושמשה להדליק בה נרות לכבוד שבת, מלבד השעון שהיה בעת ההוא כלי יקר ולא היה מצוי רק בבתי העשירים, הו' כל שאר הכלים, כלי בעל-בית בינוני שלא עלה ערכם על מאה כסף.

מחדרו הוביל מסדרון צר ואסל אל חדר גדול ורחב ידים, שלא נשתמשו בו כל ימות השנה, בחדר זה היתה סוכתו של רבנו בימי חג הסוכות, ומשום הדור מצוה היה חדר זה מצויר בציורים נאים, בנגוד לחדריו שדר בהם כל השנה, שהיו מסוידים בסיד לבן.

כלי כסף שלו היו רק תשמישי קדושה, מנורות שתיים או ארבע להדלק בהן נרות של שבת, מנורה קטנה להדלק בה נר חנוכה, בקבוק וכוס גדול ליו"ן קדוש, קופסא של בשמים להבדלה, וקופסאות קטנות שתיים או שלשה להריח בהן אבק הצבק, לשבת לחוד ולחול להוד, ושעון ישל כסן שהשעות שבו נרשמו באותיות אשוריות א ב' ג' שהיה מונח לפניו על שלחנו, עשיר אחד מחסידיו וזה בגורל שלחן קסן של כסף, והכיוו במתנה לרבנו, מאן לקבלו, ורק כשהסביר בנו הרה"ק ר' אלי' זצ"ל שבשלחן זה אפשר להשתמש לדבר מצוה להעמיד עליו את המנורה, של חנוכה בזמן ההדלקה, משום וזה אלי ואנוהו, נתרצה רבנו לקבל תשורה זו, אבל כל השנה עמד שלחן זה בבית בנו ורק בימי החנוכה הובא לחדר רבנו.

ז) מלבושיו של רבנו היו המד נקיים, וכל רכב לא נמצא בהם, בשבת היו בגדיו לבנים, גם מליתו היה המיד לבן כשלנ ומצופה בעמרת כסף גדולה, בין חסידיו היו בעלי העשיה של מליתים ועשרות, והם הביאו לו בכל שנה ושנה מלית ועטרה משלהם, ורבנו היה נותן מליתו הישן במתנה למקורביו.

בכל ליל-שני של ר"ה היה לובש בגד חדש לכלול בברכת שהחיינו (ע"י אר"ח ס"י ת"ר) מה ישנעשה לו ע"פ רוב ע"י אחד מעשירי חסידיו, להגן הסוכות שלחו לו סוהרי-אתרוגים המיד אתרוגים מובחרים, והיה מברך בכל יום על אתרוג אחר שלא הלך בו ידים עד י"ן, ואע"פ שבכלל נהג רבנו ביתו בדרך בעל-בית בינוני בכל זאת בתשמישי קדושה והדורי מצוה היה אצלו הכל מתוך רחבת ידים ועושר.

ז) נוהגים הו' להניח על שלהנו בשביל האורחים כפות עץ לגמזא בהן את הרוטב, נדכה רוהו של בנו ר' אליהו זצ"ל וקנה תחתיהן כפות של כסף חדש, וביום השבת כשישב רבנו אצל שלחנו וראה את הכפות דנוצות כעין כסף המונחות על השלחן, תמה ושאל את בנו הנ"ל, הללו של כסף? כי היה לפלא בעיניו שיעשה בנו הוצאה מרובה כזו, השיבו בנו ברמו כעין כסף! ענה רבנו ואמר איני רוצה שיהיה על שלהני "שקר", ומיד נסתלקו מעל השלחן כל הכפות ההן, והכבות של עין חזרו למקומם.

ח) וכשם שהיה רבנו פרוץ לתשמישי קדושה כן היה לדברים שבצדקה, הננסותיו היו אמנם גדולות כי רבי המתדבכים שנתנו לו מלא הכניהם כסף, אבל אע"פ היו זמנים שהיכותיו עברו ראש, כי ההויק לא רק את משפחות בניו ונכדיו, כי אם גם את כל בני המושבה דקרובים והרחוקים, והעניק ביד רחבה ומלאה לכל החסידים בני-טובים שכאו אליה, לפעמים שכא איזה בן-טובים דהתכמר ממנו ונחין ולחש לו כי זקוק הוא לתמיכה הנונה, ועל השלחן היו מונחים דמי הפדיונות.

שש רבנו את ידו ולקח מלא כפיו שמרות כסף מבלי להבחין בין מעט לרב ונתן לו, ועדיין לא נתקדדה דעתו ופשט שנית אל ידיו ולקח מן הכא בידו ונתן, ולולא שאנשי ביתו סלקו בינתיים את הכסף מעל השלחן, היה מפנה אותו לגמרי עד בלתי השאיר פרוטה, פ"א בא אליו בן-טובים אחר ששמלתו בלתי מוקן, כשהכיר רבנו בדבר פשט מיד את לבושו פעליו ונתנו לו, באו אח"כ בניו ומצאוהו יושב בפרק בלי כל כנר עליון, ונודע בשל מי נהיה הדבר הזה, אולם רובי צדקותיו של רבנו חיו בסתר השיא יתומים ויתומות ובכל שנה ושנה שלח סכומים מסוימים לעניי א"י.

פ"א ביום הפורים, היה אצלו בנן של קדושים אחד, שהיה צריך להשיא את בתו שהגיעה לפרקה, רצה רבנו שיתן ושיתנו אחרים, חסדיו נגידו, שהיו אצלו בו ביום, כשישב לשלחן לסעודת פורים אמר כדברים האלה: הגם שמצוה ליתן צדקה בסתר אבל כדי שילמדו אחרים מצוה ליתן בגלוי, וצוה לבנו ר' אליהו (שהיה נזכר שלו לכספים) שיפתח את התיק של כסף לפניו, פתח ר' אליהו את תיקו לרוחה ורבנו פשט את ידו לתוכו והוציא ממנו מלא הפניו שמרות של כסף בעלות ערך גדול, והניחן על השלחן ואמר, זה אני נתן לך, ומיד הוציא כל המטובים העשירים כל אחד את צרור כספו, והזהובים עפו כזכובים והונחו לפני רבנו, ובין רגעים נצטבר לפניו גל קמץ של שמרות עד כדי נדוניה עשירה בשביל בתו של בן טובים זה, ונושע ע"י רבנו תשועה חמרת על אתר.

פרק עשרים ושלושה.

הימים-נוראים, וימי חג הסוכות של רבנו.

א אם היה רבנו בשבתות וכל ימות השנה אש מתלקחת ונורא על כל סביביו, הנה בחדשי הרחמים והרצון, החל מר"ח אלול עד אחרי ימי חג הסוכות היה בוער כאש ממש, ולא יכלו בכלל לעמוד במחיצתו.

אשר עין ראתה אותו בעמדו בר"ה לפני התיבה ואומר, "מלכיות זכרונות ושופרות" שיצאו מפיו כיוקים וברקים, כל דיבור ודיבור הצב להבות אש, וכל הקהל אנשים לאלפים עמדו צפופים ומקשיבים רב קשב, בכל הביהמ"ד הנרול השלך הם, נעצרו כל הנשימות וכל העינים היו נשואות אל המקום בקרן מזרחית-צפונית ששם עמד רבנו נורא כמלאך אלקים והתחטא לפני קונו

ב כמנהג רבותיו לא אמר רבנו ביום ס בתוך התפלה רק מעט מן המעט, אלו שיש על הם כוונות הארז"ל כביוטי המרכבה שבקדושה, לאל עורך רן, וכל מאמינים וכיוצא

בניגוד לרוב ההמוץ שעיקר התפלה בר"ה וזו"כ מתהלת אצלם מן "המלך" ואילך בעוד שעל בסוקי דוכרה מפני שהן תדירות הם גוברים בהשפעה, הנה רבנו ככל הצדיקים כנילו לעשות מן העיקר עיקר, ושירי דוד המלך ע"ה, שירת הים, הלל הגדול, ברוך שאמר, תפלה נשגה, וכל התפלות שהקנו אנש בנסת הגדולה, נאמרו בכית מדרשו באריות והתלהבות גרילה, הלל הגדול ושירת הים נאמרו תמיד בשבועי כסוק אחרי כסוק בהתעוררת מרובה כאלו נאמרו על הס ממש

ג בנר ככורו של רבנו הרב דמהא, הגה"צ ר' סנדר ליפא זצ"ל היה בימים ההם סגן-הכינוה שלו, הוא היה עובר לבני התיבה מן "המלך" עד גמר תפלת שחרית, רס"ל היה תלמיד מובהק של הגה"ק ר' יורא צבי זצ"ל מרזודול, שעל נעימות

נעימות תפלתו מספרים נפלאות, ובסגנונו התפלל גם רס"ל, קולו היה צלול ונעים ומושך את הלב, וכשהתפלל תפלת יוצר ופרש הלך בנעימה קדושה, פועל נכורוה"א עושה חדשות" בעל מלחמות" וכן הלאה, וסיים בקול שחל "אור חדש על ציון תאיר וניכה כולנו במהרה לאורו" (מה שלא נאמר אצל רבנו רק בימים הנוראים) צללו חלונות בית המדרש וינועו אמות הספים, וכשאמר אח"כ אהבה רבה וכל הקהל הסתערו עמו וקראו שמע נדמה כאלו עלו כלם עמו בסערה השמימה כך לקה רס"ל שבי את לב כל המתפללים עמו בנעימת תפלתו ודבורו המפוצץ שירד ער תוך תוכו של הלב, ורבנו היה עומר על מקומו ולא הסיב את עיניו ממנו כל זמן שהתפלל, פ"א נתעלה רס"ל באמצע תפלת יוצר וזרם דם התפרץ מנחיריו, צוה רבנו להדוק את צדעיו במטפחת והעמידו לפניו עד התיבה ספל מים קרים שתן בהם את שתי ידיו, ורבנו עמד עליו ובכובע — השבת שלו הגיע עליו רוח עד שקם והתעורר והמשיך הלאה את תפלתו, כל כך היתה תפלתו הב בה על רבנו, שלא רצה להעמיד אחר במקומו אפילו בשעה שנתעלה—.

ד) בין תפלת שהרית לתפלת מוסף היתה הפסקה של חצי שעה בדיוק עלה לחדרו ולרנע הקבוע הופיע שוב בבית המדרש, ומיד ננש עם סגנו רס"ל אל הבימה, והרחיל מזמור מ"ז שבתהלים "למנצח לבני קרח" שאמרו אותו כל הקהל שבע פעמים, ובשנמרו ביד רבנו כרנש קודש ברכות השופר ותקע, מבלי להקדים פסוקי מן המצר, תקיעותיו של רבנו היו ע"פ רוב עמומות, וכמה מן המפקדים שבחסידו מצאו לנכון לתקוע לעצמם אחרי התפלה מאה קולות, אבל רוב החסידים יצאו יד"ה בתקיעותיו דוקא אע"פ שהיו עמומות, ורגילים היו החסידים לומר בדרך צחות, "ובשופר גדול יתקע" אל וקרא יתקע קרי יתקע, אם התוקע בשופר דוא אדם גדול אז אע"פ שרק "קול דממה דקה ישמע" בכל יאת לקול הזה "מלאכים יחפוון והיל וועדה יאחוזון" ובכן תקיעותיו של רבנו בוודאי בקעו רקיעים.

אחר התקיעות דמיושב התחיל בתפלת מוסף בלי כל תפלה בנתיים (כגון הנני העני ממעש וכדומה), ובחצות היום או כחצי שעה אחריה, כבר נגמרה תפלתו והלכו כל הקהל שמחים וטובי לב לביתם, הסעודה והתורה שנאמרה בה היתה מתאימה לקדושת היום, אחר הסעודה נתקבצו כל החסידים על המגרש שלפני ביתו ונתנו בשיד קולם, ולקולם יצא רבנו ועמד על הגזוזטרא של עליתו, ומתוך חיבתם של ישראל אמר להם דברי תורה ממעל, מה נהדר היה המראה איך שרבנו עמד תחת כפת השמים גבוה מכל העם ודרש, וכל הקהל הגדול מקשיבים לדברות קדשו.

והנה אם בכלל היו כל דברי תורה שלו מכוונים ביחוד לשם כך להשפיע על ידם שפע ופרנסה לכל בית ישראל, הנה בשעה שעמד ודרש מעל הגזוזטרא ראו את מגמתו זו עין בעין, ע"פ רוב העיר במשך תורתו, שבאותו יום בשעת התפלה היתה לו כונה טובה פלונית לטובתן של ישראל, ואמרה לפני הקהל, כך אמר פ"א היום כוננו בפיוט ויאתו כל לעבודך (שהיו מנגנים בבהמ"ד) בחרו עמך לפניך יעבירון והם בתוך יעבורין" בתוך גימטריא "חת"ך שם הפרנסה, שיושעו כל ישראל בפרנסה טובה, ומעין זה נשמע ממנו בפעם אחרת בר"ה שאמר כוננו היום בתפלת אתה זוכר מראשית כזאת הודעת ומלפנים אותה

אותה גלית ע"פ דברי רבנו (מהרצ"ה) ע"פ ולאביו שלח כזאת פירש"י כחשבון הזה, שהכוונה על שם הפרנסה חת"ך גימטריא כזאת, ועל מלת אותה, דדשו אז"ל (במנחות ע"ו ע"ב) ולקחת סולת ואפית אותה מלמד שנקחת סולת ומנין שאפי' מן החטין ת"ל ולקחת יכול אף בשאר מנחות כן ת"ל אותה מפני החסרון, מאי מפני החסרון, אר"א התורה חסה על ממונם של ישראל, באה איפה מלת אותה מפני חיבת ממונם של ישראל, ובהקדמות אלו עשה כוונים לחרוץ הנ"ל כזאת הודעת ואותה גלית והתכון בהם שתהי השנה שנת פרנסה וכלכלה לכל ישראל. אחר"י אפירת התורה היה זורק מן הגוזטרא את מטפתו, והחסידים העלו אותה לעיניו בדמים, שבהם קנו אהרי ו"ה איצטלא של שבת לאיזה ת"ח הגוף, או נחנו אותם להכנסת כלה.

ה) איש חסיד היה ושמו ר' אבא ממיזין ז"ל שהיה קונה בכל שנה ושנה את מטפתו של רבנו בכל דמים שעלתה לו, משום מעשה שהיה ברי"ה אחד כשהכריזו על המכירה עמד ר' אבא ואמר שנותן במזירה כך וכך, קרא רבנו מעל הגוזטרא: זכה לו! היה אמנם חסידים אחרים שרצו להוסיף על המקח, אבל אין אחרי החלטת רבנו כלום, נחאשרה המכירה לר' אבא, ממחרת ר"ה הלך ר"א ואותו ת"ח שדמי המטפת הוקדשו בשבילו, ובחרו בחנות אחת חתיכת משי יפה לאיצטלא של שבת, לקח החנוני את המשי והלכו שלשתם אל רבנו, מדד החנוני ממנו כך וכך אמה וכשכלה למדוד רצה החנוני לעשות חתך, לקח רבנו את המספרים מידו ועשה את החתך בידיו הוא, ובשעה שקרע את המשי מגוף החתיכה אמר לר' אבא בזה"ל כן יקרעו מעליך כל גזירות קשות! ופטר את שלשתם לשלום, בחג המוכות חלה ר' אבא ונסתכן, שלחו בני ביתו שליח מיוחד אל רבנו שביקש רחמים עליו, בא השליח ומצא את רבנו בבהמ"ד בהתחלת תפלת שחרית ומפני פטוח נפש נגש אליו והודיעו מסכתו של ר' אבא, השיבו רבנו בקצרה בזה"ל: כבר קדמוהו רבנן! וכוונתו היתה שכבר הקדים תפלה לצרה בשעה שקרע את המשי מן החתיכה, אחר התפלה אמר לו רבנו שיסע לביתו ויאמר לר"א שלא ידאג כלל כי במהרה יקום מחליו, וברכת רבנו נתקיימה, ואע"פ שהרופאים כבר אמרו נואש לחייו קם ונתרפא, ומאז היתה לו לר' אבא סניית מטפתו של רבנו לחזקה בכל ר"ה.

ו) פ"א קרה מעשה ברי"ה אצל רבנו שהיה לשם בכל הארץ, ומעשה שהיה כך היה, איש חסיד עשיר היה ושמו ר' אברהם טורידר (על שם הכפר טוריד" בקרבת זידיטשוב, שדר שם) לימי ר"ה בא הוא וביתו אל רבנו, והביא עמו כמה אלפים זהובים במזומנים, שהטמינם בין בגדיו בתיבה סגורה שהביא עמו, והסתירה תחת המטה בחדרו אשר באכסניא, ויהי ביום הראשון של ר"ה כשבא מתפלת שחרית, מצא את תיבתו פתוחה והכסף איננו, נרעש וגבהל רץ אל רבנו, וסיפר לו המאורע, היה רבנו אז בחדרו בשעת ההפסקה בין שחרית למוסף, אמר לו רבנו בבטחון גמור: לא אלך לבהמ"ד להתפלל תפלת מוסף עד שתמצא הגניבה! וכשהגיע זמן תפלת מוסף, נשמע כי נמצא הגניבה, גכרי אחד ממשרתי האכסניא שגנב הכסף נפלה עליו פתאום אימה ופחד ובא והודה כי ידו היתה במעל ההוא, והלך והראה את המקום מחוץ לעיר אשר שם הטמין את הגניבה תחת אילן אחד, ועוד טרם שהספיקו להודיע מזה לרבנו עזב את חדרו ובא לבהמ"ד

לכהמ"ד לתפלת המוסף, כאשר הרגיש ברוח קדשו כי כבר הושבה הגניבה להר-
אברהם הנזכר, הרבר הזו שמעתי מעד ראייה שהיה אז בזידיטשוב, וגם מפי חתנו
של ר' אברהם טורידר זה:

(ז) כמסופר כבר למעלה (פרק י"ב) לא פטר רבנו את חסידיו אחר ר"ה אחד
אחד ככלל ימות השנה. כי אם עמד ביום הראשון ממחרת ר"ה
אצל מזנות בית מדרשו וכל האורחים עברו לפניו והושיט ידו לכל אחד מבלי
לקחת פריון גפש או פתקא, ויברכם ביום ההוא ברכה כללית אחת, לאמר: לכו
לשלום! לכו לשלום! כבר התפללנו אתמול בעד כולכם, וכה נפטרו ממנו
האורחים ויסעו איש איש לכיתו לשלום.

אבל היו כמה וכמה אנשי מעשה שנשארו אצל רבנו עד אחר יוה"כ ואזורים גם
אחר חג הסוכות, הללו היו היושבים לפני ה' בבית מדרשו של רבנו ועסקו
כל הימים בתורה ובתפלה, בכל ימות השנה לא הסכים רבנו לכך שישבו "יושבים"
ישיבת קבע בבית מדרשו, כמו שהיה המנהג בחצרות הקדש של כמה צדיקים
ברודו, רבנו רצה שיהיו חסידיו "אנשי מעשה" לא רק במונן התורני בלבד כ"א
גם במונן הכלכלי שישפיל איש בפרגסת אנשי ביתו, רק בין כסא לעשור וימי החג
הסכים להחזיק "יושבים" בבית מדרשו, נתמנה אז גזבר מיוחד שנתן לו רבנו להספקתם
סכופ מסויים בכל שבוע ושבו, ואת החסר השלימו החסידים העשירים.

(ח) ערב יוה"כ שחרית לבש רבנו וכל החסידים עמו בגדי שבת, הסעודה היתה
בגילה ורעה כאחד, הנושא של התורה היה בכל שנה ושנה המאמר
של ר"ח מדפתי, כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה
תשיעי ועשירי והמעשה דחייש שקנה דג בעירי (המובא במד"ר פ' אמור) והיה
בוכה בשעת אמירת התורה וכל הקהל בכה עמו, אחר ברכת המזון כשהלך לחדרו
אמר לכל המסובים בלשון יהודית, אַ גיטען טאַג! וכונתו היתה על היום הקדוש
הבא, שיהיה יומא טבא לכל ישראל.—

פרק עשרים וארבעה.

(המשך)

(א) ערב יוה"כ לעת המנחה היה רבנו טובל בנהר שמחוץ לעיר, ברוב השנים
האזיר כבר קר ביום ההוא, אבל אעפ"כ לא נמנע רבנו מעולם מטבילה
זו בנהר, וכבר רגיל היה בכך מימי נעוריו להכות את הארי בתוך הבור ביום
השלב שתבר גזיזי דברדא ונחת ופבל, וגם כי היתה קבלה כידו מדכו רבנו
מהרציה זצ"ל שטבילה פעם אחת אינה מזקת אף במים הכי קרים (*).

(ב) לפנות ערב כשבא רבנו הוא ובניו עמו, ורץ באימה ויראה אל מקומו בבית
המדרש, והתחיל בפסוק, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה שאמרו
שלוש פעמים, לא קמה עוד רוח באיש וכל עינים ירדו מים, בכו לא רק החסידים
יראי חטא שבאותה שעה עשו חשבון הנפש בעצמם לכל השנה שעברה כי אם
כל

(* על יסוד קבלה זו אמר רבנו פ"א לת"ח אחר בוח"ל: גילו לנו בלילה זה מן השמים פירוש
המשנה ה' במס' פרה פ"ג שאמרו לכהן גדול אישי כ"ג ט ב ו ל א ח ת. שהכוונה שיטבול
רק טבילה אחת ולא תויק לו חצינה.)

כל הקהל הגדול באין יוצא מן הכלל נזרעו וכו' מעומק הלב, היו בין הצבור הגדול כמה עשריות בעלי-עגלה שהביאו את האורחים, ברובם היו עומדים סמוך לפתח במקום שאין הצפיפות מרובה כל כך, אבל כשיצא הגין מלפני רבנו והצית בבת אחת את כל הלבבות נצתו גם הנפשות האלו, וכשאמרי רבנו בקול רועד את הדברים: "על דעת המקום כו' אנו מתירים להתפלל עם העבריינים" לחלו הדברים עמוק עמוק אל תוך הלבבות, וכל אחד הרהר תשובה בלבו בחשבו כי הדברים האלו אמורים עליו, שהנו האיש שדבנו ובית דינו החשוב מוכרחים להתיר להתפלל עמו, כה היה מרומם מצב רוחם של כל המתפללים עם רבנו בכניסת היום הגדול והקדוש יום הכפורים, כבימי ד"ה כן גם ביוה"כ היות תפלותיו של רבנו סוערות, וביחוד סדר העבודה נאמרה בכלות הנפש ממש, הדברים יצאו מפיו הקדוש כחזיונים וברקים, ראו כל הקהל את הכהן הגדול העובד עבורתו. — בתפלת נעילה היתה התרוממת הרוח בין המתפללים שאין לתארה באומר ודברים. עמד רבנו והתחטא לפני קונו ואמר "אתה נותן יד לפושעים" באותה התעוררות שאמר ב"ה מלכיות זכרונות ושופרות, ועם זאת הכוכבים בריוק נגמרה התפלה, והלכו כל הקהל שמחים וטובי לב לביתם.

כשעלה רבנו לחרו והבריל על הכוס, עוד טרם שהביא לו המשמש לטעום, התחיל במסכתא סוכה וכשבא המשמש הביא מעט אוכל כבר עמד בדף, ו' של המסכתא היא, ובשעה העשתי עשרה וחצי בעת שרוב חסידיו עדיין היו עסוקים במשתה ושמחה, כבר ראו אותו דרך החלון מטייל בחדרו אילך ואילך לבוש כובע החול בראשו ואומר תקן הצות. —

(ג) **פ"א** בא רבנו ביוה"כ שחרית לבהמ"ד וראו בפניו חכורה קטנה שנצרך הדם תחתיה, וכששאלו אותו בניו לסבת הדבר, ספר בפשטות שכששכב על מטתו לנוח בלילה, פתאום נתמלא כל החדר נפשות של נפטרים שבאו לבקש "תסוף" וכשבקש לעמוד נתקל ראשו בחודו של השלחן שעמד סמוך למטתו ונפצע בפניו. (ד) **ספר** לי איש אמונים שפ"א במוצאי יוה"כ נכנסו אליו חשובי מקורביו ונדחק גם הוא ביניהם ונכנס, פתח רבנו ואמר אתמול בלילה כשחפצנו לנוח מעט בא אלינו אותו רשע. . . . אמרנו לו: רשע, מה אתה רוצה ממנו? ובקשנו אותו בתחנונים שילך לו מאתנו, וכשסירב ולא מש ממקומו, דחפנו אותו דחיפה חזקה כזו עד שכמעט שנשברו כל עצמותיו, בעל האור-החיים היה לו ג"כ מעשה כעין זה ומספר ממנו בספרו (ראה או"ח פ' ויחי עה"פ אסרי לגפן עירה) אנחנו לא נכתוב מזה כלום בספר שלנו, באותה שעה התחיל ר' קאפיל (זה היה מקורבו של רבנו ת"ח זקן) לומר תהלים בביהמ"ד ולקולו הקיצונו ותחי דוחנו, הנני מבקש איפה מכם שבכל ליל יוה"כ תאמרו תהלים אבל במתיך ולא בחפזן. אח"כ הוסיף רבנו ואמר היום היינו במקום שנכנס הנה"ג רק אחת בשנה ובקשנו שם על שלשה דברים, ובדברים האלה נגמרה השיחה, ופטר את מקורביו לשלום

(ה) **ממחרת** יוה"כ פטר רבנו את אורחיו בפנים מאירות ובשמחה, והתחיל לעסוק בסוכתו, היחה זו אמנם מוכנה ועומדת משנה לשנה אבל אעפ"כ ספל בה בעצמו, והניח את הסכך בידיה הוא והעביר את כל כליו וחפציו וספריו לתוכה. **בתג** הסכות עברה יראתי וקדושתו כל גבול אנושי, כמעט יותר מכימים הנוראים.

זאם היה בכל השנה כלה נורא על כל סביביו. הנה בימי חג הסוכות היתה ישיבתו בתוך הפוכה רק ביראת ה' כל היום שאפילו בניו ה' יראים מגשת אליו. בכל יום ויום מימי החג ערב ובקר היה מסיב בסעודה יחד עם הצבור, וארככותיהם של המסובים היו דא לדא נקשן, ונשמרו לנפשותם שלא לעשות תנועה כל שהו. שלא לבטל אותו מרבקותו.—

ז) ספר לי ר' הירש מיאמניצא ז"ל (חסיד חריף וממולא שנתדבק אל רבנו עוד בטרם נתפרסם שמו בעולם, ובכיתו לא היו עדיין די כסאות להושיב עליהן את האורחים המעטים שבאו אליו, והיה ר' הירש זה יושב על תיבה קטנה שהיתה מיוחדת בעיקר לא לישיבה כי אם להצניעה בה בגדי-כביסה), שהיה פ"א אצל רבנו במשך כל העשרת ימי תשובה ונשאר אצלו גם לימי חג הסוכות, חותנו של ר' הירש זה היה קרובו של רבנו וחכרו מימי קטנותו שקנטרו בדברים בשעה שראה אותו לבוש בכפתו החדשה (ראה למעלה פרק ב') ושהגדיל החזיק בידו קודם ואחר התגלותו, נחלה פתאום חותנו זה בין כסא לעשור ומחלתו כברה עליו באו שליחים בכל יום מן החולה אל חתנו ר' הירש לזרנו שיעיר און רבנו שיבקש עליו רחמים, מה שעשה כמה פעמים, בנתיים בא שליח בהודעה שהחולה מסוכן למות, והימים ימי חג הסוכות ורבנו ישב מתבודד בתוך סוכתו. ימי זה יהין ליכנס אליו פנה ר' הירש בבקשתו אל ר' אליהו בנו של רבנו שיזכיר את חותנו החולה לפניו, משום פקודי נעתר לו ר' אליהו ופתח את הדלת של הסוכה כחדרו של מחט, ודרך הסדק אמר אל תוך החלל של הסוכה שפלוגי החולה צריך לרחמים גדולים, ומיד עקר את רגליו והלך לו, מבלי להמתין על תשובתו של רבנו. ביום השני בא שוב שליח ושוב שמועה לא טובה, החולה כפשע כינו ובין המות, פנה ר' הירש דגן שוב אל ר' אליהו, אבל הפעם השתמט ואמר לו שלח נא ביד תשלח, אני לא אוכל לדפוק על דלתות אבי יום יום, נמלך ר' הירש ברי יצחק יוסף ז"ל נאמן ביתו של רבנו, שלוח איתו בימי גלותו בכל מסעיו, אמר לו ר' יצחק יוסף שיעמוד על המדרגות המוליכות מן ביהמ"ד לחדר העליה של רבנו, יכשיחוור רבנו מבית מדרשו לביתו יזכיר את חותנו לפניו, והוא יבא וימלא אחרי דבריו. ע"ש ר' הירש כעצתו ועמד בסתר המדרגה וכשעבר רבנו לפניו ור' יצחק יוסף עמו, אמר ר' יצחק יוסף לרבנו, הנה ר' הירש רוצה להזכיר לפני רבנו את חותנו החולה, הציץ בו רבנו ואמר מי הוא? ענה ר' יצחק יוסף ואמר: הלא זה ר' הירש חתן ר' אברהם קרובו של רבנו, שאל אותו רבנו שוב ומי אתה? נסתתמי דבריו של ר' יצחק יוסף וכשראה ר' הירש שרבנו תפוש כ"כ ברוב שרעפיו, שלא הכיר לא אותו לא את נאמן ביתו, לא רצה לבלבל אותו ולא יסף לנסות להזכיר את חותנו לפניו, כל כך היה גדול מוראו של רבנו בימי חג הסוכות, שאפילו בעניי סכנת נפשות יראו לגשת אליו לדבר עמו.—

ז) ספר לי חסיד אחד שפ"א אחר רבנו לבא לסעודת הערב באחד מלילי חוה"מ של חג הסוכות, ישבו כל החסידים והמתנינו עד שסוף סוף בא (לסעודותיו עם הצבור היתה לו סוכה גדולה מיוחדת סמוך לבית מדרשו), ראו כל המסובים כי הוא כלו אש לוהט ואורייתא קא מרתחא ביה וע"כ משכני את עצמם לצדדין שלא לפגוש ישר את מבטו

בן בפרק נדפס בלבוב ספר התקונים עם הפ"י, כסא מלך על הדף בצדו, ומדפיסי לבוב

לבוש שהיו מחסידי רבינו הביאו הספר אל רבינו, אחר תפלת מעריב דחוה"מ סכות הנ"ל ישב רבנו ועבר ע"פ אותו הספר מראשו ועד סופו, וע"כ אחר לבא אל סעודת הערב, ויהי בתוך הסעודה נתלהב רבנו ואמר בתלונה: ארץ נתנה בידי מדפיסים, והזוה"ק והתקונים נעשו הפקר, להדפס בצדם על הנף כל הפירושים ככל העולה על רוחם. מי בקש זאת מידם להדפס את הפי' כפא מלך" בצדו של התקונים הקדוש? אם אני או מי שהוא ירצה לעיין בפי' זה, נבקשנו ונמצאנו גם אם יהיה נדפס בפני עצמו.

(ח) כדאי להעיר שבנוגע לספרים היה רבנו (כרכו רבנו מהרצ"ה) מבקר קשה מאוד, ובסה"ק ע"ת (פי' וירא מ"ו ע"כ) הוא מביא משמו של רבו רבנו מהרצ"ה זצ"ל שאמר להה"צ ר' נפתלי זצ"ל הרב מרופשיץ בזה"ל שאסור ללמוד מאיזה ספר עד שהוא מקובל איש מפי איש שהוא מפי אליהו, ובכן לא יפלא כלל אם התלונן על שהדפיסו את הפי' כסא מלך בדף אחד עם ס' התקונים, ובפרט הלא יודעים אנהנו כי רבנו מהרצ"ה בהרבה מקומות בספרו על הזוה"ק

בקר את בעל המקרש מלך (שהוא גם כעל כסא מלך) בקרת קשה מאד ולא לבר על הדפסת הפי' הנה ביחוד עם הזוה"ק התלונן רבנו, כי אם גם כשנודמו לידו החומשים שנדפס בצדם פירושו של צדיק גדול וקדוש בדורו, פירושים שכשהם לעצמם נתן רבנו הסכמתו עליהם, קלל רבנו את המדפיסים ואמר, -אני אעקור אותם משרשם וכה קרא חזר גם על הגהותיו של הגאון מלבוש זצ"ל שנדפסו אז על הדף של השו"ע י"ד, אעפ"י שהיה הגאון אוהבו של רבנו, בקושי-אמר רבנו-התירו פירושים את הדבר להדפס את פרשי עה"ת בצדו של החומש מפני שהכל צריכים לפירושו, אחרי כן התירו צדיקים להדפס את האור החיים הקרוש בצדם של החומשים מפני קדושתו המופלגת של האוה"ח, ועכשיו הותרה הרצועה כל הרוצה ליטול את השם בא ונוטל!

(י) בנגוע למאמרו של רבנו מהרצ"ה שאמר להגה"ק מרופשיץ זצ"ל, נמסר לי ממקור נאמן כי גופא דעובדא הכי הוה, כמסופר למעלה (כפרק ראשון) בקר הגה"ק מרופשיץ זצ"ל את רבנו מהרצ"ה זצ"ל בביחוי, וכשנסע ממנו לזה אותו עד בעיר הסמוכה רוודול, היה אז יום שלג וקור עמד רבנו (מהר"א) על הקרש הבולט מאחורי העגלה, אחורי כתפיהם של שני הצדיקים האלה, לבושו לא היו חמים ביותר והקור חדר אל כל עצמותיו, גם עמידתו על הקרש לא היתה בטוחה ביותר, ועליל היה בכל תנועה של העגלה לנפול לארץ ולרוצץ את גלגלחו, אבל כדי להקשיב סוד שיח שרפי קודש כדאי היחה לו לסכן את נפשו כשהגיע לרוודול נכנסו שני הצדיקים לביתו של בעל-בית אחד, ורבנו נשאר במסדרון הקר אצל הפתח מבחוץ ועשה את אוניו כא פרכס להקשיב את אשר ידברו ביניהם שני רבותיו אלה

בנתיים הרגיש בו רבנו מהרצ"ה כי הוא עומד מבחוץ, ופתח את הדלת והכניסו החדרה, מצא את הגה"ק מרופשיץ כשהוא עומד אצל ארון-הספרים ומוציא ממנו ספר אחר ספר ומדפדף בו, פנה ואמר לרבנו מהרצ"ה -הנני אוהב מאד את התורה, ואם אני מוצא הודמנות לראות איזה ספר חדש שלא ראיתיו עדיין הנני שמח עליו כמוצא שלל רב". ענה רבנו מהרצ"ה חלקו גם הוא שמקובל בידו מרבותיו שאין ללמוד רק מתוך ספר שמקובל לנו איש מפי איש שהוא מפי אליהו פ"א

יא) פ"א ספרו לרבנו שנמצאו חסידים שתלו עצמם באילן גדול. במה שנמצא במדרש תלפיות (בשער האותיות ערך משיח) שכתב בשם הזוה"ק שמשית צדקנו קודם שיתגלה יהיו נראים ממנו מעשים מכוערים ח"ו. לא האמין רבנו לשמועה זו וצוה להביא את המדרש תלפיות שלא היה בין ספריו בביתו, וכשפתחו וראה שכן באמת כתוב בספר זה נתרנו מאד, ובחמת רוח קרע את הדף ההוא מן הספר והציתו באש, וצעק: וכי כך כותבים על משיח צדקנו?!

כשנדפס אח"כ הספר הנ"ל מחדש בהסכמתו של הגרי"ש נ"ו זצ"ל מלבוב, העיד הגאון הנ"ל על מאמר זה וכתב שחלו בו ירי כח ש"צ ימ"ש שהכניסו בשעתם אל תוך כמה ספרים דברים שהתאימו לרוחם, והערה זו נדפסה לא רק בהסכמתו בראש הספר, כ"א גם בתוך הספר אצל המאמר הנ"ל, אבל רבנו בתום לבבו לא בקש השבונות רבים ולא נכנס בפשרות כלל דן את המאמר בשריפה ואת הספר בגניזה. י"ב) גדולה מזו ספר הרה"צ ר' אווי הכהן מסאמבור מה ששמע מפה קרשו של של הרה"ק ר' אברהם יעקב זצ"ל מסאדיגורא, כששאל אותו מדוע הוא

מבכר את הספר עטרת צבי שעל הזוה"ק מרבנו מהרצ"ה ע"פ ה"ס מקדש מלך שקדם לו בזמן. צ"ו השיב לו הרה"ק מ"ג זצ"ל, איך זה אפשר להעמיד את המק"מ בשורה אחת עם העטרת צבי? הרה"ק בעל עט"צ כשהיה אברך סמוך על שלחן חותנו בכפר רידא הסמוך לעיר רוזדול, ישב כל היום ועסק בנגלות התורה ובגלילה עסק בסתרי תורה, ומפני שחסרו לו ספרים בכפר ההוא, היה הולך לעיר רוזדול אחת בשבוע אל הבהמ"ד דשם שהיו בו ספרים הרבה, ושהה שם יום או יומים וחזר לביתו, פ"א בא לבהמ"ד הנ"ל ומצא ספר חדש שנדפס או רוא מהימנא שנתחבר מצדיק נסתר אחד שהיה שו"ב בכפר סמוך לפרעמיסלא, בגלילה אחרי שנשאר יחיד בבהמ"ד עיין הרה"ק בעל עט"צ בספר ההוא עד שתקפה עליו שנתו וישן עד אור הבוקר, כשהקיץ הצטער מאד, כי מעולם לא עברה עליו חצות לילה בשנה, נשאר בבהמ"ד גם בלילה שלאחריו ושוב עיין בספר הנ"ל בחשק כנ"ל, ושוב נפלה עליו תרדמה וחזקה עליו שנתו עד שהאיר השחר, ויהי בבקר ותפעם רוחו, ופשפש במעשיו והתענה כמה הפסקות צ"ו שבטל עונות תקון חצות זה פעמים, והודיעו לו בחלום מן השמים, שבא לירי כך דק מפני שעיין בספר הנ"ל שמחברו אמנם היה איש צדיק וקדוש, אבל מפני שחי בדורו של רבינו אלימלך זצ"ל מליזענסק ודר בגליל שלו ולא נסע אף פעם אחת לקבל פני צדיק-הרור הזה, אינו כראי שיעיין הוא (בעל העט"צ) בספרו, וזה לך האות, כי בספר הנ"ל יש ערכים על סדר האי"ב ורק האות "צדיק" אין בו נסתלטה ממנו שכינה באות זה מפני שלא קבל את פני צדיק הדור, וסיים הרה"ק מסאדיגורא זצ"ל מעתה הלא יכין מר מדוע הנני נותן משפט הבכורה להספר עטרת צבי על המקדש מלך. - את הדברים האלה ספר לי ת"ח אחד ששמע אותם מפי הרה"ק ר' אורי מסאמבאר זצ"ל, ויתכן כי גם מעשה ההיא היא אחת הסיבות שדקדק רבנו מהרצ"ה כל כך שלא ללמוד רק מתוך ספר שמקובל שהוא מפי אליהו ז"ל, ורבנו נהג אחריו בכל תהלוכותיו בקודש. -

יג) כ"ה היה רבנו אש לזהשת בכל ימי חג הסוכות, התפלל ביום הושענא רבה היו סוערות כמו בימי ר"ה יו"כ, הקפותיו עם האתרוג והלולב היו מתרידות,

לא אמר רבנו אמנם את הפיוטים שאחרי שבע התקפות כי אם החרונים שבראי

כגון "אנא אל נא סלח נא" ודלג על השאר, אבל ההלל וההקפות לכדן ועונו את כל הנפשות, התורה שאמר ביום ההוא היתה נוראה גם היא. -

בליל שמיני עצרת ושמחת תורה היו הקפותיו בהתלהבות גדולה מאד, ליום החג האחרון נקבצו תמיד כל גדולי תלמידיו מרחוק ומקרוב, שמפני שהיו משועבדים לעותם לא יכלו לבא לימי ר"ה ויוה"כ, ובאו עתה להשלים החסרון. ומספר תלמדו הגה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל מספינקא (כהקדמתו לספרו של רבנו סדר דברים) שפ"א בשעת ההקפות אמר בזה"ל: "תאמינו לי שאין אני טועה שהחסידים באים אלי לכבודי, אני יודע שהם באים לבקש את הכח של רבנו" תלה רבנו את ביאתם של גדולי חסידיו אליו בזכות רבו, שהם באו לבקש את כח התורה שלו להזכיר נשכחות של הימים הראשונים. כשהתחממו לאורו.

יד) שמח אמנם רבנו בשמחת תורה, אבל יראתו הגדולה לא זזה ממקומה, תפלת גשם ואפילו תפלת מוסף של שמחת תורה היו מחירדות, ספר הרה"ג הצדיק ר' אהרן מאיר זצ"ל האבד"ק באלחוב, אחד מגדולי תלמידיו, שבמוצאי שמחת תורה כשהאריכו החסידים בשמחת יו"ט והוסיפו מחול אל הקודש עד אשמורה בלילה, עלה בלאט אל עליתו של רבנו לראות מה מעשהו, ומצא אותו כשהוא לבוש כבר בגדי חול ואומר תקון תצות בנהימה.

פרק עשרים וחמשה.

חנוכה פורים ופסח אצל רבנו

א) רבנו היה זריז בכל מעשיו, לא עשה שהיות לא קודם תפלותיו ולא בשעת תפלותיו, וכן היתה זריזותו גם בשעת הדלקת הנרות של חנוכה, ובאותה זריזות והתלהבות שבירך על השופר, בירך גם על "הנרות" מכלי שהאריך בתפלות לא קודם ההדלקה ולא אחריה, ועוד טרם שכבו הנרות כבר ישב אל שלחנו ועסק בתורה. **בנו** הרה"ק ר' בעריש זצ"ל היה חתנו של הרה"ק ר' אברהם זצ"ל מסטרעטין, וכשאכל מזונות על שלחן חתנו אחר חתונתו וראה איך חתנו מאריך בשירות ותשבחות אחר הדלקת נר חנוכה בכל לילה ולילה, תמה מאד על אביו רבנו שכל ההדלקה ותפלותיה נגמרת אצלו במשך רבע שעה או פחות, ושאל אותו על כך, השיבו רבנו בחרדת קודש כדרכו, ואמר לו: באמת מעשה נסים שבשעה שאני מברך על הנרות אינני נשרף עמהם, ואתה דורש שאתעכב אצלן כמה שעות? אבל דע לך כי גם אחרי שאני פורש מהן ויושב ולומד אש עצור בעצמותי, ועל כגון דא אנו אומרים בקדושה "לעומתם משבחים ואומרים" שגם בשעה שרשפי אש שלהבת יה נראות ככבויות ועמומות גם אז הם משבחים ואומרים, ואשם החבויה לא תכבה

ב) גם ביום הפורים שהוא זמן שמחה לכל ישראל, היה רבנו לפרקים נורא על כל סביביו, ודרושי תורה שלו היו, סוערות כאלו נאמרו ביום הכפורים, וזאת התורה שספרנו מננה למעלה (פרק י"ב) שפרט את כל ההיכלות שבגיע בשמותם, שבהן שואלים פירושו של מאמר פלוני בשי"ס ואומרים כי יש בעולם השפל ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב שיפירוש את המאמר ההוא לאפתו, נאמרה בסעוד"ש. **ג) קודם** הפסח בשעת אפיית המצות היה נוח לחסידיו, אז נתכנסו כל האברכים והחסידים שבעיר, ושהיו אצלו באותו יום, אל בית מדרשו, שנהפך לפי

לפי שעה לבית מאפיה של מצות שמירה. ורבנו היה הסנצ'ה על עושי המלאכה. הולך מן האחד אל השני ומורו לגלגל את המצה לשם מצת מצוה ולמהר בעשייתה. ומצה שנגמרה לקחה מיד והוליכה אל התנור. אז היה יומא טבא לפרחי החסידים כי מצאו הזדמנות לבא כדברים עם רבנו. והוא הסביר פנים לכל אחד. וכשנגמרה האפיה חלק יין לכל העוסקים והמסייעים וברכם איש איש בכרכה שלמה.

גם בלילי פסח הראשונים בשעת הסדר שכל ישראל או בני מלכות. היתה מלכותו של רבנו בבחינת מלכות של חסד ולא זרק או שום מדה בתלמידים. וכשם שלא הרבה רבנו בפיוטים בדי"ה ויו"כ כן גם בסדר ההגדה. דלג על הפיוטים אחד מי יודע. וחד גדיא.

ד) בערב פסח לא התענה רבנו וגם בנו הגה"צ ר' סנדר ליפא זצ"ל אע"פ שהיו בכוריה. גם רבו רבנו מהרצ"ה היה בכור ולא הקפיד על כך מפני שאמר שבמסכתא סופרים שממנו נובע זה המנהג של תענית בכורים כערב פסח. נזקק טעות ובמקום הבכורים מתענים צ"ל הבכורים מתענים. פ"א ישבתי במסכתו של בנו הרה"ק ר' מנחם מענדיל זצ"ל ונסתכבה השיחה על הדבר הזה. ואמר בנה"ל: הן אמנם הדין מובא בטוש"ע. אבל אין לנו לשכות מי זמה היה רבנו מהרצ"ה שאבי זצ"ל החזיק אותו כאחד מן התנאים. ואבי זצ"ל בעצמו היו לו כל המדריגות של המגיד הקדוש זצ"ל פמפוריטש. ואסור להרהר אחריהם*. —

ה) ספר לי עז-ראיה שפ"א בליל שני של פסח בא רבנו לביהמ"ד לתפלת מעריב מעוטף בטליתו שהיה מיוחד לימי החול. ותפלתו לא היתה אז בהתלהבותו הרגילה. מה שהיה לפלא בעיני החסידים. אחד התפלה בלחש שהה ולא התחיל היכף באמירת ההלל מה שהיה ג"כ מתמיה. כי לא הסכינ רבנו לעשות שהיה בשופ פצם. ומה היום מיומים? סוף סוף התחיל לקרוא את ההלל בהתלהבות גדולה כדרכו. ויהי בשעת הסעודה אמר רבנו. היום בשעת תפלת מעריב נסתלקו מאתני לגמדי כל המוחין שלנו. ולא זו בלבד אלא שהלבישו אותנו מן השמים בשלית של חול. ולא ידענו מה זה עשה ה' לנו. עד שגילו לנו שכל זאת באתנו מפני שגמרנו בלבנו לנטוע אחר הפסח להשתקע בארץ ישראל. וכיון שכן כבד אין לנו שום שייכות עם קדושת יו"ט שני של גליות. וע"כ סלקו מאתנו המוחין דיו"ט והומיני יידנו את הטלית של חול. ושקלנו ברעתנו האי מיניהו עדיף ובאנו לירי החלטה שחבל לאבד בידיים את הקדושה של יו"ט שני של גליות. וגמרנו כדעתנו שלא לנסוע לא"י. ותיכף אחר עבלה בלב זו החזירו לנו מן השמים את מוחין דיו"ט. יאמרנו את ההלל. פנה רבנו אל בנו ד' אליהו זצ"ל ואמר לו ר' אליהו! הן אל השלחן כך יכך קבים יין ונפייס את ארץ ישראל. עלתה במחשבה לפני רבני לקבוצ את דירתו בארץ קדשנו. נגד רצון בניו וגדולי מקורביו שהתנגדו לכך בכל הוקף. אבל לא יכלו להשכירו על דעתו. עד שהגיע ליל שני של פסח הגיל ונסתלקה ממנו קדושת יו"ט שני. ומחוק געגעועו לקדושה זו חזר בו ונשאר כחול. אבל אע"פ שלא קבע דירתו באה"ק היו עיניו ולבו שם כל הימים. בנה לו בעה"ק צפת ת"ו

* הגם כי קשה לשבש הגירסא במס' סופרים שלפנינו בדעת רבנו מהרצ"ה אבל על כל אופן יש לדבריו שורש בירושלמי פסחים פ"י ה"א שהעיד שם ר' מנא ר' יונה אבא היה בכור ואכל בע"פ ועל רבי שלא אכל בע"פ לא חמץ ולא מצה אמר ר' תנחומא שלא מפני שהיה בכור אלא מפני שהיה אסתניט וכד אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא

ת"ו ביהכ"נ שנקרא על שמו. ואמר שתפלותיו עולות דרך שם השמימה, ופ"א אמר שבכל יום ויום קודם תפלת שחרית הוא עושה טיול לארץ הקדושה, ואם היה לו איזה מאמר סחום בווה"ק, היה סומך את ראשו על הקופסא של רמבעה"נס שלא זוה מעל שלחנו, ואמר אורא דא"י מחכים, ומיד נפתחו לו שערי אורה :

(ו) בקישור אל הנ"ל כדאי לספר פה מעשה שהיה בחסיד אחד הרב ר' מאיר ז"ל מווערצקי שרצה לנסוע לא"י ורא אל רבנו לשאול בעצתו, אמר לו רבנו: המתן, תסע לא"י יחד עמדי. חשב אותו רב שבזמן קרוב יסע גם רבנו לא"י, והמתין ליסע בחברתו, אבל בנתיים נפטר רבנו לעולם העליון, וכששמע הרב שהוא מפטירת רבנו אמר כנראה שהגיעה השעה שאכין גם אני את עצמי לשום לדרך פעמי, אחרי כי אמר לי רבנו שאסע לא"י יחד עמו, סבל במקוה, ושלח לקרוא אליו את החברה קדושה ואמר ודוי, וכתב צואה לבניו, ובעוד ימים מועטים נפטר גם הוא והלך לעולמו, ותהום כל העיר על הדבר הנורא ההיא.

(ז) רבנו לא היה נוהג חומרות יתירות בפסח כמו שנהגו כמה צדיקים אחרים, בסוף ימיו פסק אמנם מלשתות בפסח את המשקה הנעשה משזופים (שליאוואויץ בלע"ז) משום מעשה שהיה שכשגגה היוצאת מלפני השליט קרא פ"א את המשקה ההיא בשם י"ש (בראנפען) שם המיוחד למשקה של חמץ, ומאו לא שתה בפסח משקה זה, אבל צוה למקורביו בפירוש שלא לפרסם חומרא זו בין העם, כי הרי זה כגזירה שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה גם בכל ימות השנה לא נהג רבנו חומרות יתירות, הוא הלך בעקבות רבו רבנו מהרצ"ה שהיה גאון כנגלה כבנסתר וכחא דהיתירא עדיף ליה.

(ח) איך הי' ימי חג השבועות אצל רבנו כבר הזכרנו בפרקים הקודמים, שכשהיה קורא עשרת הדברות היתה הקריאה בבחינת מעמד הר סיני, וכעדות תלמידו הגה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל היה ממש מרחף באויר בשעה זו (ראה למעלה פ"ח), ומשום כך היו באים לימי החג ההוא חסידים אין מספר, כמו בריה ויריכ, והבאים היו ברובם אנשי מעשה ומופלגי תורה שתורתם אומנתם, וכל מי שהיה אצל רבנו פ"א בחג השבועות אם נאנס בשנה השנית ולא יכול לבוא היה מיצר ורואג, בוכרו את המעמד הנורא שביום ההוא אצל רבנו והוא איננו שם

פרק עשרים וששה.

מעט מהרבה ספורי נפלאות, ועניני רוה"ק של רבנו.

הספורים שאספר בזה, הם כאמת רק מעט מהרבה ספורים הנודעים ומפורסמים אודות רבנו, כמעט כל חסיד שזכה לקבל פניו היה יודע לספר מעשה או ענין רוח הקודש שראה ברבנו, אני הנני מספר בזה"ק מה ששמעתי מחסידים מובהקים שהאמת היה נר לרגלם.

(א) ספר הרב ר' ברוך כנריס ז"ל בנו של הגה"צ ר' הלל ליכטנשטיין זצ"ל האבד"ק קולומיי, שפ"א היה עם אביו אצל רבנו, כשרצו לעלות אליו לקבל שלום ממנו, היה רבנו או עסוק בלמודו, ובכן הלכו לבית מדרשו להמתין שמה, ובנתיים למד ר' הלל שעורו בגמרא, עד שבא משרתו של רבנו לקרוא להם כשנפתחה דלת החדר יצא אליהם רבנו והושיט ידו לר' הלל ואמר לו בפנים שזחקת

שוחקות: «אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים», נתן רבנו שלום ליתר האורחים וחזר לו לחדרו, תמהו כל העומדים על מימרא זו שאמר רבנו לר' הלל, עמד ר' הלל ואמר: רבותי! הדברים שאמר לי זה עתה רבנו הם רוח הקודש ממשי. כשבא המשרת לקרוא לי לעלות אל רבנו עמדתי במאמר חז"ל נאמר בעולת בהמה ריח ניחוח ונאמר בעולת העוף ובמנחה ריח ניחוח ללמדך שאחד המרבה ואחד הממעט וכי, ובמאמר זה סגרתי את הגמרא ועליתי, ועדיין היו רחושי מרחשין שפתי במאמר ההוא, והנה יצא רבנו וחזר אותו לפני, סוד ה' ליראיו. (ב) ספר לי בעל-בית אחד שבימי חורפו בא באקראי אל רבנו, וכשעלה לקבל שלום ממנו והיו עוד אורחים אחרים, נתן רבנו שלום לכל אחד ואחד מהם, וממנו משך את ידו והלך לו, תמהו כל האורחים, אבל הוא בעצמו לא תמה כלל, הוא התפלא רק על רוח קדשו של רבנו שהכיר בו שהוא ממחיבי טבילה, ירד ושב ועלה יוב עם אורחים אחרים שבאו בנתיים, ועמד לפני הפתח, הפעם יצא רבנו ונתן שלום לכלם וגם לו.

(ג) בני החבריא של הרה"צ ר' שלמה מדאלינא זצ"ל נסעו פ"א אל רבנו על שבת אחד ר' שלמה בעצמו היה לו איזה עכוב ולא יכול לנסוע בחברתם, אבל צוה עליהם להזכיר את שמו לפני רבנו, ביום השבת בשעה שישב ר"ש בסעודה שלישית נזכר בחבריו אלו ונתלהב ואמר: «החברים שלנו מסובים בשעה זו סביב ליחלחנו של רבינו ונהנים מזיו השכינה, הריני כולל את עצמי מרחוק עמהם ו». ממחרת השבת כשבאו חברים הללו לקבל ברכת הדרך מאת רבנו, ואמרו לו שר' שלמה צוה להם להזכיר שמו לפניו, השיב להם רבנו «אתמול בסעודה שלישית היה ר' שלמה אצלנו» וכשחזרו לביתם וספרו הדברים לר' שלמה, נזכר בזה שאמר בשעת הסעודה השלישית שהוא כולל א"ע עם החברים מרחוק, ואת געגועיו אלה הרגיש רבנו ברוח קדשו מרחוק וכללו עמהם.

(ד) פ"א ישבו החסידים בסעודת ריח על שלחנו של הרה"ק ר' בעריש זצ"ל בנו של רבנו, ויהי כטוב לב אחדים מהם ביין, וזה דעתם עליהם ואמר אחד מהם שראוי היה שילך מי מהם אל רבנו לדרוש ממנו «מטבע» להעלותה בדמים בין החברים, ולקנות בהם יין למלאות גרונם של ת"ח בסעודת ר"ח. אבל מי ילך? קפץ בן טובים אחד ואמר: אני אלך! אני הייתי יוצא ונכנס בביתו של הרבי ר' מאיר מפרימישלאן זצ"ל לא יראתי מפניו כלל, הלך אותו בן-טובים וטפס על המדרגות המוליכות לחדר רבנו, ויהי אך פתח את דלת החדר, גער בו רבנו ואמר: כשהגיע הרבי ר' מאיר מפרימישלאן ז"ל לפרק שנים שלנו, לא דבר עם חסידיו פניש אל פנים כי אם מאחורי הקלעים, ובכן ברח לך מזה! היו הדברים האלה תשובה כהלכה לרבניו של אותו חסיד שהתפאר לפני חבריו שהיה עייל בלא בר בבית הצדיק הנ"ל, מה שהרגיש רבנו ברוח קדשו וטפח לו על פניו.

(ה) הרבה פעמים צפה רבנו ברוח קדשו והגיד דברים שנתקיימו עשרים או שלשים שנה אחרי כן, אחרי שרבנו היה כבר בעלמא דקשוט— כה ספר הרה"ח בנשיק ר' ליבוש יאליש זצ"ל חמיו של הרה"ק ר' סנדר ליפא זצ"ל, בן בכורו של רבנו, שפ"א דבר רבנו עם בניו הקדושים על אודות הרה"ק מאפטא ז"ל בענה רס"ל ואמר. כמעט עם כל הצדיקים הגדולים יש לי קרבת חיתון רק לא עם הצדיק מאפטא זצ"ל, השיב רבנו ואמר: הוא יהיה מחותנך, אחרי זה עברו שנים

שנים הרבה, נפטר רבנו, נפטר רוב בניו ורס"ל בכורו בכללם, נשארו אחריו יתומים קטנים, שאלמנתו ואביה הרב ר' ליבוש ז"ל הנ"ל השיאו אותם, אחד מן היתומים האלה היה הרה"ח ר' יוסף נ"י מטרנופול שנשא אשה בת בן-טובים אחד. ויהי בשעת התנאים התפאר המחונן לפני החתן וזקנו, הר' ליבוש הנ"ל כי הוא מבני בניו של הרה"ק מאפטא זצ"ל, נזכר ר' ליבוש בדברי רבנו שנבא לבנו ורס"ל שהרה"ק מאפטא יהיה מחוננו וספר להמחותנים עובדא זו שבדברי רבנו לפני עשרות בשנים הולכים ומתקיימים, ככל אשר חזה מראש ברוח קדשו.

בעיר כולחוב היה בעל-בית אחד **תנ"ך** אלימלך ריינהרץ שלא היה לו בנים, היה רגיל לבוא לפני רבנו **פ"ק** או פעמים בשנה ולשפוף שיחו לפניו. זתוקתו לא נמלאה, פעם אחת הפציר **בדבנו** מאר ואמר שאיננו זו ממקומו עד שיבטיחו רבנו שיפקוד ה' את אשתו **בב"ק** אמר לו רבנו: תתן חמשים ושנים כסף ויברכך ה' בבנים, פתח החסיד את צרור כספו וסילק הסך הנ"ל על אתר, ברכו רבנו ופטרו לשלום, אבל עבר זמן ואשמו לא נפקדה הפציר שוב ברכנו שיבטיחו **ל** בנים, אמר לו רבנו שיבא אליו ליום זאת חנוכה (כלומר השמיני של חנוכה שקורין בו פ' זאת חנוכה המזבח). לא חס על טרחתו וממונו וכא ליום המוגבל בטענה למקצת, כאומר עשייתי מה שגזרת עלי אף אתה עשה כמה שהבטחתני, ענהו רבנו גרגו קצת ואמר לו הכי רק -זאת חנוכה- אחד יש לנו? זאת אומרת אם לא תתקבל בקשתך בזאת חנוכה שנה זו עוד חזון למועד ביום ההוא לשנה הבאה או לשנים הבאות, חזר לביתו בפחי נפש, והצטער על שהרגינו את רבנו, והחליט בלבו להסתן עד יום זאת חנוכה הבא ואז ידע לכלכל דבריו במשפט, אבל בשנה ההיא נפטר רבנו ולא זכה לראות פניו יותר, עברו כשבע-עשרה שנה משנת פטירתו של רבנו, חשוך בנים זה העביר בנתים את דירתו מכולחוב לעיר יאסי, פסחרו פרץ בארץ ויברכו ה' בעושר, אבל בנים לא היו לו, זכר חסיד זה את הבטחת רבנו ויסע לזידיטשוב להשתטח על קברו, ובמר נפשו בכה ואמר! רבנו! הכסף שנתתי מחול לך, אבל על ההבטחה שנתן לי רבנו איני מותר! ובשנה ההיא נפקדה אשתו וכיום, "זאת חנוכה" בא עד משבר וילדה, בעת ההיא כתבתי לו מכתב בשם אחת מכלותיו של רבנו, שיזכור זכות אבות לבנים, ומלא את שאלתה בעין יפה. **ז** בין חסידי רבנו היה גביר-חסיד אחד ושמו ר' אברהם וואלדינגר מבוריסלב, האיש ההוא רגיל היה להעניק את רבנו ביד רחבה, ושמנו נזכר לברכה בראש הס' מדרש רבה שנדפס בשנה תרל"ד עם פירושו של רבנו בהוצאות הגביר ר' מנדיל הויזר ז"ל והגביר ר' אברהם הנ"ל.

כמה וכמה מחסידי רבנו ידרו מנכסיהם אחרי פטירתו, ואחד מהם היה גם ר' אברהם זה, בארות הנפט שהיו לו בבוריסלב נתמלאו מים, ואכז האיש ההוא עשרו בענין רע, בצר לו נסע ליומא דהלולא של רבנו להשתטח על קברו, ושם שפך את כל מרי שיחו בלב נשבר ונדכה שב אל בית מלוגו וילן שם כלילה ההוא - ויחלום והנה רבנו נצב אצלו ואמר לו -לך ונסע אל הרה"צ ר' אורי הכהן מטאמבור ואמרת אליו כי אנכי שלחתיך אליו ופקדת עליו שיעשה עמך טובה והושיע לך מצרתך ויהי בבוקר קם ונסע לסאמבור ויבא אל הרה"צ ר' אורי זצ"ל ויספר לו את חלומו, כששמע הרה"צ ר"א את דבר החלום אמר לו: שבה עמדי ימים אחדים ונדאה מה אוכל לעשות בשבילך, כי כודאי לא לחנם שלח

אותך הרבי מזידיטשוב הנה. עברו ימים אחדים ובתו של הנוטריון דמתא חלתה חולי קשה וכפשע היה בינה ובין המות. נוטריון זה היה נכרי אבל בצד לו פנה אל הצדיק דמתא שהיה חשוב מאד בכל הגליל כי היה מפזר כל ממונו לצדקה. כששמע ר' אברהם מן המארדע הזה מהר והודיע להרבי כי נוטריון זה יש לו בארות נפט סמוכות לבורות הסתומות שלו, ואלו רצה להשקיע ממון בכדיית הבורות הללו, היה מביא ברכה גם לעצמו גם לשכנו ר' אברהם. ראה הרה"צ ר' אורי זצ"ל בהודמנות זו אצבע אלקים, שלח וקרא אליו את הנוטריון ואמר לו: הריני יכול להבטיחך שבתך תשוב לתחיה אבל רק אם תבטחיני גם אתה לעשות חסד עם ר' אברהם שכנך לשוב לחפור את בארותיו שנסתמו. וחיתה נפשו בגלגל. והריוח תחלקו ככל אשר תתפשרו ביניכם קבל עליו הנוטריון לעשות את הדבר הזה. נתרסאה בתו וחזרה לאיתנה, נתקיימה הבטחת הרה"צ מסאמבור. והנוטריון קיים את הבטחתו גם הוא עשה חווה עם ר' אברהם ונגש אל העבודה לחפור את בארותיו. וה' הצליח בידו וראו ברכה בעבודתו, ור' אברהם התנער מעפר דלותו, ונר הצלחתו שכמעט נכבה לעולם, שב לאור כבתחילה, ופרנסתו היתה מצויה לו בכבוד עד יום מותו עמדה לו זכות רבנו, כעשרים שנה ויתר אחר פטירתו. (ח) נכדו של רבנו הרה"ק ר' יודא צבי זצ"ל מדאלינא, היה אהוב וחביב מאד על רבנו, ואע"פ שבשנה שנפטר רבנו לא היה רק כבן ט"ו שנה בכל זאת חבה יתירה נודעת לו מרבנו והחשיבו על כל נכדיו ונבא עליו כי לאילנא רבא יתעבד, כשהגיע בן-יקיר זה לפרק בר-מצוה, למד אותו מלמדו הרב ר' אליהו ז"ל שהיה אח"כ דומ"צ בזידיטשוב, איזה דבר הלכה שידרוש בסעודת היום שיתחיל בו להניח תפילין, ובהגיע היום ההוא אחרי שחתן-היובל נשא את דרשתו לפני המסובים ורבנו בראשם, לחש מלמדו באזני רבנו שאת הדרוש ההוא למד נכדו פסיו והוא מרא דשמעתתא זו. אמר לו רבנו: „גם אתה גם תלמידך גם שניכם אינכם יודעים מה דקאמרו רבנן כאותה סוגיא שדרשתם עליה, השתא הוא תלמידך ואתה רבו, אבל לכשיגיע לפרק שנותיך יהיה הוא רבך ואתה תלמידו, באותו זמן היה הרב בן כ"ח שנה, ושקל למטרפסיה מאת רבנו על שיחה דעתו עליו והתפאר שהוא בעל הדרשה.

בשנת תרמ"ז חמש עשרה שנה, אחרי המעשה ההוא, ושלוש עשרה שנה אחרי פטירת רבנו, נשאו לבו של מי שהיה רבו של הרה"צ רי"צ זצ"ל, לנסוע לדאלינא לשבת ר"ח אדר לקבל פני דרה"ק ר' בעריש זצ"ל שהיה אז האדמו"ר בדאלינא, אבל לדאבון כל מכיריו מוקיריו, נפטר הרה"צ ר' בעריש ביום ה' שלפניו בערב ר"ח אדר, ובשבת ההוא כבר ישב בנו הרה"צ רי"צ זצ"ל על כסא אביו וכל העם ענו אחריו מקודש מקודש, בין העונים האלה היה גם ר' אליהו זה שהיה מלמדו לפניו, ורי"צ בעת ההוא בן כ"ח שנה. - נזכר אז רבו זה בדברים שאמר רבנו כשעתו „שכשיגיע תלמידו לפרק שנותיו (כלומר בן כ"ח שנה) יהיה תלמידו הרב והוא התלמיד" וראא כי נתקיימו הדברים בעתם ובזמנם בדיוק נמור ונעשה אז תלמיד והסיד של תלמידו לפניו, שהיה מני אזרבי חשוב ומפורסם בישראל. (ט) **בשנת** תרמ"ג נדפס תבירו של רבנו עה"ת לסדר שמות ע"י נכדו הרה"צ ר' יודא צבי זצ"ל הנ"ל, ספר גדול המחויק ס"ג קונטרסים, שהוצאת הרפסתו היו מרובות, ובשביל כך זקוק היה רי"צ לשאת בהוצאה זו את חסידו רבנו

דבנו, ונסע למסרה זו לארץ הנד המקומות שחסידי רבנו נוחים שם. ויהי ביום-שרב אחד אחר נסיעה ארוכה בערבות מחוז מרמורש באו עיף וינע אל ישוב קמץ. ונתאכסן בבית בעל-בית אחד שלא מצא אותו בביתו. התפלל תפלת ערבית, והניח עצמו בסנה נסתר לנח מעמל הדרך ויישן. בנתיים שב כעה"ב לביתו, וכשראה את האורח הישן בירכתי החדר ונדע לו כי הוא מבני בניו של רבנו, צוה לאשתו לערוך את השלחן ולהדליק עליו נרות במנורות של בסף כבליל שבת ומועד, ולהכין כרה גדולה לסעודת הערב שאל"י יוזמנו כל אנשי הישוב. עשתה האשה רצון בעלה, ועד מהרה קבל הבית צורה של שבת, נערך השלחן במפה שהורה לבנה גדלקו המנורות והכל היה מתוקן לסעודה. כשניער ד"צ משנתו וראה את ההכנות הנעשות בבית וההיגיונות השוררת בכל פנותיו נצטער מאד וחשב בלבו כי הלילה הבא יעבור שוב עליו ללא מנוחה, אחרי כי כנראה מתכוונים לסעודה של "תנאים" או סעודת שמחה כיוצא בה, בבית ההוא. פנה איפה אל בעה"ב בבקשה להמציא לו חדר מיוחד למען יוכל לישון שנתו במנוחה, מה שאי אפשר בבית המתיקן לסעודה ענהו בעה"ב כי כל ההכנות נעשות אך ורק לכבודו, כי כלילה העבר נראה אליו דבנו בחלומו ואמר לו "הנה אחד מנכדי נוסע והולך דרך מקומך ויסור אל ביתך, הכון לקראתו לקבל אותו בסבר פנים יפות כי כבודו היא כבודי", עכשיו שבאתי לביתי ומצאת אורח ישן והוגד לי מאן הוא, נוכחתי כי חלום אמת חלמתי מהרתי לקיים מצות זקנו, ובכן אל ידאג למנוחתו, אחרי סעודת הערב ינוח כרצונו. כששמע ד"צ את הדברים האלה אמר. הנה כמעט שנמרתי בלבי להפסיק את נסיעתי המפרכת את גופי ולשוב לביתי, אבל מכיון שאני רואה שזקני הקדוש הולך לפני לתור לי מנוחה, הריני מבטל רצוני מפני רצינו ואמשיך את נסיעתי הלאה וכה נסע וטרח עד שהוציא את הספר לאורה, ספרתי מענין לענין מאורעות שהיו אחרי פטירתו של רבנו, והנני חוזר למעשים שהיו בחייו עלי אדמות, איך שצפה ברה"ק והניד מראשית אחרית, מה שנתקיים הרבה שנים אחרי כן.

י' פ"א ישב רבנו בסעודת ר"ח ואמר תורה על המדר"ר שה"ש פ"ו עה"ס לא ידעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נריב "תני ר' חייא משל לבת מלכי שהיתה מלקטת בשלפים (עשבים שבגן) נמצא המלך עוכרוהכיר שהיא כתושלח אוהבו ונטלה והושיבה עמו בקרונין, והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות אתמול היתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרונין עם המלך, אמרה להם כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי וקראה על עצמה לא ידעתי נפשי שמתני" הסיב רבנו את פניו אל בנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל ואמר לו: "המרדש הזה יהיה נצרך לך בזמן מן הזמנים" עמד אז אחורי כסאו של רבנו הרב החסיד ר' מאיר שלום ז"ל מי שהיה אח"כ בעיר סקאלע, ושמע את הדברים האלה שאמרם רבנו כלאחר יד, ונקלטו במוחו, בנתיים עברו שנים הרבה ורבנו הלך למנוחות ורבנו הרה"ק ר' אליהו שהיה בימי חייו של אביו, רבנו נחבא על הכלים, נתגלה פתאום, ירוב בסידו רבנו הרבנים והננידים חנו על דגלו, וגם הרב ר' מאיר שלום ז"ל הגיל כצ' התוך הבאים לראות את הפלא הנדול, את ר' אליהו בתור רבי, ובעוד הוא משתומם ממראה עיניו וחושב בלבו. הנה הוא אותו ר' אליהו שלפני שנה?!, הרגיש ר' אליהו בתמיהתו וחזקו את המרדש שאמר לו רבנו שיהיה למשען לו בימים הבאים נזכר ר' מאיר שלום ונפקחו עיניו והכין לשם מה אמר לו רבנו

את הדבורים האלה, ור' אליהו סיים ואמר: אתה עומד ומתמה, גם אני מתמה
עמך וקורא על עצמי, לא ירעתי נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב.

(א) **בהקדמת הס'** תולדות יצחק עה"ת להרה"ג החסיד ר' יצחק אייזיק זצ"ל
האבר"ק סוואליווע (אחד מגדולי תלמידיו של רבנו) מסופר שבשנת
כה"ס היה הרה"ג הנ"ל אצל רבנו בשבת הגדול, וגם הגה"ק ר' יוסף מאיר זצ"ל
בן אחיו שהיה אז עריין אברך, היה עמו, ר' יוסף מאיר היה אמנם גם בעת ההיא
תלמיד חשוב של רבנו, מפני שהיה גדול בתורה בגולה ובנסתר, אבל היו אז
תלמידים גדולים וחשובים ממנו, כגון אביו הרה"ג ר' שמואל צבי זצ"ל ממונקאטש,
ודודו ורבו מהרי"א הנ"ל ועוד, ועוד, ויהי בסעודת היום של שבת, ור"מ עמד
אחורי כסאו של רבנו (זה המקום שעמד תמיד בכל עת שבא אל רבנו) פתאום הפך
רבנו את פניו אליו והושיט לו קערה שבה היו שיורי מאכל שמעם ממנו ואמר
לו בדרך צלות: בזמן מן הזמנים תהיה דבי, ובכן למד את עצמך כיצד מחלקים
שיריים לחסידים קבל ר"מ את הקערה מידי רבנו, ובידים רוערות התחיל לחלק
מן השיריים לכל המסובים כמצות רבנו, היו הדברים בעיניו הוא ובעיניו כל המסובים
רק כבדיחותא בעלמא, אבל לא היתה זו כדיחותא כלל, כעשרים שנה אחרי הדברים
האלה נעשה אברך צעיר זה רבן של חסידים בעיר ספינקא ושמו נתפרסם בישראל.
(ב) **לברית** מילה של אחד מנכדיו של הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא, הומין
צדיק זה את רבנו, היה רבנו אז בקומרנא, וכשהציץ בפניו הילד הרך
הגמול אמר שרואה בו שיהיה "כר-מול גדול" הילד ההוא הוא עתה האדמו"ר
בקומרנא הרה"צ ר' יעקב משה שליט"א, האחד המיוחד שבבני בניו של זקנו
הנ"ל הנהוג נשיאותו ברמה ובכל אשר יפנה יצליח.

(ג) **בימי** גדודו של רבנו, כמה שנים קודם התגלותו, נודמן לעיר טורקא, הלך
עמו סופר סת"ם אחד לביתו של הנגיד דמתא ר' יוסף שענהנער, שהיה
לו בית מזיגה של יין לא היה אז האיש בביתו כי אם בתו נערה, הכירה עלמה
זו ברבנו כי אדם חשוב הוא ובקשה אותו ואת בן לויתו לשבת עד בא אביה
והביאה עוגת לחם ויין וערכה לפניו. טעד רבנו את לבו, שאלה אותו העלמה
אם רשאי היא להביא עוד יין, נענה לה רבנו, הלכה והביאה ובראותה כי אביה
מאחר לבוא, עשתה על דעת עצמה והוציאה מתיבת השלחן מטבע של כסף שנקראה
בלשון העם "פירציגער" ונחנה מתנה לרבנו בידך אותה רבנו ואמר לה "בשכר
זה תהי' קרובת-משפחה שלנו" לימים נתארשה העלמה ותהי' לאשה לבנו של
הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא הוא הרה"צ ר' אליעזר צבי זצ"ל, והיתה איפה
קרובת-משפחה של רבנו כאשר ברכה, וכשגדל בנה בכורה הרב ר' מאניש ז"ל
נשא את בת-בתו של רבנו לאשה - ויהי בבוא המחוננת לפני רבנו, והיא לא
ידעה כלל כי זהו האורח החשוב שערכה לפניו בנערותה לחם ויין וגם הענק
העניקה לו נדבה הגונה. - אמר לה רבנו הבטחתיך שתהי' בת משפחתנו ובי"ה
שנתקימה הבטחתי. - ובעבור שמזגתו לנו הכוס פעמיים, זכית להחתן בנו בשתיים,
והנך היום המחוננת של בתנו. - נזכרה האשה בכל העובדא מימי נערותה ונתנה
תורה והלל לה' שנתן חכמה בלבה, לקנות לה עולמה בשעה אחת בדבר קטן כזה,
והיא שהיתה אח"כ הרבנית בקומרנא (כתב לי זאת ידידי החסיד ר' בערל
סטעמפלר משמו של בן בנה הרב ר' חיים דוב ספרין נ"י מקולומיא)

לשעלה

(יד) למעלה פרק ט' אות ז' ספרנו משמו של הרה"ק רמ"מ זצ"ל מוויזניץ שאמר לבנו כי טוב להתחתן ביוצאי חלציו של רבנו כדי לקנות לו בו סניגור ליום הדין מפני שהוא בודאי אחד מן הב"ד הגדול שלמעלה, סמוכים לדבריו אלה נמצא בהספורים דלהלן שמהם נראה שעור בחיים חיותו היה סנגורם של ישראל ומבטל הדינים מעליהם בב"ד של מעלה.

כה ספר הגאון ר' שלום מרדכי שווארצאן זצ"ל האבד"ק בערזאן שהיה עמוד התורה וההוראה בימיו. שבימי חודפו חלה פ"א במחלת טיפוס קשה, וירא בחלומו והוא עומד לפני הב"ד שלמעלה, נחלקו הדיינים הללו מיימינים והללו משמאילים ונחרץ משפטו למות. מסרוהו לשליח ופרח עמו באויר, אבל מיד פרח אחריהם שליח אחד וצעק שיחזרו אל הב"ד, כשחזרו ראה שעמר איש גבוה וצנום ומהפך בזכותו, ושואל, מדוע זה יצא אנרך זה חייב בדינו הלא הוא יושב ועוסק בתורה יומם ולילה, השיב אחד מן המשמאילים ואמר: הנה אנפח ברוח שפתי על התורה שלו רק נפיחה בעלמא ותהי כאבק פורת. כעס הסנגור הצנום ואמר: הגם בימינו אלה בצוק העתים ואורך הגלות יכולים לדקדק כחוט השערה אם התורה שלומדים היא כהלכתה - ? חזרו הב"ד ופטרוהו, שאל הנדון לשומרי מי הוא זה האיש שלמד עליו זכות, אמרו לו שזה הוא הצדיק ר' יצחק איזיק פזידיטשוב הבא בכל יום לב"ד שלמעלה ובודק את המשפטים שנשפטו בו ביום, ועל מה שאינו מסכים הוא מערער ומבטל. הרב הנדון היה מחסידיו של הרה"ק מסטרעטין זצ"ל ואת רבנו לא הכיר כלל. כשהקיץ מחלומו פעמה רוחו ולא גלה לשום אדם את חלומו, ומחלתו הלכה וגברה. נסע אחד מאחיו אל רבנו ונתן לו פ"ג בשביל אחיו. צוה לו רבנו שיסע לביתו ויאמר לאחיו שלא יפחד כלל וכלל, שלום שמו ושלום יהיה לו בגופו בממונו ובתורתו ובמהרה יתדפא וברכת רבנו נתקיימה כשהבריא החליט בלבו לנסוע אל רבנו, ויהי כאשר רק דרכו רגליו על מפתן חדרו וראה אותו, הכירו כי זהו האיש שראה אותו עומד וטוען בעדו, נתבהל מאד וכמעט שנתעלף. כשנחה דעתו נגש אל רבנו וקבל שלום ממנו, שאל אותו רבנו אם הוא יושב ולומד בהתמדה. כשבא אח"כ לקבל ברכת הפרידה אמר לו רבנו: הנה ברצ"ה תהיה רב גדול בישראל ורבים ידרשו ממך דבר ה' זו הלכה ברורה ובכן מצוה אני אותך שלא לגבב חומרות אך חילך לאורייתא בכחה דהתירא הדברים האלה נשמעו מפי הגאון הנזכר כמה וכמה פעמים שספר לאנשים שונים.

יג) כעין מעשה רב זה היה בכלתו של רבנו אשת בנו הרה"ק ר' בעריש זצ"ל שחלתה מחלה קשה ורבנו היה בא לבקרה יום ויום, פ"א לא בא לבקרה, ודוקא באותו יום תקפה מחלתה והיתה שקועה בשנה עמוקה וארוכה, שחששו ששנה זו היא ח"ו אתחלתא של גסיסה ר"ל. הלך הה"צ ר"ב והודיע לרבנו ודרך אגב שאל אותו מדוע זה לא בקר היום את החולנית השיב לו רבנו: כבר דברתי עמה היום !. היתה תשובה זו כחדה סתומה בעיני הרה"ק ר' בעריש, כי באמת לא היה רבנו באותו יום בביתו כלל, כשהקיצה החולנית מתרדמה הארוכה, אמרה שראתה חלום טוב, נדמה לה בחלומה שעמדה למשפט לפני ב"ד שלמעלה ורצו לדונה למיתה, אבל היא בכתה והתחננה על נפשה, ואמרו לה שרק צדיק הדור יכול לבטל מעליה את הגזירה, יצאה מהיכל הב"ד בפחי נפש ופגעה במסדרון את חוחנה - רבנו, ותנך לפניו ותאמר לו: הלא חותני הוא צדיק הדור, ואם הוא לא

יחוש לעזרתה אל מי מקדושים תפנה? הבטית לה רבנו שלא יאונה לה כל רע ואזכאתה במהרה תצמיח נכנס רבנו אל היכל הביד פנימה והיא נשארה במסדרון-ותיקך, כששמע בעלה הרה"ק ר' בעריש זצ"ל את חלומה, נפתרו לו דברי רבנו שאמר: שכבר דבר עמה היום*, ונוכח לדעת כי חלום אמת ראתה אשתו, וחלומה נתקיים כי בו ביום הוקלה מחלתה, ומעט מעט שבה לאיתנה, ונתרפאה—*).

(טו) פ"א באחד מימי חולו של מועד באמצע היום בא רבנו פתאום לבית מדרשו ועמד אצל הפתח מבפנים, כל האנשים שהיו באותה שעה בבהמ"ד תמהו לראותו, כי מעולם לא בא רבנו לבהמ"ד שלא בזמן תפלה, מיד נתקבצו כלם מסביב לו וזכו למוצא פיהו, פתח ואמר: בימי חורפי כשהלכתי בגולה בארץ הגר גודמנתי לעיירה קטנה אחת לפנות ערב, הקור גבר אז בארץ, ובכנ סרתי אל בית מלון היחיד שבעירה ללון בו, בעלת המלון היתה אשה כשרה, וכשראתה אין רחפו כל עצמותי מני קור, מהרה והסיקה את התנור שבחדר והבעירה את המיחם ומזגה לי כוס חמים גם עוגת לחם הביאה, שתיתי וסעדתי את לבי ותחי רוחי, אח"כ ערכה לפני שלחן לסעודת ערב, וכשהלכתי לישון ופשטתי את נעלי מעל רגלי ראתה האשה כי הפוזמקאות רטובות מן המים שנכנסו דרך החורים שבמנעלי, מה עשתה אשה כשירה זו, ישבה כל הלילה ותעש בחפץ כפיה פוזמקאות של צמר חדשות בשבילי, ואל הסנדלר רץ בעלה ונתן לו את מנעלי המקולקלים לעשות לפי מדתם מנעלים חדשים בשבילי, בבוקר כבר היו לי פוזמקאות חדשות וגם סנדלים חדשים וחזקים, וכשנסעתי לדרכי ג"כ לא יצאתי ריקם מן הבית, כי הענק העניקה לנו האשה ביד רחבה ומלאה, עכשיו סיים רבנו את ספורו, נפטרה אשה כשירה זו והלכה לעולמה, האם אין הדין נותן שתלך אשה כשירה זו ישר אל מקומה בגן-עדן? ומבלי לחכות על הסכמתם של החסידים על פסק דינו פנה והלך לחדר עליתו, היתה ביאתו לביהמ"ד רק לשם כך לספר בשבחה של אשה כשירה זו שגמלה עמו חסד לפני עשרים או שלשים שנה, ולחרוץ משפטה שתלך ישר אל מקומה בג"ע, הרגיש רבנו ברוח קדשו כי באותו יום נפטרה אשה זו וגמל עמה חסד בבית מדרשו מרחוק, רבנו היה מכיר טובה לכל מי שתמך אותו בימי עניו ונדודו אפי' בדבר מועט, ומרגלא בפומי כי מי שנתן לו אז שקל כסף אחד שקול הוא יותר מאלף שקל שנותנים לו עתה, הכרת טובה זו אנו רואים מהספרו על אשה כשירה זו, והזכירי זכיותיה שנשמתה תלך ישר לגן עדן: (טז) פ"א בעש"ק כשעלו כתות כתות אורחים לקבל שלום מאת רבנו, פתח את דלת חדרו וחזר וסגרה מבלי לתת שלום לאורחיו, עברה חצי שעה ושוב הופיע בפתח חדרו, ושוב סגר אותה בלי נתינת שלום, שפשו האורחים במעשיהם וכל א' תלה האשמה בעצמו כי בשלו כל הדבר הזה, ועמדו וזכו על פתחו, בנתיים באה כת אורחים חדשה והדלת שוב נפתחה ורבנו נתן שלום לכולם, כשנשאל רבנו על כך, השיב: שכשפתח בפעם הראשונה והשניה את הדלת, המתין בין האורחים א' מאנשי סקאלע (רבנו קרא אותו בשמו) שהציר לו מאד בימי עניו ונדודו, ומת בעונו, ובא

כעת

* סמוכים לשני החלומות האלה יש למצוא בוה"ק (יחיה רכ"ו פ"א) וז"ל ואמר ר' יודא ואפי' כל זמנא דנפיל איניש בכי מרעיה וכו' לא נהיר רוחא לנפשא עד דדיינין דינא דבינא וכו', אי דיינין ליה לטב כדין ארפין מניה וזיעה אתבקעת על גופא ונשמתא אחרת לבתר זנהרא לבלא ולא סליק בינ מבי מרעיה עד דדיינין דיניה לעילא ואי תימא הא כמה חיובי עלמא כמה רשיעי עלמא קיימין בקיומיהו כו' עיי"ש

פעת אצלו. ע"כ סגר את הדלת כלומר שלא רצה לקבלו (ראה גם למעלה פ"ב ופ' כ"ג) ואך למותר היא להעיר שרבנו היה מתפלל וספל בצרכי כל אחד מישראל בזה ובבא. ובודאי נתרצה ונתפייס אחרי כן גם לפלוני הנפטר.

(יו) **עובדא** ידענא שבאו אנשים אל רבנו מארץ הגר בקובלנא על איזה אנשים שהסיגו את גבולם וקפחו את פרנסתם ולא רצו לציית דינא. והפצירו האנשים ההם ברבנו להעניש את האנשים הפושעים כרשעתם, וספרו שהיו כמה וכמה מעשים כאלה אצל הרה"ק מסטרעטין זצ"ל, והאנשים שהמרו את פיו לא הוציאו שנתם, ובכן יעשה גם רבנו כמעשהו. השיב להם רבנו: הרבי מסטרעטין כשהוא מעניש את המורדים הוא לומד אח"כ משניות ואומר קדיש בעד נשמתם, ואני אין לי פנאי לכך, וע"כ מוטב להתפלל עליהם שיחזרו בתשובה.

(יח) **במתוז** עיר סקאלע היה יהודי אחד בעל בית-מזיגה באחד הכפרים, שהציק לו מאד השופט שבאותו כפר וקפח את פרנסתו. מוזג זה היה רגיל לבא אל רבנו ובכל פעם היה קובל על שונאו זה ומבקש שתהי אחריתו של רשע זה להכריתו, אבל רבנו היה כמתריש, פ"א בא יהודי זה אל רבנו בחוה"מ של פסח, קראו רבנו לתורה וקרא לפניו הפרשה וסיים בפסוק - כי אורי' גוי'ם מפניך והרחבתי את גבולך וגו' לאחרי שברך ברכה האחרונה של תורה, אמר לו רבנו בבת-צחוק: עתה נפטרת לגמרי משכן-רע שלך השופט.

כשחזר מוזג זה לביתו נתבשר כי בו ביום חוה"מ שהיה אצל רבנו. נסע השופט בעגלה במורד ההר המוביל לעיר סקאלע, פתאום התפרצו סוסיו והעגלה נהפכה על פניה, השופט השלך ארצה ותשבר רגלו, ונשאר באין אונים ומחלתו אנושה ולא במהרה ישוב לאיתנו ואל עבודתו ומשרתו, וזאת התורה אשר קרא רבנו לפני המוזג שהוא באותו יום - כי אורי' גוי'ם מפניך והרחבתי את גבולך" נחקיימה בו, ולא יסף עוד לצער אותו, רגלו השבור ואבריו המרוסקים נתנו לו ענין לענות בו לזמן רב, הוסר ממשמרתו ופקודתו לקח אחרי, ולהיהודי היתה אורה.

(יט) **ספר** בנו בכורו של רבנו הגה"צ ד' סנדר ליפא זצ"ל, שאחרי פטירתו של רבנו היה פ"א בעיר פעסט ובא אליו יהודי אחד ואמר לו מוציא אני לחובה להעניק את כבודו כי ישועה גדולה היתה לי ע"י אביכם, ובדברו הוציא מאה כסף ונתן לי, ומעשה שהיה, הוסיף האיש לספר, כך היה, אני החזקתי בכפר אחד בית מרוח. פ"א נשהכר ערל אחד בביתי עד לשכרותו של לוט, כל הערלים ששתו כבר הלכו לביתם ורק שכור זה לא רצה לעזוב את מקומו, ומפני שכבר היתה השעו' מאוחרת בלילה והפצתי לסגור את בית המרוח סרבתי לתת לו עוד לשנות, אבל הוא רצה להעברני על דעתי ביד חזקה, הגיע הרבר לידי הכאה, ונתתי לו גם אני דחיפה חזקה, וכה נפל על הרצפה וחבט את ראשו, ואשר שכב לא יסף לקום כרעתי על ברכי ונסיתי להקימו, אבל הוא שכב כבול עץ וכל רוח חיים לא היה בקרבו, עמלתי בו עד הצות ליל, וכשראיתי שצרתי צרה, סחכתי אותו סחוב והשלך אל המרתף אשר תחת ביתי, סגרתי את המרתף על המסגד, ומבלי לחשוב הרבה חבשתי את סוסי וארוץ עד איש האלהים אשר בזידיטשוב, נכנסתי אליו וספרתי לו מן האסון אשר קרה בביתי, והוא צוה עלי לאמר: שוב אל ביתך וירדת אל המרתף ולחשת באזני השכור ואמרת לו - הרבי מזידיטשוב פקר עליך שתקום ותלך לביתך", חיש מהר חזרתי לביתי ועשיתי כמצות רבנו ולהשתי

ולחשתי לאוני הפגר, ומה השתוממתי לראות כי התעודר הערל כשכור המתעורר מיינו, קם על רגליו והלך אל ביתו, לא דבר דבר רק עלה מיד על מסתו, ונפח את נפשו וימת, ואיש לא ידע מהנעשה עמו במשך הימים שהיה במרתופי.

כ) מהבטחותיו של רבנו שנתקיימו אחר פטירתו כמה שנים אדע עוד מעשה רב זה, בעיר דרוהוביטש היה איש ושמו לויטראבאך, אחיו היו כולם עשירים, רק הוא היה ביש גדא. בא לפני רבנו ותאר לפניו מצבו הדחוק, הניח רבנו ידו על ראשו וברכו בברכה מן השמים. לא נתקררה דעתו של זה ועמד וטען: מאין יבא עזרי המן הגורן או מן היקבי, הן לרש אין כל במה להרויח, ענהו רבנו בזריזות הרגילה: "וועסט טרעפן אַ לאָז? בנתיים נדחף האיש ובא אחר במקומו והוא יצא מרבנו בפחי נפש, ובלבו הרהר אחרי דבריו כי כיצד יוכה בגורל והוא איש מסכן ואין לו שטרי גורלות בכלל, כשחזר לביתו ספר המעשה לאחיו ומכיריו, ותהי ברכתו של רבנו לשיחה בפי כל יושבי קרנות שבעיר, לימים נודמן לדרוהוביטש סוחר א' מארץ אשכנז שבא לקנות איזה מין זרעונים שלא היה מצוי רק במחוז דרוהוביטש, ובקש לו איש שיהיה בא כחו בכל העסק ההוא ויוכל להפקיד בידו כסף, ובחר במיודענו לויטראבאך הנ"ל והפקיד אותו על כל העסק ההוא וקצב לו פרס חדשי הגון, כשמסר האיש כתבי בית מסחרו ליד פקידו זה מצא כתוב כי שם משפחתו של האיש ההוא, לאָזר זכה איפה בגורל זה בלי שטרי גורלות רק במאמר פיהו של רבנו לבד.

כא) ספר לי פה בירושלים תובב"א איש אמונים מילידי זידיטשוב, מעשה שהיה באביו, שהיה ביתו נוטה לנפול, ובאה לו פקודה מראש העיר שיסתרנו ויוכל להקימהו מחדש, ואם לא יסתרנו יעשו זאת שוטרי העיר, היה אביו במבוכה רבה כי לא השיגה ידו לבנות את ביתו מחדש, הלך וסח מבוכתו לרבנו, שלא נתגלה אז עדיין, אמר לו רבנו, כי ביתך עשוי לנפול לפני כל רוח מצויה וטוב איפה שתסתור אותו בעוד מועד ותבנגנו מחדש, ואם תס הכסף מכיסך, הנה הימים ימי שפלות המים והרבה רפסודות עומדות על הנהר שמחוץ לעיר, מאין אפשריות להשיטן ממקומם, לך איפה אל הנהר וקנית לך רפסודות די צרכך לבנין ביתך, והפקיד הממונה עליהן ימכור אותן לך בזיל ובהקפה לתשלומי שעורים לזמן ארוך, ובנית את ביתך, ומעט מעט תשלם הקפותיך, אבל זאת איעצך שבלכתך אל המים לא תצא אתה לבדך, כי אם גם בנך גדליהו ילך עמך, וקודם קנותכם את הרפסודות תרימו אותן מעל המים וראיתם אותן אם לא חלה בהן הרקבון מעבר השני, ישרה עצת רבנו בעיני האיש והלך אל הנהר וקנה רפסודות די צרכו למקח זול ולתשלומי שעורין: ויזי בשובו העירה נזכר כאמצע הדרך כי לא בדק את העצים מעברן אשר במים, וגם את בנו לא לקח עמו, חזר ושב אל המיט, חגר שארית כחו והרים את הרפסודות אחת אחת בעצמו, וירא והנה תחת אחת מהן ארנקי של מעות דבוק בשוליה ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויקח את הארנקי ויטמנהו בחיקו, הסתפק בבדיקה זו והפסיק את עבודתו ושב לביתו, בא חדר בתוך חדר והוציא את הארנקי ומצא בו אלף ומאתים כסף, ובמציאה כשירה זו שנתגלגלה עם הרפסודות מי יודע מהיכן בנה את ביתו והרחיב את מסחרו ונעשה בעל-בית אמיד מאז התחיל להוקיר את רבנו כאיש אלקים קדוש בראותו כי נצנצה בו רוה"ק בעצתו על דבר הבדיקה

פרק עשרים ושבעה.

סוף ימיו של רבנו, שנת פטירתו, מחלתו זהסתלקתו.

א) אע"פ שלא מלאו לרבנו שבעים שנה, כי נפטר בן ס"ח שנה, בכל זאת כבר שנים אחרות קודם פטירתו היה רגיל לדבר מפטירתו הקרובה, והיה מאיים על החסידים, שעוד מעט והיא בעולם האמת ושעומד הוא כבר בשתי דגליו על מפתן של העולם ההוא, וכהנה דברים שהחרידו את לבות כל השומעים, אבל מעט מעט התרגלו החסידים בדברים הללו, ונחמו עצמם כי יארכו ימי רבנו ויגיע לגבורות. בחג השבועות שנת תרל"ב ביום היא"צ של אביו הקדוש זצ"ל אמר רבנו בפומבי: שמי שיראה איתו בחיים למועד הזה בשנה האחרת יוכל לברך עליו ברכת "מחיה המתים". ביום שמחת תורה (שנת תרל"ג) כשבא מן המקוה קודם תפלת שחרית אמר למקורבו הרה"ג החסיד מוהר"ר אהרן מאיר זצ"ל האב"ד בולחוב בזה"ל: כשטבלנו במקוה עלה במחשבתנו הפ' - ויקבור אותו בגי"א והמתקנו את המחשבה הזאת בכך כי "בגי"א ר"ת "אנא בכח גדולת ימינך" ואח"כ כשלבשנו הבגדים אחר הטבילה כווננו בשעת ההלבשה את כל הכונות של "ההלבשה" של הנפטרים, דברים כאלו שנשמעו מפי צדיק כביר זה היו די לשבר את הלבבות, אבל אעפ"כ היתה השמחה של רבנו ביום שמחת-תורה זה האחרון יוצא מגדר הרגיל, מוצאי יו"ט זה נכנס אז אל תוך השבת (שבת בראשית) כשאמר רבנו פסוקי "אשת חיל" בקדושה ובנעימה כדרכו, וכשסיים את הפ' "עו והדר לבושה ותשחק ליום אחרון" חזר לראש הפרשה ואמרה שנית, עמדו כל הקהל כנדהמים, כי מעולם לא אמר רבנו בתפלה אפי' מלה אחת ב' פעמים וכ"ש פרשה שלימה, הרגיש כל אחד בסתר לבבו כי סיום זה שסיים רבנו בפ' "ותשחק ליום אחרון" לא דבר ריק היא, והלואי שתהי' לטובה, אעפ"כ היתה השמחה של רבנו בשעת הסעודה גדולה מאד, האריך בשלחן יותר מן הרגיל עד שדאכו הנרות, והביא נכרי אחרות תחתיהן, מה שלא הזדמן אצל רבנו בשום פעם, ורבנו הלך לרקוד עם החסידים באמצע הסעודה, והשמחה עברה כל גבול אנושי, מה שהיה ג"כ דבר היצא מן הכלל, כי לא רקד רבנו מעולם בלילי שבת בשעת הסעודה ולא לאחריה אפי' כשחל ביו"ט, אח"כ צוה רבנו לבנו הרה"ק ר' בעריש זצ"ל לומר "מה ידידות מנוחתך" זמר שלא נהגו לומר על שלחנו של רבנו, כשגמר ר' בעריש את החרון הראשון של זמר זה הפסיקו רבנו והתחיל לומר תורה בדבקות וקדושה גדולה על כל מלה ומלה של אותו חרון, חסיד א' שהיה באותו מעמד מסר לי מה שנשאר קלוט בזכרונו ממה שאמר רבנו על שלש מלים הראשונות, שהתחיל בנגונו הקדוש והמחריר: "מה" אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקרנו, והלך וביאר פסוק זה בארוכה ע"פ סוד וחזר שוב אל המלה "ידידות" וקשר אליה את הפסוק "ולבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו וגו'" ושוב רוי דרוין, ואח"כ אל המלה "מנוחתך" קשר את הפ' וירא מנוחה כי טוב ויט שכמו לסבול, וכן הלאה על כל מלה שכאותו חרון קשר כתרים מלות דומות שבפסוקי תנ"ך ועליהם נדרשו תלי תלים סודות התורה בלבת אש, דברים שלא קלט מוחו של אותו חסיד מפני שהיו הדברים למעלה מהשגתו אבל גם הנגון הקדוש והנהימה המחררת עצמה שבו נאמרו הדברים היו די ליעוץ את הלבבות חבל שאין העט מוכשרת כלל למסור את הדברים כמו שנאמרו, וקשה לאדם שלא זכה לשמוע

דברי-תורה מפי רבנו לעשות לו מושג מהן, גם התורה גם הפסוקים שנקשרו בה היו לזכי הראות שכחסידי רבנו אותות של חג הפרידה, גם בליל שבת פ' נח שאח"כ, רקר רבנו כאמצע הסעודה כמו בשבת בראשית, ונקיי הרעת שבתלמידיו ראו בשמחה זו שמחתן של צדיקים בשעת סלוקן מן העולם שהקב"ה מראה להם מתן שכרם ומשמחם*) כי לא הסכינ רבנו לרקר בשבת, ועבודתו היתה רק ביראת ה' כל היום. (ב) במשך ימי החורף של השנה ההיא נורקו מפיו דברים שהיו מעין צוואה, כן בנוגע להדפסת חבוריו הקדושים וכן בנוגע למקום קבורתו. ספר לי

אחד ממשמשי שפ"א נכנס רבנו בדברים עם בניו הקדושים זצ"ל, ושלא להבטיחם התחיל בדברים האלה: יצחק הי ק"פ שנה! כאומר שגם הוא ששמו "יצחק" יחיה מספר שנים הרכה, ואח"כ הוסיף ואמר רבנו מלובלין זצ"ל חי שנות חיים (כלומר ס"ח שנה כמנין חיים), גם רבנו מהרצ"ה זצ"ל חי שנות חיים, וגם אני הגעתי לשנות חיים, דודנו הקדוש ר' משה זצ"ל צוה לפני פטירתו שלא לקברו סמוך לקברו של אחיו רבנו מהרצ"ה זצ"ל חי שנית חיים, וגם אני הגעתי לשנות חיים דודנו הקדוש ר' משה זצ"ל צוה לפני פטירתו שלא לקברו סמוך לקברו של אחיו רבנו מהרצ"ה, מפני שכיום היא'צ (י"א תמוז) מרבים לבא להשתטח על קברו, ומתוך כך יבואו לדרוס על קברו, ומפני שהוא קצדן מטבעו ירא הוא שלא יענשו על ידו, וע"כ מוטב שיקברו אותו באהל מיוחד בפני עצמו, גם אני - סיים רבנו - רוצה בכך להקבר באהל מיוחד, בנוגע לחבוריו צוה להרפס ראשון את פירושו על המדרש רבה, ושתלמידו הגאון החסיד מהרי"א זצ"ל אבד"ק סוואליווע יעתיקנו לדפוס. ואח"כ ירפסו את חבוריו על התורה, ואת ספרו על הילקוט שמעוני.

ג) בנו הצעיר של רבנו הרה"ק רמ"מ זצ"ל, היה דר בדירתו של רבנו שדר בה קודם שנתגלה. דירה שהייתה צרה כשבילו כשנתרכו בני ביתו. הלכה אשתו צ"ה וקנתה לבנים ושאר צרכי בנין ועשתה הכנות לבנות לה בית חדש. זאת פי רבנו לא שאלה. קפר רבנו על כך ואמר לכלתו הנ"ל: שהלבנים ושאר חמרי בנין שהכינה ישמשו לבנין "ציון" על קברו - ובעוה"ר כן היה. כל ימות החורף (תול"ג) עברו על רבנו בשלום ובבריאות שלמה. קודם הפסח הי' מסיידים תמיד את דירתו לכבוד הפסח, ואז היה עוקר רבנו דירתו אל תוך סוכתו הסמוכה, ושוהה שם עד שנגמר הסיוד בחדרו. בשנה ההיא כשהגיעה עונת הפסח, אמר רבנו לבנו בכורו הגה"צ רס"ל זצ"ל: לדעתי אין צורך לסוד את חדרי בשנה זו כי אין בדירתי שום חמץ. רצה, כנראה, רבנו שיסכים עמו בנו בכורו הרב דמתא בכך, אבל הפעם גברה מדת-הדין של בנו הרב ואמר: "אעפ"כ משום חומרא דחמץ כדאי לסיד את הבית". וכיון שכבר הורה חכם לא שנה רבנו מהוראתו וחרריו של רבנו נסתידו. עבר רבנו ליום או יומים אל סוכתו, ולקח עמו שמה את כל הספרים הדרושים לו יום יום כשנגמר הסיוד ורבנו עבר שוב אל חדרו נשתיירו עוד כמה מספריו בסכתו ויהי ביום י"ג ניסן גוקק לאיזה ספר והלך בעצמו להביאו מן הסוכה, ובחזירתו נכשל בדרך נרתע רבנו לאחוריו ונפל לארץ ונתעלף, מיד העלוהו למטה, ובעוה"ר לא ירד עוד ממנה. אע"פ שמתחילה היתה מחלתו קלה, כי לא היה ברגלו כל שבר אבל

(*) דאה שמות רבה פנ"ב ג' ותשחק ליום אחרון מעשה ברי' אבוהו שהיה מסתלק מן העולם וראה כל הסוג. התחיל שמח" כו' עיי"ש

אבל מפני שלא הי' יכול לעמוד על רגליו והיה מוטל למשכב, גררה שכיבה זו אחריה חולשת זקנה. וחולשתו הלכה וגברה, וכל עמל גדול הרופאים להשיבו לאיתנו עלה בתהו. גופו של רבנו היה אמנם חזק מסבעו ומצנה גוו איתן, אבל תחת גסל של עבודתו עבודת הקודש, משך נ"ד שנים רצופים ללא שנה כהלכתה (כן אמר רבנו שניד שנה לא עברה עליו חצות לילה בשינה) וללא אכילה כהוגן, גם כח אבנים תמס יהלוק, ואלו העצמות הקדושות שבהן עבד רבנו עבודתו הקדושה לתורה לתפלה ולמעש"ט כרעו רבצו תחת משאן. כל הרופאים שבקרוהו ראו כן חמהו על מין גוף כזה שהיה רק שלד של עצמות וגידיים ועור דק חופף עליהם. ובכל מדינה ומדינה ועיר ועיר מקום אשר דבר מחלתו של רבנו הגיע אבל גדול ליהודים. וירעשו אמות הססים של כל בתי כנסית שבישראל מקול המתפללים "תהלים" לבריאותו ורפואתו של רבנו. כל הצדיקים השתתפו בצער ושאלו תכופות במכתבים ותלגרמות לשלומו.

ד) הגאון הקדוש מצאנו וצ"ל, אחד אוהבי אמת של רבנו כשהודיעו לו ממחלתו של רבנו כתב אליו את המכתב דלקמן (נדפס בראש ספרו של רבנו עה"ת לסדר ויקרא)

ב"ה יום ג' כ"ד למבי תרל"ג צאנו.

דברי חיים וחסד לידידי אוהבי כנפשי ה"ה הרב מופת הדור פאר ישראל איש אלקים ועטרת ראשי גולת הכותרת כלילת תפארת מעוטר כקשת מ"ה יצחק אייזיק נ"י. אתמול הגיעני מכתב על ס"ג אשר עלה צער על נפשי כי הגיע מכאוב גדול לנשיא ישראל אשר בתוכנו, ואהה לנפשי הלב זה כל נחמתינו כעת הזאת אשר נשארנו בכי מעטים זעיר שם זעיר שם ומי יחוש ומי ידרוש לא' לשמור תו"ם בלי פניה ולכן מאוד גברה מרורינו ובכבי נכסה דמעה מאין הפוגות, ואעורר נא את כבודו בעד שארית ישראל ולבקש רחמים על עצמו וירחם ויחמול על עניי הצאן בני ישראל ואנו נשענים על צדקתו וזכות אבותיו הקדושים שנושע במהרה ממרום (חפצו צדיק) והי' שלום כנפש מחו' דושת הק' חיים הלברשטאם.

הקורא את המכתב הנ"ל ומונה את אותיותיו יראה כמה גדול כבודו של רבנו בעיני גאון ישראל זה, שהיה רבן של ישראל כדורו, וצדיק כביר זה לא נסה לברך את רבנו משל עצמו ברפואה שלמה, כי אם שיבקש רחמים על עצמו ויחוס וירחם על עניי הצאן בני ישראל, ובאמת רבנו בסוף שנותיו מאס בחיים ולרוב קדושתו היה כל העולם הגס לזרא בעיניו, ונפשו בחלה בכל גסותו של העולם השפל הזה וכל הסיביה הגסה שלו

ה) וכשם שבימי שלמות ריאותו לא פסק רבנו מלהתפלל בעד שלגמם וטובתם של ישראל, כן גם בימי חליו לא הסיו דעתו מהם ומצרכיהם, ולא רק צרכי גופם כי אם גם צרכי נשמתם כה מספר תלמידו הרה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל (בהקדמתו לחבורו של רבנו פדר דברים) שאמר רבנו פ"א עוד בימי בריאותו כדברים האלה, "דודי רבנו מהרציה אמר פ"א שלא יכנוס אל מקומו בגי' עד שיתקן את נשמותיהם של האנשים המסתופפים בצלו, ואני, סיים רבנו, גמרתי כלבי למה זה אסריח את עצמי בזה אחר פטירתו מוטב שאתקנם בעודי בחיים" ואת דבריו אלו קיים רבנו בימי חליו, פ"א באחד הלילות של ימי חליו לן אצלו נכדו הרה"ק ר' בערש

בערש זצ"ל האבדיק ווערצקי, ונגש אל מטתו בלאט על בהונות רגליו לראות אם הוא ישן, ומצא, אותו בוכה וידו אוחזת בדיקנא קדישא שלו, שאל אותו נכדו מדוע הוא בוכה, השיבו רבנו שהוא בוכה ומחפלה בעד כל אנשי שלומו קודם פטירתו שיתקן כל אחד מהם מה שבא לתקן בזה העולם דלא ליעול בכסופא לעלמא ראתי.

(ו) בעל בית אחד היה בקולומייא ור' הירש שמו, שהיה מומחה לרפאות שבר יד או רגל, ברפואה נקיה וקלה שהיתה מקובלת בירו מאבותיו, ואתמחי גברא

ואתמחי רפואתו, ופרנסתו היתה מצויה לו מתנות קטנות שהיתה לו, ואת התולים היה מטפל שלא ע"מ לקבל פרס ע"פ רוב, ויהי כשחלה רבנו ע"י נפילתו, חשבו בתחילה שנשברה רגלו, וע"כ קראו ר' הירש הנ"ל תלגרפית שיבא תומ"י אל רבנו לזידיטשוב, וביום א' של פסח נסע האיש מביתו ויצאו ללוחותיו אל תחנת הרכבת כל החסידים שבעיר כדי להפיס דעתו על שהוא נוסע בחג, ובע"ב זה נשאר אצל רבנו לכל ימי מחלתו עד פטירתו, והפך את משכבו בחליו משך שבעה שבועות, וזכה לשמש אותו ביום ובלילה, והוא ספר לי שבערב חג השבועות צוה לו רבנו להלבישו ולעזור לו לקום ממתו, עשה ר' הירש כמצותו והושיבו על יד השלחן, ולדרישתו הושיט לו את החומש וישב כשעה אחת וע' בפרשת החג בעשרת הדברות ופניו החורים נהפכו כלפירי אש, בא אז בנו הבכור הרה"צ רס"ל זצ"ל אל החדר החיצון והציץ דרך הסדק של פתח וכשראה את הפנים המאירות של אביו שמח מאוד, וירק כמה פעמים על הרצפה ואמר, בלי עיגא בישא! בלי עיגא בישא! כי היו אז פניו כפני אדם בריא לגמרי, אחרי אשר גמר רבנו את עיונו, לא עצר כח לשוב כרגליו אל מטתו כמו שקם ממנה, כי אם הוכרחו לשאת אותו ולהניחו עליה

(ז) לחג השבועות נתקבצו לזידיטשוב המון חסידים רב, אבל היום ההוא נהפך להם לאבל, תקפה מחלתו של רבנו, הרפלו אמנם מספר קטן של חסידים בבית רבנו, ורבנו עלה לתורה וגם קרא עשרת הדברים בעצמו, אבל כשל כחו וקולו לא נשמע, געו כל החסידים בבכיה למשמע קולו החלש, שתמיר היה בוקע רקיעים בשעה שקרא בתורה בחג השבועות, ביום אסרו חג בבוקר בשעה שהניח תפילין אמר לבנו ר' אליהו אנחנו אמנם כבר פטורים דיום מן התפילין ומן התפלה, ואנו נפטרים מן העולם הגם הזה! אעפ"כ כשרוח לו מעט, אמר לבניו שדאבה נפשו עליו על כמה מאות מאנשי שלומו שכתתו רגליהם ובאו אליו מרחוק ומקרוב, וצוה להניח להם שיעבדו אחד אחד לפני מטתו שיברכם, כה עכרו לפניו בדמעה רוב החסידים ורבנו הקדוש ברכם בנענוע ראשו.

(ח) אבל כמה מן החסידים היו שלא מהרו לחזור לבתיהם ונשארו ליום שלאחריו, בושבם כי בינתיים ירחם ה' ומצבו של רבנו ישתנה לטובה, אבל בעוה"ד יום מר ונמדר היה היום הנא, ויהי בערב אור ליום ט' סיון בתחלת הלילה אחרי תפלת מעריב, הפך רבנו את פניו אל הכותל וגם שנתו וקול נחרת אפו נשמע בכל החדר, האמינו בתחילה כי שנה עמוקה זו תבוא לו רפואה בכנפיה, אבל תקוה זו הייתה עד ארגיעה, פתאום נפסק קול נשמת אפו, חשבו כי הקיץ משנתו, וכאשר הביטו אליו מצאו כי כבר השיב רבנו את רוחו לקונו, ונשמחו יצאה בטהרה בשעה העשירית בערב, שעון היה תלוי למעלה ממתו של רבנו, שהיו מושכים את גלגליו אחת לשבועה והספיקה משיכה זו לשבוע תמים, ובשעה ההיא שעלתה נשמת רבנו למרום, עמד השעון מלכת, אע"פ שנמשכו גלגליו ביום שלפניו (מה שהעיד לפני

אחד מבאי-בית רבנו שבידיו הוא עשה את המשיכה ההיא, והאיש ההוא היה סוחר הגון ונאמן רוח בעיר קולומיא) ממש כמו שהיתה בשעת פטירתו של הבעש"ט הק' זצ"ל (ט) בהקדמת הספר אמרי יוסף עה"ת מהרה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל תלמידו של רבנו, מספר בנו הרה"צ רי"א שליט"א בשם אביו, שהיו באותה שעה בחזרו של רבנו, ונדמה לו שראה את רבנו מהרציה זצ"ל ואת רבו הקדוש מלובלין זצ"ל ושאר צדיקים שנכנסו לחדר רבנו, והבין מזה כי הגיעה שנת פטירתו, ולא זו מן החדר עד אחר הפטירה.

(י) אך למותר לתאר את הועקה המרה שעברה בבית רבנו בפרט ובכל חוצות העיר בכלל ובכל המקומות שהגיעה עוד באותו הלילה השמועה המחרידה מפטירת רבנו, ספר לי עד ראיה, שמיד אחר הפטירה הניחו את גופו הקדוש של רבנו על הרצפה וחסידים לאין מספר ישבו לארץ סביבו ולמדו משניות כל הלילה והרטיבו אותן בדמעות עיניהם, ממתרת באו אנשים לאין מספר מכל הסביבה, נתן צו שכל איש הרוצה להשתתף בטירתו או נשיאתו של רבנו יבא במים ויטהר, רצו כל הקהל לבית הטבילה, הובא הגוף הקדוש לביהמ"ד ונתמלא כל הבית אנשים עד כדי סכנת נפשות, לאחר שטהרו אותו והטבילוהו במכות, והלבשוהו בגדי מתים שנעשו לחים לגמרי מן הדמעות והזיעה שנטפו עליהן מן האנשים שהתעסקו בהלבשתו הספידוהו בפניו בניו הקרושים ר' סג"ר ליפא, ר' בעריש, ולאחרונה בנו הקדוש ר' אליהו, והנה אם בכו העם בכי רב בשעת כל ההספדים בכלל, הנה הספידו של ר' אליהו הדהים את כל הקהל, כי מלבד שההספד מצד עצמו היה מעניין מאוד כן מסאת תכנו וכו מאופן אמירתו, כי דבריו חצבו להכות אש וזוקקין דנורא נזרקו מפיו. עוד יותר גדול התמהון בתוך הקהל כי לא פלל שום אדם, שזה האיש ר' אליהו שבמשך ימי חיי רבנו לא נשמע דבור תורה מפיו, וכל עניניו ועסקיו היו בהנהגת המשק של בית רבנו, פתאום יפתח הוא את פיהו להספיד את רבנו, ודבריו אינם דברים של מספיד בעלמא כי אם דברים של אדם גדול בתורה בנגלה ובנסתר והוא סעולם לא נחשב לכן-תורה כלל, והשומעים לא ידעו אם להוריד דמעות על פטירת רבנו או להשתומם על המעיין החדש שנפתחה לעיניהם. בתוך הדברים אמר אז ר' אליהו: בין הכי"ח עתים שחשב קהלת אנו מוצאים גם את העתים לספור ולרקוד, אבל בעוד שכל העתים נכתבו בלמ"ד השמוש כגון-עת לטעת ועת לעקור נטוע וכדומה, הנה פה נאמר-עת ספור ועת רקוד בלי למ"ד השמש אבל רבותי! צעק ר' אליהו בקול בוכים בו מזמן שאנחנו עומדים פה בוכים ומבכים את אבינו רבנו, הנה שם בשמי מרום-עת רקוד" ששון ושמחה לפמליא של מעלה, וכל הצדיקים שבג"ע מתכוננים בשמחה לקבל פני צדיק קדוש ה' הבא אליהם, והשעה הזאת היא עת ספור ועת רקוד כאחד, ובכה בכי רב, יסיים אכא! כל הימים שהיית חי בתוכנו הייתי מתעסק בשמושך מפני שגדול שמושה של תורה יותר מלמודה עכשיו הנני מקבל עלי עול מלכות שמיצ באהבה ללמוד וללמד לשמור ולעשות! עשה הספד זה רושם אדיר וחזק מאוד, ועל אתר כבר התחילו החסידים להתלחש ביניהם, שר' אליהו ינחל כסא כבודו של רבנו

בן זקוניו של רבנו הרה"ק הרמ"מ זצ"ל, שהיה מלא וגדוש בתורה, לא הספיד את אביו רבנו כי מפני גדול הכאב נתעלף בכל פעם ולא יכול לבוא אל הבהמ"ד כלל. (יא) הניחו מסביב לגופו הקדוש את כל חבריו כתבי יד וכסוהו בפרכת הקדשוכת הובל

הובל גוף קדוש זה שרבות אנשים חרדו מפני מבט עינו, לבית מועד לכל חי, ומחנה כבוד של צדיקים וחסידים ואנשי מעשה ונהרו אחרי מטתו, וביום ד' ט' ימים לחודש סיון לעת חמנחה נסתם הגולל על הארם הגדול והקדוש הזה: ור' אליהו שהיה עומד ומשמש לפני רבנו בחיי, והיה למליץ טוב לפניו בעד האנשים שיראו לגשת אליו ולפתוח פה לפניו, היה גם אז מליץ יושר שלהם, וקודם סתימת הגולל הזכיר לפני רבנו את כל אנשי שלומו שיזכרם לטובה בעולם העליון, ולאחרונה קרא בככיה גדולה ואמר: אבא! זכור ואל תשכח שכל ימך היית מצטער על צעירי בני ישראל הנלקחים לעבודת הצבא ומוכרחים לחלל את השבת ולאכול דברים האסורים, וחשבת מחשבות און להחליף עבודת זו בתשלומי כפר (ראה למעלה פרק כ"ג), והנה גדולים צדיקים במיתתם אמרו חז"ל, ובכן אל תשכח את הדברים בעולם העליון להמתיק את המרירות שבחוק ההוא ובדברים האלה נגמרה ההשכחה של רבנו הקדוש.

פרק עשרים ושמונה.

אחר פטירתו של רבנו:

(א) הגה"ק מהרי"א זצ"ל מקומרנא התאבל על רבנו ככך על אביו ואמר קדיש בכל יום לעלוי נשמתו ובו כיום שפסק לומר קדיש יתום אחד רבנו, כשכלו י"א חודש לפטירתו נחלה גם הוא ובעשירי לחודש אייר תרל"ד הלך גם הוא למנוחות ושבק חיים לנו ולכל ישראל.

שמעתי מכן רבנו הרה"ק מהרמ"מ זצ"ל שספר לו בנו של הגה"ק הנ"ל הרה"צ ר' אליעזר צבי זצ"ל, שאמר לו אביו קודם פטירתו, שהיתה לו עליית נשמה ובקש שיוליכו אותו אל מקומו של רבנו בנן עדן, הוליכו אותו מרחק רב למעלה למעלה עד שכאבו רגליו, בדרך בא רבנו לקראתו והביא אותו אל היכלו בגי'ע, שבו הוא ריש מתיבתא לשלש מאות תלמידים, שאל אותו הגה"ק הנ"ל: היכן הוא משכן כבודו של רבו רבנו מהרצ"ה זצ"ל? הרים רבנו פרכת אחת שהיחה תלויה בהיכלו, והיא שהברילה בין היכל רבנו ובין היכל רבנו מהרצ"ה, ואמר לו: פה מקום כבודו של רבנו, כשהורמה הפרכת הבהיק מן היכל השני אור רב מאוד, אור נשמתו של רבנו מהרצ"ה, ומפני גודל האור לא יכול להסתכל בו, ואת רבנו מהרצ"ה לא ראה רק את לבושו סיים הגה"ק בספורו לבנו כדברים האלה: מה שדברתי אתו שם אינני יכול למסור לך, אולי יזכני הש"י ואכתוב הדברים בספר, אבל אחת אומר לך, כי הגם שמכירו הייתי לשעבר, אבל שהוא במדרגה גדולה כל כך להיות במחיצה אחת עם רבנו מהרצ"ה שכבר הלך לעולמו זה מ"ב שנה ונתעלה במשך הזמן ממדרגה למדרגה, בעוד שהוא (רבנו) נפטר זה מקרוב, ורק פרכת דקה מבדילה בינו ובין רבנו מהרצ"ה זאת לא פללתי ולא קויתי כלל וכלל.

(ב) פטירתו של רבנו עוררה אבל גדול בכל הארץ ובהרבה קהלות ישראל כגאליציא וארץ הגר מקום אשר שמעו של רבנו הגי'ע, הספידו אותו ברבים, והכריזו על ביטול מלאכה ונעילת החניות בשעת ההספד הגאון המפורסם ריש הקוי נטנזאהן בעל שואל ומשיב זצ"ל הספידו בלבוב הספר גדול, גם הגה"צ ר' צבי מליסקא זצ"ל הספידו בעירו, וההספדים נדפסו בספריהם, הרבנים והצדיקים מתלמידי

מתלמידי רבנו נהגו אחרי פטירתו אבלוח בקריעה הסנדל, וההספרים שנשארו על רבנו היו באמת כהמר בן על אביו ספר יי עד ראייה שהיה בעיר בולחוב בשעה שהספיד הרב דמתא הגאון ר' אהרן מאיר זצ"ל את רבנו, הטיח את ראשו בעמוד שלפניו וגעה בבכיה וכל הקהל געו אחריו עד כי לא קמה בהם רוח, הספרים ממין זה נעשו בכמה וכמה מקומות שתלמידי רבנו היו נחתים שם, גם העתונות העברית של דור ההשכלה¹ הוא הקדישה לכבוד רבנו וקרולוגים גדולים, ואחר המליצים קנן עליו קינה בחרוזים שנדפסה במכ"ע חדשי כי גדול וקדוש היה רבנו בפי כל, והכל הודו בקדושתו וצדקתו.

ג) ספר לי אחד מנכבדי עיר סמריא שנזדמן לחנותו של חנוני פולני שבשכונתו, ביום שבאה ההודעה בעתונות הפולנית ע"ד פטירתו של רבנו, ישבו בחנות הוא כמה סקידים ושתי צבא של הממשלה וביניהם גם זקן-הרופאים שבעיר, רופא מצויין אבל תקיף בדעתו ועו פנים שלא נשא פני זקנים ולא הדר פני אצילים, וכשרבו מרבנו ופטירתו קם זקן זה ואמר ברנש אדוני! אתם יודעים שאני אינני מוג לבב, ומורא אצילים ונסכים לא יבעתוני, כי במקצוע שלי הנני אציל ונסך גם אני, אבל כשנקראתי לבקר את צריק זר שאנו מספרים מפטירתו, עלי להודות בפה מלא כי יראה ורעד בא בני, וכשנשתי אל מפתו ראיתי ונוכחתי שאני עומד וממשש את גופו של איש קדוש, שלא דרים אפילו את עפעפי עיניו להסתכל בפניו, וגופו לא היה מסורבל בבשר כרוב הכהנים שלנו, זה היה שלד של עצמות יבשות שלא נהנו מן העוה"ז זה שנים הרבה, כה הרבה זקן הרופאים זה לספר תהלת רבנו, וכל הפקידים ושתי החיל שעמדו מסביב לו השתוממו לשמוע אזנם, כי נודע לדם זה הרופא לאיש נבה-לב אשר כנדגלים יתקלם, כה היה גדול כבוד רבנו בראות כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליו:

ד) תיכף אחרי שבעת ימי האבל הקימו בני רבנו מצבת אבן על קבורתו, ומן גל אבנים וחמרי הבנין שהכניח בלחו הצעירה לבנין ביתה, בנו בית-אבנים גדול מסביב לקברו, להתפלל בו, נתקיימה נבואתו של רבנו ככל אשר אמר לכלתו (ראה לעיל פרק כ"ו).

ה) העשירים מחסידי רבנו ר' מענדיל הויור מסמריא ז"ל ור' אברהם וואלדינגער ז"ל מכוריסלב הדפיסו את פירושו של רבנו על המדרש רבה עה"ת וחמש מגילות על הוצאותיהם הם, לתועלת המעינים נרפס דפיושו יחד עם המדרש רבה עצמו ופירושו מתנות כהונה, בתבנית ואותיות של הש"ס ברפוסו של מענקיש בלבוב כך שהמדרשים הם כלילי יופי ולא נדפס כמותם בשום הוצאה לא לפנים ולא אחרי בן עד היום הזה, רצו הנבירים הללו לתת כבוד לתורתו של רבנו ועלתה בידם, נתפשטו המדרשים הללו בכל תפוצות ישראל והם עכשיו יקרי המציאות גם מפני יופים, הם יצאו לאור בשנת תרל"ד ברפוס מענקיש בלבוב.

ו) הפתגם שהכל תלוי במול ואפי' ס"ת שבחיכל (זהו נשא קל"ד ע"א) נתקיים גם בחבוריו של רבנו, כי בעוד שפירושו על המדרש נדפס בשנה הראשונה לפטירתו ברוב פאר והדר, הנה הדפסתם של פירושי על המשה חומשי תורה ועל הילקוט שמעוני נתעכבה זמן רב, כה נדפס החלק הראשון של ספרו עה"ת ללקוטי תורה וש"ס מהרי"א סדר בראשית המחזיק ר"ט דפים, בשנת תרל"ז, וההדפסה אינה משוכחת ביותר, בשנת תרמ"ג נדפס ספר שמות בהשתדלות נכד רבנו הרה"צ

ר' יודא צבי זצ"ל (שהיה אח"כ האדמו"ר מדאלינא) שלשם קבוץ כספים לצורך ההדפסה היה מוכרח לנסוע לארץ הנר בין חסידי רבנו (ראה למעלה פרק כ"ח). אז כבר נתדלדלו וסתו בנתיים כמה מן החסידים העשירים של רבנו. גם ר' אליהו זצ"ל שבמדה ידועה ירש את כבודו של רבנו נפטר בנתיים (בערב שבועות שנת הר"ח) בשנות תרמ"ד-תרמ"ו נפטרו שלשת בני רבנו הצדיקים ר' סנדר ליפא ר' שלמה יעקב, ור' ישכר בעריש זצ"ל, וכה עברה הדפסת יתר ספרי רבנו לסדרי ויקרא במדבר דברים ליד תלמידו הנה"צ ר' יוסף מאיר זצ"ל מספינקא, ובהשתדלותו נדפסו הספרים הללו עד שנות תרנ"ב-תרנ"ג, לכל ספר כתב הקדמה ארוכה וביחוד לספר דברים הנדיל לעשות, והקדמתו לסדר ההוא "יא רבת האיכות והכמות בה ספר מקצת שבחיו של רבנו, ומפני חשיבותה נדפסה הקדמה זו בשנת תרע"ג בחוברת מיוחדת, (כל הדברים שנדפסו בס' עשר קדושות על אודותיו של רבנו כמעט כולם נעתקו מן הקדמה חשובה זו, ולא זכר אותו מחבר את יוסף וישנחתי). בו בפרק נדפס פי' של רבנו על הילקו' שמעוני כהוצא' נכדו האדמו"ר מדולניא ר' יודא צבי זצ"ל, ובכך במשך עשרים שנה אחרי פטירת רבנו יצאו כל חבוריו לאור. רבנו בהקדמתו הנדולה שנדפסה בראש המדרש וגם בראש סדר בראשית כתב שהוא רוצה שיאמרו דבר שמיעה מפיו ע"י חבוריו אלה, אכל לדאבוננו אין הדור ראוי לכך להבין מה שכתוב בהם, והספרים הקדושים האלה מחכים עד שתמלא הארץ דעה את ה' :

פרק עשרים ותשעה.

תולדות בניו הקדושים של רבנו

(א) רבנו נטע חמשה ארזים בישראל, כלם היו צדיקים כלם קדושים שהאירה הארץ מכבודם, והיו אדמו"רים חשובים בדורם, אבל בעוה"ז לא האריכו ימים אחריו ולא נמשכה מלכותם רק שנים מועטות, אך גם כמעט השנים קנו להם שט עולם, וכדאי לדבר בפרשות על כל אחד מהם.

רבנו אשר לפניו כל חנף לא בא, ושנא את השקר תכלית שנאה, היה נוהג בהם כבוד וקרא אותם תמיד בפניהם ושלא בפניהם בתואר הכבוד, רבי' ר' שלמה יעקב, ר' בעריש, ר' אליהו.

(ב) פ"א יושב בסעודה עם הה"צ ר' משה זצ"ל בנו של הנה"ק ר' שלום זצ"ל מבעלזא, שהתחתן בבנו הרה"צ ר' בעריש זצ"ל, אמר לו רבנו בזה"ל: מחותן! תהלה לאל כל אחד ואחד מבני שיחיו ראוי להיות צדיק מושל בכמה אלפים חסידים, ואין צורך לומר בני ר' בעריש, הוא בודאי ובודאי ראוי והגון לכך, ואם בכל זאת הם יושבים פה עמדי וכפופים אלי, זה מפני שבירך אתי הרה"ק מאפסא זצ"ל שאהיה ראש לראשים (ראה לעיל פרק ב' אות א') הנני מחזיק אותם סמוכים לשלחני כדי להיות ראש לראשים!.

בנו בכורו הגה"ק ר' סנדר ליפא זצ"ל

(ג) כבר כתבתי אודותיו למעלה (פרק כ" אות ג') שהי' בבחינת סגן הכהונה של רבנו לכל דבר שבקדושה, ברוב השבתות היה מתפלל לפני התיבה תפלת מוסף, ובר"ה ויוה"כ תפלת שחרית, ונעימות תפלתו היתה לשם ולתהלה בכל הארץ קולו

קולו היה חזק וצלול וכל דבור שיצא מפיו היה כפטיש מפוצץ סלע, נוקב ויורד אל תוך תוכו של לב השומע, הוא היה תלמיד מובהק של הגה"ק ר' יודא צבי מרודול וצ"ל והתפלל בנגון התפלה שלו, שהיה נעים ומחירד באחד, הוא היה האב"ד דמתא כשלשים שנה, לא נתמנה לכך מפני כבודו של רבנו, כי אם מפני שהי' הנגון וראוי לכך, ונסמך להוראה מהגאון רי"ש נ"ו וצ"ל האב"ד"ק לכוב שתחה על קנקנו ומצאו מלא וגדוש, ולא יכול יוסף להתאפק מלהכיע תמהונו שבגן של קדושים יהיה בעל הוראה מצויין כמוהו.

ד) **רבנו** היה מחשיבו מאוד, הושיבו תמיד בראש סמוך אצלו, והיה מתפלל בליל שבת מעוטף בטלית כמוהו, ואמר עליו שלולא שנתחבא במשך עשר שנים מפני הבולשה, שבקשו למסרו לעבודת הצבא, היה כמותו לכל פרטיו, פ"א כשכבר היה בעל אשה ובנים באו השוטרם אל הבית לחפשו, ולא הספיקה לו השעה לכרוח או להחבא מפני רודפיו, לקחו רבנו והושיבו אצלו סמוך לו ולמדו שניהם מתוך גמרא אחת בקשוהו השוטרם בכל פינות הבית, ולא הניחו מקום שלא בדקו אחריו, והוא ישב ולמד עם אביו ולא ראוהו, ויהי לנס.

ה) **פ"א** חלה חולי קשה, נתלהב באמצע תורתו של סעודה שלישית בשבת ואמר: חז"ל אמרו כל המניח בן כמותו כאילו לא מה, והפליג בשבתו ואמר כמה פעמים, טאקי כמותו, טאקי כמותו, ובהיות שהיה בנו כבודו של רבנו והיה צעיר ממנו רק בערך ט"ז או י"ז שנה, לקח חלק מפי שנים בכל דלתו של אביו בימי עניו ומרודו קודם שנתגלה, ועברו גם הוא רוב שנותיו בעוני ודוחק, כל הרבנים הצדיקים שבאו לקבל פני רבנו היו מתאכסנים בביתו, הגה"ק מקומראנא, הגה"צ משינאווא, וביחוד הצדיק ר' שלמה מדולינא וצ"ל, עמו היה יושב ועוסק בתורה כאחד כל הלילה, ורגליהם היו נתונות בספל מים קרים להפיג שנתם.

ו) **רוב** המכתבים שכתב רבנו אל אנשי שלומו וכמו כן ההסכמות על הרפסת ספרים (כגון ההסכמות על ש"ס מענקים ועל ספרי רבנו מהרצ"ה) כלם נכתבו על ידו, וכבר בימי חי' רבנו נודע שמו בישראל, כשנפטר רבנו ישב הוא על כסאו ומלא את מקומו, ומאות חסידים דבקה נפשם בו, ולולא שנתחלקה הטלוכה ואחיו הצעיר ממנו נהג גם הוא ברבנות במקומו, מה שנרם למחלוקת בין החסידים, היה נותל גם את כבודו של רבנו במלואו אבל גם עם כל זה היה גדול ליהודים, והיה בעל צורה קדושה, וכל רואו הכיר בו כי איש קדוש הוא

ז) **בעוה"ר** לא האריך ימים אחר רבנו, וגם השנים דאלה היו מעטים ורעים, כי חלה בהם כמה פעמים מהלות קשות, וממחרת יוה"כ שנת תרמ"ד

יצאה נשמתו בטהרה, ביום הכפורים ההוא עמדה ממתו בביהמ"ד ואע"פ שכבר היה מחצה נוסס אמר בליל יוה"כ לפני הצבור "לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה" ובי"כ שחרית "שיר המעלות ממעמקים" וינעו כותלי ביהמ"ד מקולו המהיר, ובמוצאי יוה"כ קדש את הלכנה בהתלהבות גדולה וממחרת שבה נפשו הגדולה לאלהים

ח) **חסיד** אחד עשיר היה לו לר' סנדר ליפא כמהו ברודוביץ שהיה אדוק בו בכל לב ונפש, פ"א אהר פטירתו של רס"ל, נראה לו בחלומו, ואמר

לו • אתה נושה בבכל-בית פלוני בעיר ברודוביץ הוב-ישן ואין ידו משנת לפרוע לך, אני מצוך שתסע העירה מחר בבוקר ותהזור לו את השטר ומחול לו את חיבך, קם בבוקר ונסע העירה לקיים מצות רבו, בא העירה ומצא כי התעסקו בטהרתו

של

של האיש ההוא כי הלך לעולמו, לקח את השמר וקרעו לפני המח ומחל לו חובו לעיני כל הקהל, ותהום כל העיר.

פרק שלשים.

בנו השני של רבנו הרה"צ שלמה יעקב זצ"ל.

הוא אמנם לא התנהג ברבנות כשאר אחיו, כי אם קבל עליו את מרותו של אחיו הבכור רמ"ל זצ"ל, כמו שעשו אחיו של רבנו מהריצ"ה בשעתם שנמסו כולם את קומתם לפני אחיהם הנדול, אבל רוקא ענותנותו זו היא תהלתו. **מדעתו** את מדרגותיו הנדולות והנוראות של אביו רבנו דן בעצמו כי מי שאינו צדיק מושל ביראת אלקים כמותו, אינו הגון להיות רבי בישראל, ועל כן נהג ענוה בעצמו שאין לו משלו כלום, רק משל זכות אביו רבנו, וכל ברכותיו לברך את תומכיו תלה רק בזכות רבנו, וגם ברכותיו עשו נפלאות, וכמה עינים נודעים בין החסידים שברכותיו עשו פרי להפליא, הוא היה אומר, אני הנני בעל-בית ככל אדם אבל אני תפילתי לה' עת רצון שכל מה שיאמר בעל-הבית, עשה"ה ויתקבלו תפלותי ברחמים.

אבל באמת לא בעל בית ששוט כי אם איש צדיק וקרוש היה, אסמרה בזה אשר ראו עיני באדם הכשר הזה: כשנה ומחצה קודם פטירתו עקף את דירתו מזידיטשוב וקבע משכנו בעיר סמריא, וכל חסידיו רבנו בעיר ההיא היו משכמים לפתחו, וגם אני דרשתי לשכנו בכל יום שבת ומועד, פתאום חלה מחלה קשה שלא קם ממנה, ויהי בערב ליל שני דחנוכה, והוא כבר נראו בו סימני נסיסה, אבל רעתו היתה עדיין צלולה, ואני אז בחרר הסמוך לחררו ואשמע פתאום קול אדיר וחזק, קול חוצב להבות אש, הוא התחזק וישב על המטה וברך את הברכות של הרלקת נר חנוכה, בהתרגשות עזה כזו שהחרידה אותי חרדת אלקים, היה אז עמדי בחדר ת"ח נכבד אחד, וגם שנינו השתוממנו ואמרנו: הלמתי תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה? ברכות בהתלהבות כזו רגילים היינו לשמוע מרבנו בהיותו בריא ושלם, אבל לשמוע כזאת מאיש אשר כבר עמר בשתי רגליו בעולם העליון, לא פלל שום איש, וממחרת ביום עשיק ב' דחנוכה תרמ"ו יצאה נשמתו בטהרה, ויבכו אותו כל בית ישראל בסמריא ומכיבותיה השאיר אחריו ששה יתומים קטנים שנחנדרל אח"כ בבית זקנם הרה"צ משענדיטשוב זצ"ל והם היים רבנים ותלמידי חכמים חשובים בישראל, ואחר מהם הוא הרה"צ ר' יצחק אייזיק שליט"א שוכן כבוד בעיר פודהייצא

פרק שלשים ואחד.

בנו השלישי של רבנו הרה"ק ר' בעריש זצ"ל מדאלינא.

(א) **כמסופר** למעלה אמר רבנו עליו למחותנו הרה"צ ר' משה בן הנה"ק ר' שלום זצ"ל מבעלזא, שהוא בודאי ובוראי הגון לכך להיות רבן של אלפי חסידים, וכאשר הזה עליו רבנו בן היה, בשבוע הראשון אחרי פטירת רבנו באו אליו שלומי אמוני ישראל מעיר ראל"נא ובקשו אותו שישכון כבוד בתוכם, על מקומו של הרה"צ ר' שלמה מדאלינא שנפטר לפני שתי שנים, ונעתר להם וקבע את ישיבתו בדאלינא

כדאלינא ונהג שם את נשיאותו כרמה משך שלש-עשרה שנה ונהרו אליו חסידיו למאות ממזרח גליציה הונגריא וזיכנברגן ונהגו סמנו עצה ותושיה. ובעוד שאביו-רכנו היה נורא וקדוש וייראו מנשת אליו. היה הוא אוהב את הבריות ומקבל את כל אדם בפנים שוחקות וחוט של חן וחסד ואהבת ישראל היה תמיד משוך עליהן תפלותיו לפני הצבור היו מושכות את הלב והיתה להן נעימות מיוחדת. וכשהיה אומר „אהבה-רבה“ כתפלה שחרית של שבת היה מרעיש את הלכבות ומזועזע אותן. היה רותח כדוד של רותחים ממש והרתיה את נפשות כל המתפללים עמו. וכשהגיע לברכת „הבוחר בעמו ישראל באהבה“ ממש נפשו יצאה בדברו.

ב) בסעודה שלישיית של שבת היו תורותיו וזמירותיו סוערות כמעט כמו של רכנו. בילדותי היתה לי הזדמנות לדבר עם רב אחד מעיר כאלניאד כנש"ק ות"ח גדול שנודמן לעיר מולדתי, והוא שבת בשבת הקודם כדאלינא, זסעד אצל הרה"ק ר' בעריש שם. ומה השתומם בשמעו את דברות קדשות מלהבות אש בין בתורה בין בזמירות בסעודה שלישיית של שבת. ואע"פ שהיה רב זה מחסידיו של הנה"ק מצאנו, וצ"ל בכל זאת הודה בפה מלא, שכונת לא שמע גם אצל רבו הקדוש הנ"ל וכאשר אמרתי לו שזה רק דונמא מהתלהבותו של רכנו נצטער ת"ח זה שלא זכה לשמוע דברי אלקים חיים של רכנו עצמו.

ג) ביוה"כ"פ כשהיה הרה"ק ר' בעריש אומר סדר העבודה שבתפלה מוסף היה נועה בכניה כל כך. עד שמכל האנשים למאות שהתפללו עמו בבית מדרשו לא נמצא אף אחד שלא התמוגג בכני גם הוא.

ד) בין הבאים אליו ליוה"כ, היה רגיל לבוא חסיד אחד ושמו ר' מיכל ממזינ, שהיה חסיד נלהב של הרה"ק ר' אורי מרוהמין וצ"ל. וכששאלתי אותו פ"א: מה שמוע שמע וכא? השיב לי שפ"א אחר יוה"כ שמע מרכו הנ"ל שביוה"כ הוא היה אצל גיסו הרה"ק מדאלינא אביו רכנו בשעת התפלה, ומכיון ששמע זאת מרכו, קבל עליו להתפלל בכל יו"כ בבית מדרשו של הרה"ק מדאלינא.

ה) מעין מעשה כזה ספר הגביר החסיד ר' מנדיל הויוזר ז"ל שהיה אחר פטירת רכנו מחסידיו של בנו הרה"ק ר' אליהו וצ"ל ואל בנו הרה"ק מדאלינא

לא היה בא רק לפרקים פ"א ראה את רכנו בחלום ונדמה לו שאמר לו שכחג הסכות הבא יהיה כדאלינא אצל בנו ר' בעריש ובכניבא גם הוא שמה. כשהקיץ קבל עליו לנסוע לדאלינא לשבת הוה"מ דסכות, וכשבא אל הרה"ק ר' בעריש אמר לו בפנים צוהלות: לפני שעה אחת היה אבי רכנו אצלי, ואך זה עתה שיצא מביתי נדהם ר"מ ממשמוע אזניו. וראה כי לפעמים גם החלומות לא שוא ידברו. היו דבריו אלא של הרה"ק ר"ב כיוצאים מן הכלל, כי לא היה רגיל בכך לדבר בגלוי מפדנותיו.

ו) בנו הרה"ק ר' יודא צבי וצ"ל נשא את בתו של הנה"ק מצאנו וצ"ל ואכל מזונות על שלחן חותנו כמה שנים. ככל מעם שנסע לבית אביו ולקח ברכת הפרידה מאת זקנו הנה"ק הנ"ל, היה אומר לו ברגש: זכור אל תשכח להזכיר את שמי חיים בן מרים. לברכה לפני איך הקדוש:

ז) בשנת תרמ"ב כשהיתה אסיפת רבנים הגדולה בלוב ע"פ קריאתו של הנאי ר' שמעון סומר וצ"ל. שבאו אליה כמעט כל הצדיקים והרבנים שבגליציה. היו היושבים ראשונה כאסיפת-רבנים זו הנה"ק ר' יהושע מבעלזא וצ"ל, הצה"ק מהרמ"ם מוויניצא וצ"ל. הנה"ק ר' יחזקאל משיניאווא וצ"ל. והרביעי בקדוש היה הרה"ק

הרה"ק ר' בעריש מדאלינא, ארבעה אלה ישבו בשורה אחת זה אצל זה. (ז) פ"א הייתי אני עד ראייה כשנפגש בתחנת הרכבת בסטריא עם הנאון ר' יצחק אהרן סג"ל אישינא וצ"ל האבר"ק לבוב, חבק אותו הנאון בשתי זרעותיו ונפל על צוואריו באהבה, כאב הנפגש עם בן יחידו, ולא ראה אותו זה שנים, כן ספרו לי מפנישתו במרחץ טריסקוביץ עם הנה"צ ר' יהושע וצ"ל מבעלזא שחבק אותו בשתי זרעותיו ואמר לו: רבי מדאלינא! מה אומר לכם, כבודו מונח עמוק עמוק בקרב לבבי והנני אוהב אותו אהבת עולם.

(ח) פ"א היה בעיר סטריא לשבת אחת, ובעת ההוא היה מורי ורבי הנאון ר' אריה ליבוש הלוי איש הורייץ וצ"ל (בעהמח"ס שו"ת הרי בשמים) אב"ד העיר ההוא, נהג סלסול בעצמו ולא הלך ליתן שלום לת"ח זה, כי אם שלח את חתנו הרה"ג ר' שמעון סאסניצר ו"ל שהיה מפורסם לנאון בכקיאותו המופלגת (שזכר את כל הש"ס בעל פה ממש), קבל אותו ר' בעריש בפנים צוהלות ואמר לו דבר תורה דלהלן: איתא בנמרא (הנינה ד' ע"ב) רביור' חייא הוי שקלי ואולי באורחא כי משי' להאי מתא אמרי' אי איכא צורבא מרבנן הכא ניול ונקבל אפיה, א"ל איכא צורבא מרבנן ומאור עינים הוא, א"ל ר"ח לרבי טוב את הכא ולא תזלול בנשיאותך איזל אנא ואקבל אפיה, תקפוי' רבי לר"ח ואזיל בהר"י נו' א"ל ר"ח ממאן שמיע לך (שכל כך גדולה קבלת פני ת"ח)? א"ל מפירקי' דר' יעקב שמיע לי... דהוא מקבל אפיה דרביה כל יומא עייש:

הנה אם שכבר המאמר הנ"ל כשהוא לעצמו היה בו תוכחה עוקצת להגאון מהרא"ל שירא לזלול בנשיאותו בעוד שרבי תקפו לר"ח והלך עמו לקבל פני צורבא מרבנן ולא רצה להשאר בכיתו, הוסיף ר' בעריש כחן שפתיו לתבל את המאמר הנ"ל במילי דחסידותא ואמר: כי רבי ור"ח כד מטי להאי - מתא" כלומר למדת -אמת" (מת"א אותיות אמית) אמרו אי איכא צורבא מרבנן הכא, אפי' רק ת"ח צעיר ורך (ראה תענית ד' שצורבא מרבנן פרשי' בחור חריף) רבי שאינו מפורסם כמוני, ג"כ ניול ונקבל אפיה, ולא השגיח על שאמר לו ר"ח שלא יזלול בנשיאותו, ותקפו והלך עמו, וכששאל אותו אח"כ ממאן שמיע לך הא שכיכ גדולה סבלת פני ת"ח, השיב לו מפירקי' דר' יעקב כלומר ממדתו של יעקב אבינו שנאמר בו תתן אמת ליעקב מכה מדה זו מחלתי על כבודי.

הייתה תורה זו שנאמרה בלי מחשבה תחילה, תורה שלימה להגאון מסטריא שהקפיד כל כך על כבודו, וראה חתנו שהיה מילידי ליטא ולא ראה רבי מעודו, כי גם הצדיקים יש להם יד ושם בגפ"ת ויודעים להשיב חורפיהם דבר על אתר, (ט) חבל חבל שנשקעה שמשו של צדיק זה שלא בעונתה, ולא נשאר לנו מחדושי תורתו רק שריד מעט, קונטרסים אחדים שרשם לו חסיד אחד (הרב ר' יודא יצחק סג"ל שטערן וצ"ל מקאלוש) לזכרון, וכשנפטר הרה"ק ר' בעריש וצ"ל גרפסו ונקראו בשם לקוטי תורה מהרי"א, אבל לדאבוננו נתפשטו רק מעט בישראל כי רוב הספרים גרפסו בהשריפה הגדולה שהיתה כדאלינא בשנת תרמ"ז הוא בעצמו לא כתב את תורתו על ספר, אע"פ שהיה כמעין המתגבר וכשהיה יושב ודורש לפני הצבור היה פיו מפיץ מרגליות, לא רצה לחבר שום ספר, ופ"א אמר בזה"ל: יהי רצון שאזכה להיות נמנה בין הצדיקים שלא כתבו שום ספרים.

(י) כשנה אחת קודם פטירתו היה בעיר ווערצקי לשבת אחת, ומפני שבהונגריא

היה חוק המלכות שאסור לצדיקים לבוא לגבול אונגריא בלי רשות מהממשלה אע"פ שר' בעריש היתה לו רשות כזו, מצא לו שוטר-העיר עילה לגרשו מן הארץ, ובליל ש"ק בשעה שישב בסעודה עם מאות חסידים, בא רשע זה ולקח אותו למשרד המשטרה ולן שם כל הלילה. בשעה שבא שוטר זה לבהמ"ד היו בין החסידים כמה גבורי כח שרצו לעשות נקמה בגוי על אתר, והמתנגים שבהם יעצו להושיב בראש איזה חסיד שהוא להטעות את הגוי רשע זה, והיה מוליך למשרד המשטרה לא את הרבי כי אם אחר, וטעות גוי כזו היתה מותרת בודאי, אבל הרה"ק ר' בעריש לא הסכים לכך ומסר עצמו אליו, נהג אמנם בו כבוד והניחו בחדר המשטרה אבל סוף סוף הוכרח לו שהות שם כל הלילה. החסידים עשו מה שעשו ועד הבוקר באה פקודה מעיר המחוז שיצא הצדיק לחפשי, ולא זו בלבד אלא שהשוטר הובא במשפט ואחרי כמה חדשים הובל בזיקים ונענש כרשעתו, אבל מן העת ההוא נחלה הצדיק בלבנו. ובער"ח אדר תרמ"ו נפטר והלך לעולמו ויבכו אותו כל בית ישראל, ובאותו פרק היו שריפות גדולות בערים הקרובות סטריא קאלוש ובדאלינא עצמה שנשרפו כמעט כליל, וראו עין בעין כי מפני הרעה נאסף הצדיק ז"ע:

פרק שלשים ושנים.

בנו הרביעי של רבנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל

(א) על בן רבנו זה כבר דברנו בקצרה (בפרק כ"ז אות י'), וכמעט אין פרק שאין שמו נזכר בו בתור יד-ימינו של רבנו, הוא היה המוציא והמביא של בית רבנו, כל צרכי הבית הגדול של רבנו שהיה מרובה באוכלסין בנים ובני בנים קרובים וסתם ת"ח שקבלו הסתפקם משלחן גבוה של רבנו יצאו ובאו רק על פי ר' אליהו לאדם מן החוץ (הרוב הגדול של חסידי רבנו) נדמה כי ר' אליהו הוא אדם מעולם המעשה השקיע ראשו ורובו רק במשק הבית וצרכי ממון, ודבר אין לו עם דברים שבקדושה, כי מעולם לא שמעו מפיו איזה דבר תורה, לכל היותר ידעו להעריך בשרונו בתור מנגן יפה מפרי שהיה מזמר בקביעות בבית מדרשו של רבנו מזמור "לכה דודי" בכל ליל שבת, והמבדיל בכל מוצאי ש"ק, ויש שידעו לספר ממנו כי נגון פלוני ופלוני נתחבר ממנו בעצמו, וזו היתה כל תהלתו. ועם כל זה היה הוא העמוד התוך שכל בית רבנו נשען עליו, ורבנו לא עשה קטנה או גדולה בלתי עצתו והסכמתו, ועל כן היו משכימים על פתחו כל הרבנים בני טובים, והעשירים בעלי העסקים שבחסידי רבנו, הראשונים כדי לקבל על ידו מרבנו תמיכה חמרית הגונה, והאחרונים כדי שיהיה להם לפה ויפרש את שיחתם וצרכי עסקיהם לפני רבנו, אבל כאלה כן אלה לא ידעו כי זה האיש ר' אליהו הוא לא רק הגדול שבבית לעניני ממון, כי אם גם גדול בתורה וביראת שמים. עד שבא הספרו שנשא על רבנו וטפח על פניהם, אז נפקחו עיניהם פתאום ונוכחו כי זה האיש ר' אליהו לא רק חכים יתקרי כי אם גם רבי יתקרי, וקנה לו אז את עולמו ("עולם" של חסידים) בשעה אחת.

(ב) רצה ר' אליהו לעזוב את עיר אבותיי ולקבוע משכנו בעיר סטריא הסמוכה מפני כבודו של אחיו הגדול מרא דאתרא, אבל חסידיו העשירים שרצו למצוא בו את "הרבי מזידיטשוב" במהדורא חדשה, זה השם שכל כך נחבב בישראל

בישראל, הם העבירוהו על דעתו. הסתפק בזה שעוב את בית מדרשו של אביו לאחיו הגדול, והתפלל בביהמ"ד הישן של רבנו מהרצ"ה. ונתגלה כי הוא לא רק שפדן נאה כי אם שתורותיו בכל יום שבת ומועד היו מפליאות, מעין תורת רבנו, ובחכמתו הגדולה מעין חכמת שלמה קנה לו את כל הלככות.

הופעתו בתואר רבי, היתה כשהיא לעצמה מין "התגלות" שלא היה כמוה זה רבות בשנים. הגע עצמך בן אדם שכל מכיריו חשבו עליו שאחרי פטירת אביו ישלח ירו במסחר ככל גברין יהודאין, והנה פתאום נגלה כי בחיי אביו לא היה תוכו כברו, והוא אדם גדול בתורה ובמעשים טובים.

ג) ולא רק רוב חסידיו אביו כי אם גם גדולי הצדיקים שבזמנו התיחסו אליו כמו אל "הרבי מזידיטשוב". כשבא אחר פטירת רבנו לקבל פני הגה"ק מצאנו זצ"ל, אע"פ שרצו בניו (שאחד מהם היה מחותנו של הגה"צ רס"ל אחיו הגדול) למעט את דמותו, נטלו ונשאו הגה"ק מצאנו והגין עליו מפני מתנגדיו, והושיבו בראש אצלו, והראה לו חבה יתירה יוצאת מן הכלל

גם הרה"ק מסאדיגורא זצ"ל כבדו בהיותו אצלו וקבלו בהצטיינות מיוחדת, ובמדא זו התיחסו אליו גם צדיקים מפורסמים אחרים.

אחר פטירת רבנו נסעו שלשה אנשים חסידים מעיר מולדתי לקבל פני הגה"ק מצאנו, ושאל אותם מי היה רבם עד הנה, וכשאמדו לו שהיו מחסידיו של רבנו, שאל אותם אם הם עכשו גם חסידיו של ר' אליהו, עשתה שאלה זו רושם גדול עליהם ונוכחו כי הוא רואה בר' אליהו את יורש כסאו של רבנו

ד) עד כמה הקפיד גם רבנו על כבודו של ר' אליהו זצ"ל, ראינו בשעה שנתחתן עם הגה"ק ר' יהושע מבעלזא זצ"ל, כשקרא רבנו בשעת ההתקשרות את כתבי התנאים לפני כל הקהל, כשהגיע לשמו של ר' אליהו וראה כי הכותב תיאר אותו "הרב החסיד" קרא רבנו שלא מן הכתב "הרב הצדיק" והדגיש את המלות, והציץ על הכותב תנאים במבט של גערת-נזיפה על שהכריע מעצמו לכתוב על הגה"צ מבעלזא תואר "הרב הצדיק" ועל ר"א רק "הרב החסיד".

ה) פ"א בא רבנו ביום השבת לסעודת שחרית לבית מדרשו, ור' אליהו לא היה עדיין בביהמ"ד, ישב רבנו ולא נטל ידיו לסעודה והמתין עד שיבא ר"א.

באותה שעה היה ר"א טרוד בביתו, כי אצלו התאכסן רופא הצבא שבא לבחינת עבודת הצבא, ור"א היה עיז בעל השפעה על הרופא והוא והציל כמה וכמה צעירי בני ישראל שלא ילקחו לצבא שלא כדין, וע"כ בושש לבוא, כשארכה השעה ור"א לא בא, אמר אחד מאחיו אל רבנו. "ובלי ר' אליהו אין אתה רשאי לאכול?" הקפיד עליו רבנו ואמר לו בתוכחה: מנין אתה יודע שאני יכול לסעוד כשאין ר' אליהו סועד עמי?! וכה ישב רבנו והמתין עד שסוף סוף בא ר' אליהו, ידע

רבנו כי כדאי הוא ר"א להמתין עליו, מפני שהיה עוסק בפדיון שבויים...

ו) ידע ר' אליהו להסתיר מעשי צדקתו מעיני הרואים, עד כי היו כמה אנשים שחשבו שר' אליהו שהיה מאכסן תמיד את רופי הצבא בביתו, הוא שתדלן ממין השתדלנים הידועים, והם לא ידעו כי הוא משתדל לטובתם של ישראל לשם מצוה, כמעשהו של רבנו רמ"ל מסאטוב זצ"ל בשעתו.

בשהגיע עונת הבקורת למחויבים לעמוד לבחינת הצבא, היו צעירי בני שבמחוז זידיטשוב משכימים לפתחו של ר' אליהו, והוא היה בודק את גופם-

מפני

מפני שהיה בקי במומים ויודע איזה מום קבוע הפוסל לעבודה. כך ספר לי נכבד אחד מילידי זוראוונא שהיה צריך לעמוד לבקורת בעיר זידיטשוב והיה נעור כל הלילה. בליל ש"ק אחד התהלך בשוקה של העיר כדי להפיג את שנתו. ראה שמתנוצץ אור מחלון סוכתו של ר' אליהו שהיתה בקומה העליונה שעל ביתו. טפס ועלה אל הסוכה. בחשבו כי ישן שם אחד ממשרתיו של ר"א, כי היה או בין פסח לעצרת ולא זמן חג הסוכות, ומה השתומם במצאו שם את ר' אליהו וישב לפני הזהר הפתוח לפניו, ומפאות ראשו וזקנו נטפו רסיסי מי-מקוה, שהעידו עליו כי אך זה מקרוב יצא מבית הטבילה, והשעה היתה אז כאחת או שתיים אחר חצות לילה. תמה אדם זה על אשר ראה שלא פלל כלל למצא בשעה זו את ר"א ער, והוא כבר טבל ולומד בזהר, כשראה אותו ר' אליהו נחבייש כבושת נגב כי ימצא לא פלל גם הוא כי יטפס מי שהוא בשעה זו אל פנתו הנסתרה. סגר את הספר ואמר כמתנצל שנדרה שנתו מעיניו בלילה זה והקדים לקום ממתנו, צוה על האורח הלא-קרוא שיפשוט מעליו את בגדיו כדי לבדוק את גופו, בדקו ומדדו במשיחת המדה את רחבו (בעת ההוא היו מודדים במלכות אוסטריא את מדת רחבם של הגלקחים לצבא, אם יש להם הרוחב הדרוש לכל עובד בצבא) ופטרו בהכטחה שיצא לחפשי. מאז אמר לי האיש הרגשתי שר' אליהו אין תוכו כברו, וכי הוא מצניע לכת עם ה' ולבו נבא לו כי לאילנא רבא יתעביד ותורתו תכריז עליו בגלוי. (ז) בתורף תר"ח נתבקש ר"א מאת אחיו הרה"ק ר' בעריש לבא אליו לברית מילה של נכדו שחל בשבת בתור סנדק, מלא ר"א את בקשתו של אחיו ובא לדאלינא, נתקצצו לכבודו מכל הסביבה חסידים למאות, ותהום כל העיר-נהגר ר' בעריש כבוד גדול באחיו ורוב החפלות של השבת התפלל ר"א לפני התיבה, ובנעילות תפלותיו לקח שבי את לבות השומעים, ישבו שני האחים הקדושים יחדיו בסעודות השבת, ואיר שדרש ר' בעריש בפרשת השבוע, פתח ר' אליהו ודרש גם הוא על אותם הפסוקים והמדרשים עצמם שדרש אחיו קודם לו, ופיו היה מפיץ מרגליות ותורותיו הפליאו את שומעיהן אם מפאת חכנם וסגנונם, ואם מפאת שנאמרו על אתר על אותו הנושא עצמו שדרש עליו אחיו הגדול קודם לו, ולא היה פנאי לר' אליהו לסדר לו את תורתו, כן היה בכל סעודה וסעודה, והנה אם היה ר' בעריש כמעין המתגבר ותורותיו היו משעשעות עלו עליהם אז תורותיו של ר"א מפני חדושם וביחוד מפני שנאמרו בלי כחשבה בתחילה, כשראה ר' בעריש את כח תורתו של אחיו התפלא גם הוא, ושאל אותו בינו לבין עצמו מהיכן זכה לכל העושר הרב ההוא? השיב לו ר' אליהו בחכמה: הלא יודע אתה כי בחיי אבינו לא ידעתי כלום, עכשיו מתגלה אלי אבינו ומלמדני תורה!

(ח) כשחזר לביתו מדאלינא נחלה, ותהי תורתו האחרונה שאמר לפני חסידיו בפרשת פקודי בפסוק "ותכל כל עבודת סשכן אהל מועד" ונסמך על דברי בעל האוה"ח שבפסוק זה המדבר על כלות הנפש למקורה וגם נפשו הקדושה כלתה אל מקורה ולא יסף עוד לדרוש ברכים (ראה בספרו זכרון אליהו עה"ת על הפסוק הנ"ל). כבדה עליו מחלתו ונסע ללבוש לדרוש ברופאים ושהה שם כמה שבועות, כל גדולי תורה שבלבוב בקרוהו יום יום ולא משו מתוך אהלו, קודם הפסח נכנסו אליו הגאון ר' יצחק אהרן סג"ל איטינגא וצ"ל (שהיה אח"כ האבד"ק לביב) והדה"ג ר' נחום בורשטיין וצ"ל ומצאו אותו דואג ומיצר. שאלו אותו על סיבת אנחותיו

אנחותיו, בעוד שאפי' בעת חליו היו תמיד פניו צוהלות, ענה ואמר כי יש לו מנהג קבוע לשלוח תמיד קודם כל חג סכום הגון לעניים בני טובים להוצאות החג, ועכשיו חסרים לו לכך שמנה מאות זהובים. הרגיעו שני הרבנים האלה את רוחו, הם יצאו ובעוד שעה חזרו והביאו לו את כל הכסף הדרוש לו. והוא מהר ושלח את כל הכסף עם תוספת מרובה משלו לכמה וכמה ת"ח ובני טובים עניים. ולא השאיר לעצמו פרוטה בכיסו, ותחי רוחו.

ט) לדאבון לב כל מכיריו בכלל וחסידיו בפרט לא עלתה ארוכה למחלתו. באחד הימים נעור משנתו ואמר כי ראה את אביו-רבנו בחלום שהוא אמר לו כי הוא לוקח אותו אליו, וכיון שכן סיים ר' אליהו הריני שב אל עירי ואל מקומי, ואכין את עצמי לשוכ אל אבי. חזר אותו צדיק מלבוב לביתו ובערב חג השבועות שנת תרל"ח השיב את רוחו לאלקיו והוא עדין במבחר שנותיו כבן ארבעים וא. רובי תורותיו נכתבו עוד בחייו ע"י אחר מטובי חסידיו, ונדפסו אחר פטירתו בהסכמות גדולי הצדיקים שבדור, וע"פ הרה"ק מסיג זצ"ל שנתן את הסכמתו עליו נקרא הספר בשם "זכרון אליהו" כי לא הניח אחריו בן זכר הספר ההוא הוא ספר חשוב ויקר מאד ונתקבל ברצון בכל תפוצות חסידי ישראל. בראש הספר כתב אחיו הרה"ק ר' בעריש זצ"ל הקדמה יקרה וארוכה שבה מתבלטת האהבה הגדולה שהיתה בין שני האחים הק' הנאהבים הנעימים הללו, ספרו לי חסידים שהיו בערב חג השבועות שנת תרל"ח אצל הרה"ק ר' בעריש בדאלינא, שכשכאה אליו הבשורה שנפטר אחיו, והוא היה כבר לבוש בגדי יום טוב, צנח מעל כסאו והפיל את עצמו מלא קומתו לארץ והטיח את ראשו בקרקע על האבדה הגדולה שנאבדה. קודם שנפטר הרה"ק ר' אליהו טרא את מקורביו ואמר להם. הנה הייתי בחורף האחרון אצל אחי הצדיק בדאלינא והיתה לי קורת רוח מרובה מתורתו וחפלתו, אשר ע"כ אני מיעץ אתכם כי אחרי אחי הנ"ל תלכו וכו' תדבקו. פקודתו זו שמרה רוחם ואחרי פטירתו נתדבקו כל חסידי באחיו הרה"ק מדאלינא והלכו לאורו. י) ע"ז כמה היה ד' אליהו אהוב וחביב אצל צדיקי הדור, ספר לי אחד מחסידיו של הרה"ק מהרמ"מ מוויזניצא זצ"ל, שהיה בחג השבועות של שנת תרל"ח אצל רבו, ובכל ימי החג התגעגע רבו לשמוע ממצב הרה"ק ר"א, ובי"ח אסרו חג כשנודע לו מפטירתו סגר עצמו בחדרו יום חמים ולא נחן לשום אדם לבא אליו מפני צערו הגדול. יא) כמסופר בצדקים הקודמים, חשב ר' אליהו מחשבות להביא את בתו בכרית החיתון עם זרעו של הקדוש מריון זצ"ל, ולבסוף נתחתן עם הגה"ק ר"י מבעלזא זצ"ל, בו בפרק היה הרה"ק ר' ישכר בעריש זצ"ל מווערצקי (בנו של הגה"ק ר' סנרר ליפא זצ"ל) עריין אברך נחבא אל הכלים, אמר רבנו פ"א לבנו ר' אליהו לו אחה שומע לי הייתי מיעצך שתתחתן עם נכדי ר' בעריש (הנ"ל), לא הסכים ר"א לכך כי רצה להתחתן בצדיקי הדור שכבר נודע טבעם בעולם והתחתן עם הגה"ק מבעלזא, אבל הזיוג ההוא לא עלה יפה, ואחר פטירתו נתגרשה בתו מבעלה וישבה בבית אמה האלמנה העלובה, היה אז להרה"ק ר' בעריש זצ"ל מווערצקי בן-פורת, באו ושדכו לו שיקח לבנו את בתו של הרה"ק ר"א דודו, אבל הפעם סירב הוא ולא רצה בשידוך זה, ויהי בהיותו פ"א עם בנו בזידיטשוב להשתטח על קבר רבנו, פתאום נראה לו באמצע היום דודו הרה"ק ר' אליהו בהקיק, ודבר על לבו שיחתן בבתו, והבטיח לו כי זה הזיוג יעלה יפה ויצא ממנו דור ישרים, נעתר

נעתר הרה"צ מווערצקי זצ"ל לבקשתו, וקרא אליו את בנו החתן וספר לו מכל החזיון שראה זה עתה בהקיץ, והראה לו את המקום בכותל חדרו שדרך הסדק שבו (ולא דרך הפתח) ראה את דודו נכנס אליו, ראו האבוהבן כי מה' יצא הדבר, ונגמרה אז ההתקשרות עם בתו של ר"א. ותחתן, זה הוא עתה הגה"צ ר' משה אייכענשטיין שליט"א, שנתקבל אחרי חתונתו לאבד"ק זידיטשוב ומשמש ברבנות זו ממלא מקום זקנו הגה"צ רס"ל ומקום חותנו הרה"ק ר"א כאחד, והוא מפורסם בכל הסביבה ובניו הם ת"ח חשובים נתקיימו איפה דברי רבנו במלואם שאמר לבנו ר"א שישמע לעצתו ויתחתן בנכדו ר' בעריש ומה שלא נעשה מיד געשה באורך הזמן אחרי כמה הרפתקאות וגלגולים שונים, ונתקיימה ג"כ הבטחתו של ר"א שזה הזיווג יעלה יפה ויצא ממנו פרי קודש הלולים, חבל שנקטף צדיק כביר זה באבו, אלו האריך ימים היה שמו יוצא בעולם כשמו של אביו-רבנו.

הנני מעיר שאת העובדא של המראה בהקיץ שראה הגה"צ מווערצקי זצ"ל, סיפר לי בנו הגה"צ ר' משה שליט"א נסע לאה"ק על אודות הגה"צ מווערצקי עוד ארבר להלן בפרק מיוחד של נכדי רבנו

פרק שלשים ושלשה.

בנו החמישי של רבנו הצה"ק ר' מנחם מענדל זצ"ל.

(א) הוא היה גאון בנגלה ובנסתר, בקי בש"ס ופוסקים, ושר בית הוזהר מרא דרוין, שידע את כל ספרות הקבלה כמעט על פה, הוא היה קדוש מבטן, כמו שספרנו לפעלה שאמר רבנו שכשנולד לו בנו ר' מנדלי כבר היה מופשט מזה העולם כמה וכמה שנים מקודם, ועוד מילדותו הכירו בו כי לגדולות נוצר כי היתה יראת ה' חופפת על פניו כל היום, ולא הסיח את דעתו מן התורה ועבודת ה' אף רגע כמימריה עיר משחרות ילדותו.

(ב) ספר לי בנו הרה"צ ר' חיים אברהם זצ"ל משמו של רבנו, שקודם שנולד לו בנו הרה"ק מהרמ"מ, נראה אליו בחלום הרה"ק מהרמ"מ מרימנוב ואמר לו כדברים האלה, ידוע תדע שכבר היתה נשמתי בזה העולם כמה וכמה פעמים, בדור התנאים הייתי תנא, ובדור האמוראים הייתי אמורא, וכן חשב לו כל הדורות של רבני סבוראי ותקופת הגאונים עד דורם של תלמידי הכעש"ט, ובכל הגלגולים האלו תקן את כל השיעור קומה שלו חוץ מן החוטם, ועכשיו יורדת נשמתו שוב לזה העולם כדי לתקן את החוטם, ובכן צוה עליו שיקרא את שם בנו אשר יולד לו בשם מנחם כשמו האחרון ואז נולד בנו הרה"ק מהרמ"מ וטראו בשמו של רבנו מהרמ"מ מרימנוב, כך ספר רבנו.

דרכו של הרה"ק רמ"מ היה להריח אבק טבך הרבה, וכאשר חלה צוה הרופא שיפסיק מלהריח אבק זה, ולא שמע לפקודתו וכשאמר אליו בנו הרה"צ ר' חיים אברהם זצ"ל מדוע את עובר את עצת הרופא? השיב לו, מה אומר לו לרופא זה ומה אדבר עמו? האם אני לו שבאתי לזה העולם רק לשם כך כדי לתקן את החוטם שבקומה שלימה של נשמתי? כנראה היה מיחד יחודים בפעולה דמיונית זו של שאיפת אבק טבך אל חוטמו, וע"כ לא פסק מהרגלו זה עד יומו האחרון, וכמו כן היה רגיל למשמש בחוטמו בכל פעם מה שהיה נראה לתנועה משונה

- משונה, אבל כנראה היה גם זה על הכוונה הנ"ל להזכיר עצמו בכל שעה על תעודתו שבא לתקן בעולם השפל בחינת חוטם שבקומת נשמתו.
- (ד) רבנו למד עמו בנגלה ובנסתר ומסר לו את כל תורתו. והיה לו מוח של גאון מהיר לשמוע וקשה לאבד, ואביו רבנו היה אומר עליו שעל מה שהוא ימתיגע כמה שעות, חופס רמ"מ בשעה אחת, וכמה פעמים כשמסר לו את חדושי תורתו שכתב ביום ההוא לעיין בהם, היה סוקר בסקירה אחת כמה דפים וגמר את קריאתו בשעה מועטת, היה רבנו מתמה ואמר, אני יבעתי בחדושי אלה כמה יגיעות ואתה עברת עליהם בראיה בעלמא? חזר בנו רמ"מ לפניו כל הדברים שקרא בחדושי אלו, ונוכח רבנו שלא החסיר מהם אפילו כקוצו של י"ד.
- (ה) ובאמת היה מוחו מוח של גאון, אוצר לש"ס ומדרשים וספרות הקבלה, וספר הזהר היה כל כך שגור על פיו ומובלע באבריו עד כי אפשר היה לאמר עליו בלי כל הפלגה שהוא היה -זהר חי". וכשהיה רבנו מצוה עליו בשעת תורתו שיאמר לפניו איזה מאמר מן הזהר כלשוננו, היה אמרו על פה כקורא מתוך הכתב, ואלמלא שהפסיקו רבנו היה אומר לפניו כל דספר עד גמירא
- (ו) וכדבר הזה עצמו היה פ"א כשישב ודרש בסעודה שלישית של שבת והופיך בתוך הדברים איזה מאמר מן הגמרא וכיון שהתחיל שוב לא פסק, ואמר כמה דפים גמרא בעל פה, ואגב חריפתיה שכח שהוא יושב ודרוש לפני הקהל, ונרמה לו שהוא יושב ולומד בפני עצמו גמרא על פה, ובכן משכה לו שמעתתי, וכשראו הצבור שאם לא יחזירו אותו לענינו ימשיך את אמירתו עד עלות השחר, הדליקו את הנר בביהמ"ד ומתוך כך נזכר וחזר לענין הדרוש וגמרה, כל כך היה כח זכרונו מבהיל
- (ז) ספר לי הרה"ג ר' יעקב תאומים זצ"ל האבד"ק טארנוגרד (שהיה אח"כ ראב"ד בעיר קולומיא) שפ"א היה כמרחץ טריסקוביץ ביחד עם הרה"ק מהרמ"מ הנ"ל והיו שם כמה רבנים גדולי תורה, באה שאלה לפנייהם בהלכות ערובין, אבל לא הי' אפשר למצוא בכל המקום ההוא את השו"ע או"ח כדי לעיין בדין זה, הלך וספר את השאלה להרה"ק רמ"מ, אמר לו כל הסימן שבש"ע הנוגע לשאלה זו עם המג"א שבצדו כלשוננו בע"פ כאלו היה השו"ע פתוח לפניו, הביאו אח"כ את הש"ע ומצאו שלא העדיף ולא החסיר ממנו אפי' אות אחת, ויתמהו הרבנים איש אל רעהו.
- (ח) פ"א היה אצל הרה"ק מטשורטקוב זצ"ל, התעניין בו הסבא קדישא מאוד, והרבה לדבר עמו ושאל אותו על דרכי עבודתו של אביו רבנו ושל יתיו, ושתה בצמא את דבריו, ולולא שהקדימו הרה"ק מהרמ"מ ואמר לו שבודאי כבר ר' ה' הרבי להנפש מעט, היה יושב ומשוחח עמו כל הלילה, מרוב ענין שמצא, בשיחתו עמו, ובנו האדמו"ר מטשורטקוב דהשתא עלי"טא אמר לבנו הרה"צ רח"א זצ"ל בזה"ל אביך הוא גאון
- (ט) ואע"פ שהכל ידעו כי קדוש הוא לאלקיו לא זכה לקבל חסידים גדול והיה גולה למקום חסידיו ואוי לו למי שלא נזהר בגחלתו וגרם לו חלישת הדעת, וכמה פעמים ראו ממנו עניני רה"ק גלוי, ונשמע מפיו כמה פעמים שאמר כי לדעת מחשבותיו והרהורי לבו של חבירו דא מילתא זוטרתא.
- (י) פ"א היה בקולומי, ולן אצלו בחדרו חסיד אחד שרצה לשמשו ולראות דרך אגב עבודתו בקודש בלילה, ויהי באשמורת הבוקר אחר שגמר את שעותיו

שעוריו. הקיץ אותו ואמר לו: לך אל ר' יעקב בייראפ ואמרת אליו שיבא תומ"י אלי ויביא לי פדיון נפש מאה וחמשים כסף כי רואה אנכי דינים עליו! סירב אותו חסיד בתחילה ואמר לו הלא ר' יעקב עודנו ישן ושער ביתו סגור והוא דר בקומה העליונה, אבל הוא באחת לך והקיצות אותו! הלך חסיד זה ורסק בשער הבית וקרא: יעקב! יעקב! עד כי נחר גרונו, אבל שומע לא היה לו, לקח אבן מאבני המקום וזרסו למעלה נכח חלון חדר משכבו של ר' יעקב ולא החטיא את המטרה. גשברה זכוכית החלון לרסיסים, וייקץ יעקב משנתו וירץ החוצה אל הגוזזטרא. וירא והנה החסיד ההוא עומד למטה וקורא אליו את הקריאה ששם הה"ק רמ"מ בפיו, ויחר אפו ויגער בו ויאמר האם לא היה לך פנאי להמתן בשליחותך עד הבוקר? חשב ר' יעקב כי זריוות זו הוסיף השליח מדעתו שלא במצית הרבי ובכן חזר למטתו וישן, ויהי בעלות השחר פתאום קמה בהלה בביתו של ר' יעקב, אחד מנכריו הקטנים תקף אותו שיעול-מחניק צורא, מין אסכרה שיש בה סכנה, רצו כל בני ביתו והבהילו להביא את הרופאים, והם אמרו כי הילד בסכנה. רץ ר"י מיד אל הה"צ מהרמ"מ וסח לו מן המאורע ברבו והילד נתרפא, מעשה רב זה ששלח רמ"מ להקיצו בעוד לילה והקרים תפלה לצרה שמעתי גם מפי ר' יעקב דל גם מפי השליח

(יא) ספר לי אחד ממשמשיו שהוא עכשיו מחושבי ירושלים ציה"ק ת"ו, שפ"א ימים אחרים קודם ר"ה אמר לו בוא ונלכה לבית הרב מווערצקי למען אברכנו בכרכת שנה טובה כי הלא בר"ה לא יהיה פה, חשב משמשו שכודאי נאמר לו כן מביתו של הרב הנ"ל שהוא נוסע מזה לימי ר"ה, הלכו שניהם יחדיו אל הרב מווערצקי, ובעוד שישב הרה"ק מהרמ"מ זדבר עם בן אחיו הרב, שאל משמשו לבני ביתו, לאן, ומתי נוסע הרב מפה? הביטו עליו כמתמיהים, כי למי ולמה יסע הרב מביתו לר"ה.

הרה"צ מווערצקי היה אב"ד בעיר הנ"ל שעל שמה נקרא, וכשנפטר אביו הגה"צ רס"ל זצ"ל, בא לעיר אבותיו למלאות מקום אביו בדבנות, אבל עדיין לא סלק א"ע מן הרבנות בעירו, ובכן ישב בידיטשוב ומצדדתו היתה פרוסה בווערצקי ויהי כשתי ימים קודם ר"ה הנ"ל למחרתו של היום שבו הלך אליו דודו מהרמ"מ לברכו, שלחו אליו פרנסי קהלתו קריאה תלגרפית שיחזור לעירם לימים הקדושים ואם לא ימלא את בקשתם, יראו מזה כי סילק עצמו מהרבנות בעירם ויבקשו להם רב במקומו, והתראה זו עשתה פעולתה, ירא הרב לאבד את רבנותו הקודמת בירים, ומהר ונסע בו ביום לווערצקי, ונבואתו של הרה"ק רמ"מ נתקיימה. (יב) בכל מדרגותיו הגדולות של מהרמ"מ היה שפל בעיני עצמו ונבוזה בעיניו נמאם, כמה פעמים שמעתי רבני תורה שלו בסעודה שלישית של שבת, כשבא בהמשך הדרוש לרבר על ר' חלוקי כפרה (יומא ט"ו) ופרט אותם אחד אחד געה בבכיה כאלו ח"ו עבר על כריתות ומיתות ב"ד, כך הגדיל לבכות, ועמרנו אז נדהמים ושאלנו לנפשנו צדיק מה פעל כי כה תדמע עינו ולא חפוג על חטאים שלא חטא אפי בהרהור כל רהו, הוא היה מעודו מופשט מכל תענוגי עוה"ז, ולא היה לו בעולמו רק ד' אמות של תורה ויראת שמים, כל רבדיו ותגועותיו רק ביראת ה', בכוונות ויחודים, ולא היה לו שום התקשרות אל העולם שמחוץ לזה, וע"כ לא יכלו החסידים לעמוד במחיצתו, כי לא התאים רק למי שחירחו אומנחו, ולא לאנשים מן עולם המעשה. בעוה"ר

(ג) בעוה"ר לא זכה לאריכות ימים גם הוא, וביום י"א ארר שנת תרס"א יצאה נשמתו בטהרה גיום ש"ק באמצע תפלתו, הוא השאיר אחריו ברכה חבורים כאלף קונטרסים על התורה וש"ס ומדרשים ותרי"ג מצות ע"פ סתרי קבלה, וקצת מהם נדפסו בחייו, על ערך ספריו נשמע פ"א מרבנו, כי באה אליו אמו הצדיקה זצ"ל שדרה ביחד עם בנו מהרמ"מ ובראותה כי בכל יום ויום בבוקר קודם עלות השחר הוא מפסיק ממשנתו וכותב, קחה שלא בידיעתו קצת מכתביו ותכיאם לבנה רבנו, קבל רבנו את הכתבים ועיין בהם, ואמר לאמו הניחי לו ויכתוב, הוא כיתב ספרים כמו רבנו מהרצ"ה! נחה דעתה של הזקנה ולקחה את הכתבים והניחה אותם על מקומם.

(ד) הו"ה"ק רמ"מ זצ"ל הניח אחריו לברכה פרי צדיק בנו יחידו הרה"צ ר' חיים אברהם זצ"ל שמלא את מקומו בזידיטשוב, בן פורת זה אעפ"י שלא הגיע למדרגות אביו בתורה ובהכמה, אבל תחת יה היה נוח לבריות ומעורב עמהם ורצוי לכל מכיריו, ימצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, תפלותיו היו נעימות מאוד, ותורותיו היו מפליאות, והיה בקי בזוה"ק גם הוא, בעוה"ר לא האריך ימים, ומן העת שנפטר בנו האב"ר הצדיק ר' יצחק זצ"ל ברמי ימיו, נשכר לכבו וחלה גם הוא, ויהי בהיותו בלבוב לדרוש ברופאים, פתאום נפטר והובל אל עיר אבותיו ויבכו אותו כל אהביו ומכיריו, חנצב"ה.

פרק שלשים וארבעה.

בני בניו הצדיקים של רבנו

בני בניו של רבנו היו כולם באין יוצא מן הכלל, אנשי מעשה יראי אלהים אהובים לשמים ולבריות, ובוה נכתוב בספר ביחוד מנכדיו אלו שהיו צדיקים מפורסמים בדורנו והיה למאורות בישראל.

(א) הרב הקדוש ר' ישכר בעריש זצ"ל האבד"ק ווערצקי, בן-בנו של רבנו הרה"ק ר' סנדר ליפא זצ"ל, הוא זכה לשמש את רבנו בחייו ולהנות מאור תורתו, והיה חשוב אצלו כאחד מבניו (בבחינת אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי), וכבר בימיו של רבנו היד מצויין ביראת שמים כלו וכל דואיו העירו עליו כי קדוש הוא לאלקי, הוא הלך בכל תהלוכותיו בדרכי זקנו רבנו, וכמותו גם הוא לא עברנו עליו הצות לילה בשניה מעודו, ולא פסק פומי מגידסא יומם ולילה, עד שאמר רבנו פ"א כי לפעמים יש לו בושה מפניו אם הוא קם בלילה ממסתו ורואה דרך הלונג שבביתו כבר הנר דלוק.

(ב) באחד המועדים נא רבנו אל ביתו לברכו בכרכת החג, רצה למזוג לרבנו את הכוס למען ינוח ברכה אל תוך ביתו, אמר לו רבנו בזה"ל: דודי רבנו מהרצ"ה זצ"ל ברכני בברכת, לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, אמר ה' מעתה ועד עולם, אוחה הברכה אני נותן לך! וברכה זו נתקיימה במלואה כי כל בניו ובני בניו כולם תלמידי חכמים מופלגי תורה וביחוד נודעים לשם בישראל שני בניו הגדולים, הגאון הצדיק ר' מנשה אייכענשטיין שליט"א בעמח"ס אלפי מנשה על ש"ע חו"מ, ותורת האשם בעניני קדשים שהיה מקורם ראש ב"ד בק"ק רישא וכעת הוא ממלא מקום אביו בדבנות בעיר מונקאטש, ואחרון חביב הגאון הצדיק ר' משה שליט"א אבד"ק זידיטשוב שכבר קנה "עולמו" בחיי אביו, ורבים ענו אחריו מקודש כבוד ממלא מקום חותנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל בן רבנו

(ג) הרה"ק מווערצקי נתקבל לרב אב"ר בעיר ההוא מיד אחרי פטירת רבנו, ונהג שם נשיאותו ברמה ומאות חסידים השכימו לפתחו, והיה צדיק מפורסם בישראל, לעת זקנתו עזב את ווערצקי וקבע ישיבתו בעיר זידיטשוב, אבל ארכו

ארכו לו שם הימים כי פרצה המלחמה וברח לארץ הגר וגר בעיר גרוסורדיין ואח"כ עבר לעיר מונקאטש, ובשנת תרפ"ד בשביעי של פסח נפטר שם בשם טוב זקן ושבע ימים.

ד) השני מחשובי נכדיו של רבנו האי ניהו הרה"ק ר' יודא צבי זצ"ל מראלינא הוא היה בנו יחידו של הרה"ק ר' ישכר בעריש זצ"ל מראלינא, בנו של רבנו, שמלא את מקום אביו והיה מן האדמו"רים המפורסמים בגאליציא, ומאות חסידים בעלי תורה ויראה היו מתאבקים בעפר רגליו. כבר בחייו של רבנו אע"פ שהיה עדיין עלם רך וצעיר נבא עליו רבנו שיהיה רבי בישראל, וסמכו לכך (ראה למעלה פרק י"ב ופכ"ו) ואהב אותו מכל נכדיו ובשעת התפלה היה עומד סמוך ממש אצלו, מה שלא זכה לכך שום אחר מבני בניו, ובליל שני של פסח היה שואלו את הארבע קושיות של מה נשחנה, בעוד שבליל ראשון של פסח היה בנו הרה"ק ר' אליהו זצ"ל שואלו את השאלות האלי, העמידו איפה רבנו בשורה אחת עם בנו חביבו ר' אליהו.

ה) פ"א ישב רבנו אל הסדר של פסח וילד השואל איננו, ישב רבנו והמתין עליו, עד שבא ושערות ראשו ופאותיו היו מטפטפות מים, כי הלך לטבול במקוה קורם הסדר, הקפידה עליו אמו על ששהה והצריך את רבנו להמתין עליו, למד רבנו סגוריא עליו ואמר לה. הניחי לי, רבי-קטן צריך שיטבול קודם הסדר, ובעודו ילד הזהיר רבנו את בנו ר"ב שילמדנו לכתוב, כדי שיוכל לכתוב לכשיגדל את חרושי תורתו.

ו) פ"א נכנס אל רבנו בעש"ק אחר חצות, בעת שכבר היחה שורה עליו קדושת שבת, פתח רבנו לפניו את קופסת אבן-הטבק שלו ונחן לו להריח ממנה, כשהריח, שאל אותו רבנו אם הרגיש ריח גן-ערן, וכשהשיב בשלילה, אמר רבנו בחרת קורש: סופך להרגיש ריח זה כעתיר! לא כל אדם זכה להרוח מקופסת רבנו, וכשנתן פ"א לאחר מחשובי הרבנים את קופסתו להריח בה אמר לו הפסוק והריחו ביראת ה' כאומר שכונתו להכניס בו ריח של יראת שמים.

חבל שלא זכה לשמש את רבנו רק בימי ילדותו, כי בטרם מלאו לו חמש-עשרה שנה נפטר רבנו, אבל גם במעט השנים שזכה להכירו הכניס בו רבנו רוח קדושה וטהרה, והכינו להיות רבי בישראל לעתיד לבוא.

ז) כשנפטר רבנו נשא את בת-בתו של הגה"ק מצאנו זצ"ל וזכה ליצק מים על ירו שלש שנים רצופות, וצדיק זה ראה כי ברכה בו והיה לומר עמו בכל שבוע שעור קבוע של חומש ורש"י ופרק בספר אוהב ישראל מהגה"ק מאפטא זצ"ל, שעור זה נפלא במינו, לא למד עמו גאון אדיר זה דיני מינו או דיני ספק ספיקא כי אם ארחות חיים איך לאהבה את ה' ולידאה מפניו.

ח) תיכף אחר חתונתו עוד בשבעת ימי המשתה, בשעה שהיה עדיין לבוש בגדי שבת והסטריימל היה חבוס לראשו כל שבעה, פקד עליו הגה"ק זצ"ל שילך מבית לבית בכל העיר לקבץ נדבה בשביל עני הגון, וכה הלך חתן תמים זה בחוצות צאנו, ולא בוש מפני המלעיגים.

ט) אח"כ אמר לו שהחובה מוטלת עליו שיפריש מעשר מכסף הנדוניא שלו, ואת המעשר הזה ימסור לידו (כנודע היה הגה"ק עושה צדקה בכל עת ומפזר את הונו לצדקה), וכשהשיב לו שאין הנדוניא תחת ידו, אמר לו: אם כן תביא לי את תכשיטי אשתך אצעה וצמיד מרגליות וזהב, הלך תלמיד מקשיב זה לביתו ושלח ידו בתכשיטי אשתו והסתירם תחת כנפי בגדו להביאם אל זקנו הגה"ק, אבל בנתיים באה חותנתו וראתה את כל אשר עשה, וכששמעה לשם מה לקח את תכשיטי בתה גערה בו ואמרה לו אם ברכי אבי תלך ותשמע לכל מצותיו גם את שמלתך יפשוט מעליך, ומאו התחילו להשגיח עליו בבית חמיו בשבעה עינים שלא יוציא דבר מה פן הבית-כה הודריך אותו הגה"ק מצאנו זצ"ל ילמד אותו להתהלך לפי ה' באור חיים.

י) עד היכן גדלה עליו השפעתו של צדיק כביר זה, שמענו מפיו בעצמו שמפר איך שפ"א ישב הגה"ק ברכיעי בשבת באיזה סעודה מצוה ודבר מן קדושת שבת ונתלהב כל כך עד שכשנמר את הסעודה ופנה ללכת אמר לכל המסובים: שבת שלום לכם! נדמה לו להרה"צ ר' יודא צבי זצ"ל שאוהי ל הוא עדכ שבת קודש, והלך לביתו והוציא מן הארנו כתנת לבנה ולקחה ונתת אצילי ידיו והלך לטבול לכבוד שבת, בלכתו פגע באברך אחד ששמע גם הוא את דברי הגה"ק מצאנו והלך גם הוא וכתנתו תחת זרועו, לרהוץ בחמין לכבוד שבת, וכשבאו לבית הטבילה והנה הוא ריק מאדם נודע להם מעותם, פעל עליהם ההתלהבות של הגה"ק על אודות שבת עד שנדמה להם כי יום השבת כבר הולך ובא.

יא) כה נזדכך בבית הגה"ק ונעשה כלי מלא וגדוש בתורה ויראת שמים, בימי חרפי כשלמדתי תורה אצל הנאון ר' ארי' ליבוש הלוי איש הורביץ זצ"ל אברך סטריא (בעהמח"ס שו"ת הרי בשמים) נסע למרחץ מריסקוביץ לבקר את הרה"ק מהרמ"ם זצ"ל מוויזניצא, שאל אותו צדיק זה אם יש לו הכרות עם מחותנו הרה"ק ר' ישכר בעריש מדאלינא שנתחתן עמו בו בפרק, וכשהשיב לו שהוא ממכיריו, שאלו אם מכיר הוא את בנו רי"צ וכשראה שהרב מסטריא מסתכל בו כמתמיה כי הרה"צ רי"צ היה אז עדיין אברך, הפליא מאד בשבחו ואמר לו שכדאי שיכיר אותו פנים אל פנים, כך סיפר לי מורי ורבי הנ"ל.

יב) בקיץ תרמ"ו אחר פטירת אביו הקדוש נסע למרחץ לזבין לקבל שם פני הגה"ק ר' יהושע מבעלזא זצ"ל, כבדו הגה"ק מבעלזא מאוד והושיבו בראש סמוך אצלו, ואמר למקורביו שאביו של הרב מדאלינא הולך לפניו לתור לו מנוחה כי נגלה אליו כהלום ככילה שלפני יום כואו אליו ואמר לו: הנה בני הולך ונוסע אליך, קבלהו בסבר פנים יפות וקרבחו בשתי ידיים ומאז היתה אהבה גדולה בין שניהם, והרה"צ מדאלינא היה בא אליו שנה שנה, ונתקבל כקביר גדול הסיב אצלו בראש השלחן ואכל עמו מקערה אחת.

יג) דודו הרה"ק מהרמ"ם זצ"ל מזידיטשוב אהב אותו כנפשו ובכל שנה היה בא אליו וישב בביתו שנים שלש שבועות והוא היה עומד לפניו ומשמשו ככל הכבוד הראוי לאדם גדול כמותו, והיה הרה"ק מהרמ"ם מפליג בשבחו מאוד מאוד, אבל בעוה"ר שקעה שמשו שלא בעונתה, ובשנת תרס"ט בטרם מלאו לו חמשים ושתיים שנה הלך למנוחות ביום י"ב אייר, ז"ע.

לקיים דברי זקנו רבנו כתב אמנם את תורותיו על ספר אבל קודם פטירתו נמלך וגננם ולא נשאר לנו רק שתי ההקדמות החשובות שכתב לספרו של אביו "לקוטי תורה מהרי"א ולספרו של דוד רבנו הרה"ק ר' משה מסאמבור זצ"ל - תפלה למשה". כהיום הזה יושב על כסאו חתנו הגה"צ ר' יהושע האלברשטאם שלי"ט א מכני בניו של הגה"ק מצאנו זצ"ל.

יד) ושלישי בקודש מנכדיו של רבנו שיצא טבעו בעולם והיה צדיק מפורסם הוא רב הקדוש ר' אהרן מנחם מענדיל זצ"ל אברך אלעסק בנו של הגה"ק ר' סענדר ליפא זצ"ל, הוא היה נודע ביחוד בצדקותיו אשר עשה בישראל, שלא לן אצלו פרומה בתוך ביתו, אך חלק כל ממנו לצדקה, מעונו היה אכסניא לעניים, וכל דל ואביון שלא מצא מקום ללון הלך ולן בביתו והוא היה מטפל בעצמו בהכנסת אורחיו אלה, הוא היה שפל כרך וצדיק תמים ונתחבב מאוד בכל שדרוה

שדרות העם וגם נכרים התיחסו אליו. בהערצה ניאית לאיש קדוש, בהיותו חתן הרה"ק ר' יצחק זצ"ל בן הרה"ק ר' העניך זצ"ל אכר"ק אלעסס מילא מקום חותנו ברכנותו באלעסס ובשעת המלחמה גר בעיר לבוב עד פטירתו. חבל שלא האריך ימים גם הוא והיה רק כבן ס"ב שנה בערך, ונפטר ביום י"ט אב תתפ"ג ומנוחתו כבוד בעיר לבוב וזותם ינן עלינו.

מלואים

הגה"צ ר' מאיר מדזיקוב זצ"ל (בן בנו של הגה"ק מרופשיץ זצ"ל) כתב בספרו אמרי נועם עה"ת פ' וישב פס' ואין איש מאנשי הבית שם בבית ידוע מספרים שיש צדיקים גדולים שיכולים להפשיט הצורה מהחומר ולשלוח את הצורה שלו למקום אחר.

הדברים האלה ראו בפועל אצל רבנו, אם לא היתה כל תקוה שתמצא פקודתו אין קשבת ע"י שליח גראתה דמות דיוקנו של רבנו בחלום ומטרה פקודתו בעל פה, כה היה מעשה בחנוני אחד בעיר קולמיי שהיה לו משפט פלילי חמור מאד. והקטיגור הממשלתי שנתמנה מחדש היה בעל דין קשה ומחמיר מאד בדיני עונשים, קודם יום הדין בספ חנוני זה אל רבנו וסח לו את צרתו, היה אז אצל רבנו בהזדמנות חנוני אחד מקולומיי ושמו ר' שמואל ליב העניך, שהיה יוצא ונכנס בבית הקטיגור והוא קרא רבנו את רש"ל וצוה עליו כשיחזור לביתו ילך מן הרבנות ישר לביתו של הקטיגור ויאמר לו בדברים האלה. "הרכי מזידיטשוב צוה עלי לבקש ממך בשמו שתזכה את היהודי פלוני במשפט" הרברים האלה יאמר לו שלש פעמים זה אחר זה ואח"כ ילך לביתו של **שליחות** מצוה זו לא היתה נעימה ביותר לרש"ל זה, אבל רבנו צוד ומי ימרה את פיו. בשוהר לעירו עשה במצות רבנו הלך ואמר את הדברים אל הקטיגור, ובשאלתו נתמלא חמה ודקע ברגליו מתוך כעס חזר רש"ל על דבריו ואמר כי הוא רק שליח רבנו, הוא שצוה לו לומר כך וכך, וכה שילש הרברים והשתחוה ויצא, ובלבו בדרך ברכת הגומל שכבר יצא בשלום מלפני רשע עריץ זה

כשבא לבית ונת מעט מעמל הדרך פתאום באה רמשרתה שכביהו וחדר לו כי איוה "פריץ" מחכה במטבח ורוצה לדבר עמו. נכנס רש"ל אל המטבח ולתמהונו מצא שם את הקטגור בכבודו ובעצמו, הזמינו ליכנס אל חדר האוכל פנימה, אבל הקטגור סירב ואמר "באתי לבקש ממך שתלך עמדי אל הרבי שלך שמסרת לי דברים בשמו למען אדבר עמו פנים אל פנים" טעה הקטגור וחשב כי הרבי הוא בקולומיי אבל רש"ל העמידו על האמת שהרבי דר בזידיטשוב והיום בא משם, ספר לו הקטגור כי בהלכו לישון חלם שהרבי עומד עליו ודורש ממנו שיהפוך בנותו של פלוני היהודי ובאשר נסה למרות עת פיו פשט את ידו הצנומה וירחפהו באחת מצלעותיו והזהירו כי אם ימרה את פיהו מרה תהיה אחריהו וייקך בדבר הקטגור הדברים האלה הראה לרש"ל כידו על מקום הצלע שהיה בו יד רבנו ואמר כי רק לבעבור זאת מהר לבוא אליו בעוד לילה ללכת אל רבנו להבטיחו שיעשה בפקודתו כשהגיע יום המשפט המתיק הקטגור את הדין והיהודי יצא זכאי

פ"א בא אל רבנו בפרי אחד שנפלה דליקה בביתו ובגרנו שהי' מוכסחים באחריות, הקימו השופט והכומר שכבפר עליו עדי שקר שהוא בעצמו המבעיר את הבערה והעדים נתנו ערומתם לפני הכולטש שחקרו המאורע, והיה לפני בא יום הדין למשפט פלילי זה ראה היהודי הלוח כי בצרה גדולה הוא, ובא לשפוף שיחו לפני רבנו באשמורת הבוקר של יום המשפט, אולם בשעה זו לפני התפלה לא קבל רבנו שום אדם, והנה השעה דחוקה והוא נתפז לדרכו לבא למקום המשפט בשעה המוגבלת, הלך וסח כל המאורע לר' אליהו זצ"ל בנו של רבנו ואמר כי רוצה הנהו ליתן פדיון נפש סכום מסוים ובלבד שיקבלו רבנו חיבף ומיד עוד קודם התפלה, השתתף ר' אליהו זצ"ל בצערו ואמר לו הדבר קשה עלי מאד אבל מפני שהענין תבוף אלכה ואנסה לדבר אל אבא אבל הריני מתנה עמך שלא תרבה דברים רק תמסור הפתקא והפ"ו ותאמר בקצרה שצריך אתה היום לרחמים גדולים נכנס ר' אליהו לתדרו של רבנו ברבו בצפרא טבא והתחיל בשייה על צרבי הבית ואמר: אבא! אנחנו תיביים חובות מחובות שונים, והקופה שלנו ריקה, הציץ בו רבנו ותמה, בי מעולם לא הטריתו ר' אליהו בענינים כמו אלה, וכל שכן בבוקר קודם

קודם התמלה ובכן שאל אותה בנהימה קצרה נא ? ? התנצל ר"א ואמר . השעה רחוקה ופה במסדרון עומד איש שיש לו בקשה גדולה ואינו יכול להמתין עד אחר התמלה בדמי מדוינו אסלק החובות והוא לא ירבה דברים עמך רק בדרך תברכנו וילך לו לשלום

ידע ר"א לסבב הדברים בהכמתו שיסכים רבנו לקבל האורח עוד קודם התמלה, הניע רבנו בראשו לאות הסכמה, נכנס האיש ונתן המתקא עם הסיג ואמר בקצרה : בצרה גדולה אני יש עלי דין-פלילי בבית דין של פונשים ולישופה אני צריך, השיבו רבנו לך לשלום והי יצליח ררכך ויושיעך בישופה מן השמים. ומטרו

ביום ההוא היה רבנו נרגז מאוד, וגם תמלתו לא הייתה כתמול שלשום, אחר הצהרים אמר לבנו ד' אליהו : בעתיד אל תביאני לידי קבלה מריגות כמו אלה, כי הלא זה פנץ של אתר מעשה ביה רין, ולא הייתה לי כל עצה אחרת רק לשנות את צורתו. קבל ר"א תוכחה זו בשתקו ובאין מבין רבני רבנו

אחריו יזמים בא האורח שוב אל רבנו אבל בפנים שוחקות כי באו לבשרו שיצא זכאי כדיוגו, שאל אותו ר"א על מהלך המשפט, ענה האיש שגם הוא משתומם ולא ידע מה נהיית בנתיים, כי כשעמדתי לפני השופטים נקראו העדים אחר אחר והעירו שלפוני היהודי חרד עמם בכפר הבעיר את הבערה, וכאשר העמידו אותי בפניהם ושאלו אותם אם זה הוא האיש שחוליק אש בביתו ? הביטו בפני אחר אחר דאמרו. לא ! לא זה כי אם היהודי שבכפר שלנו הוא שעשה המעשה הרע, קראו אותי השופטים כשמי כמו שאני נקרא בכפר ובכל זאת לא הפירו בי את הנאשם, נהרגו הקסגר וחזר ושאל אותם ושוב הסתכלו בי ואמרו לא זה הוא המבעיר כי אם היהודי מכפר שלנו, באו השופטים לידי הכרה שיש כאן חלופי גברי גערו בנויפה בעדים ויצאתי זכאי ע"פ הרברים האלה הבין ר"א רבני רבנו שאמר שלא מצא עצה אחרת רק לשנות את צורתו של הנאשם, ונמתרה החרה גם להנאשם עצמו איך זה עדים שהיו עמו בכפר ונשבעו כי הוא הבעיר את הבערה ובכל זאת כשהסתכלו בפניו אמרו כולם פה אחר כי הוא אינו המבעיר, שינה רבנו את צורתו ולא הכירוהו

כ נודע שמו של רבנו בתור איש מוסף וכל מי שהיה לו דין ודברים עם בעל דין קשה היה בא קובלנא לפני רבנו והוא עשה משפט לשפוקים, כתב או שלח פקודה בע"פ ע"י שליח, וכל הנתקפים חררו לנפשם מפני מרמו רבנו, ולא רק לאחינו בני עמינו חיו פקודותיו של רבנו כרבר מלך שלטן כי אם גם לאצילים ממדומי עם הארץ, ואפי' הפקידים הגבוהים של הממשלה התיחסו ביראת הכבוד אל פקודות של רבנו אציל בעל אחוזה כי הקשיח את לבבו ושחת באף רחמיו לדרוש מתוכרו היהודי הוספה רבה על חכירתו ונסע החוכר שהוא אל רבנו ושפך לפניו מרי שיחו, ורבנו או שהיה שולח דברו לאדונים קשה אלה לחדול מלדרוש הוספות כאלו ורבריו עשו פרי ונתקבלו או שהיה אומר להחוכר הריני מחכיר לך את העסק בכך ובך, ויותר מזה לא תתן אפילו פרוטה אחת, ומצוה עליו לשוב לביתו ולחכות במנוחה עד שיתרצה אדוניו למקח ההוא, אביהם של הגרמים בארעני (אלו שהיו שרי מלוכה גדולים במלכות אוסטרי) היה לו באחוזה נחלתו הסמוכה לעיר סקאליע (במזרח גליציא) חוכרים יהודים וביניהם יהודי עני אחד שמכר לו כל החלב של פרותיו במשך שנים הרבה, פתאום נכנסה רוח קמצנות באציל זה ודרש מהעני החוכר הוספה רבה על המקח, וירי לא השיגה למלאות דרישתו, נסע עני זה אל רבנו וסח לו כל המאורע, נהרגש רבנו קם מכסאו ואמר אל תוסף לו אפי' פרוטה אחת ! הריני מחכיר לך את העסק מחדש לך וכך שנים בכך ובך ומנה לא תודע !

חזר חוכר זה לביתו ולא יסף לבא אל האציל לדבר עמו עד העסק, כשנודע הרבר אל האציל נסע אל רבנו ולקח עמו את שני בניו שהיו אז עדיין נערים קטנים, אציל זה היה אדם סחך מאד ומרבר עם יהודיו יהודית, כשבא לפני רבנו אמר לו בלשון ערומים : שמעתי שאדוני מחכיר את עסקי בלי שאלת מי וקוצב בשבילי מחירים נמוכים מאד, ובכך באתי לבקש שירחם לא רק על יהודיו כי אם גם עלי כי פריץ-עני אמכי ואב-לבנים והכנסותי מצומצמות ובכך לפתע אל יולול כל כך במחיר עסקי הרברים נאמרו בהטעמה בדיחותית למחצה אבל היה בהם גם מעט אמת, השיב לו רבנו שלא יקמח פרנסת השוכנים בנחלותיו ויברכו ה' בשרה ובביתו, הציג האציל לפני רבנו את בניו ויברכם שהיו שרים גדולים בארץ.

ס אחד ממכירי חסיר ואנש' אמונים, שבנעוריו לקח בחכירה את מכס הדרך והרבה מאד במחירו, רצפוי היה לאבר כל הונגו בעסק ביש זה ערך בקשה להמיניסטריים צוויגא שינתו לו הנחה והחליט בדעתו להתיצב לפני המניסטר ולבקש רחמים מלמניו, הלך ונמלך ברבנו, אמר לו

לו רבנו, לך והתיצב לפני המניסטר ואמרת אליו, שהרבי מזידיטשוב צוה עליך לבקש ממנו בשמך שימלא את בקשתך גסע אותו חסיד לוינא ועמד לפני המניסטר והתחנן לפניו וכשראה שאין הדברים נכנסים לאוזניו כלל אמץ לבבו ואמר הדברים משמו של רבנו. הצוה המניסטר פניו ואמר מי הוא רבך כי אשמע בקולו? ופטר את המבקש שלא בסבר פנים יפות. נסע האיש לביתו בפחי גפשו, ויהי מדי עכרו דרך לבוב הלך לאחד הפקידים במשרד הממשלה שהיה מכירו ובקש ממנו שיפספש בין הכתבים אולי באה איזה תשובה על בקשתו מן המניסטרוים, כי שהת האיש מניסיעתו מווינא ללבוב כשבוע תמים. פשפש אותו ולתמהונו מצא כי כו ביום באה פקודה למלא את בקשתו של אותו איש ולתת לו הנחה על החכירה כרצונו, נוכח האיש סוף סוף עשו הדברים של רבנו עליו רושם ואע"פ ססירב בתחלה נחפץ אח"כ לבכו לטובה עליו ומלא את בקשתו ובאמת נשמע פ"א מרבנו שאמר שגם בחצר המלך דבריו נשמעים. ויכול הוא לתאר בפרטי פרטות את הרהיטים שבבית המלך, צורתם וסדורם, סוד ה' ליראיו

עם חתימת הספר הנני מוצא לנכון לרראות איך כמה דברים בעלמא של רבנו הם גופי תורה בספריו הקרושים של בן דודו הגה"ק מקאמרנא זצ"ל.

(א) **הנה** למשל מסופר למעלה (פרק ד' אות ג') שהקפיד רבנו על חסידיו דודו ורבנו רבנו משה זצ"ל מסאמבור על ששתו שתי מרובה ביום שני של פסח, והנה אנו מוצאים בספרו עה"ת של הגה"ק הג"ל היכל הברכה פ' שמיני (ע"ו ע"ב) עה"פ יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל בין הקודש ובין החול וז"ל ולהבדיל תרין (במסורה) ולהבדיל בין האור ובין החושך. לרמוז על טפשות איזה אנשים ששותים הרבה מדי"ה כרי שיהיה להם אור והארה. וזה הארה ואור מקליפת גנה, כי אצל רבנו אלימלך היה אסור לשתות שום משקה בימים האחרונים של סוכות עד אחר גמר ההקפות שלא יתערב זר בשמחה של קדושה, וזהו ולהבדיל בין האור ובין החושך של עצבות לא יהיה לך זה ע"י שתיית משקים כ"א ע"י התורה אמירת עינים ומשמחת לב אכ"ר, עבלה"ק ; (ב) **בנוגע** להתלהבותו המופלגת של רבנו בשעת הקריאה של עשרת הדברות (ראה טרק ח' אות ד-ה) כדאי להעתק משי"כ הגה"ק הג"ל בספרו הנזכר פ' ואתחנן (ל"ד ע"ב) וז"ל . קול גדול ולא יסף פרש"י בי קולו חזק וקיים לעולם מבואר מזר שמי שמקדש עצמו זוכה לשמוע קול ה' שקיים לעולם כמו שזכה הבעש"ט ותלמידיו כידוע ומפורסם שזכו לשמוע הקולות וברקים וקול שופר חזק בשעת אמירת אנכי עם כל הדין סתימן עלאין וכו' עיי"ש :

(ג) **בפרק י"ב** אות י"ד ובכמה דוכתי מסופר איך זרק רבנו מרא בתלמידיו ופחדו שנפל עליהם וכדאי להעתק אשר הביא הגה"ק הג"ל בספרו זה פ' דברים מה ששמע מפיו של הגה"ק ר' זאב בנו של הרה"ק רי"מ מזלאטשוב זצ"ל פירוש הפסוק רפאים אף הם יחשבו כענקים והמאובים יקראו להם אימים שאמר ב"ר"ך רמז, "רפאים" הם הצדיקים רופאי נפשות. אף הם" אף וכעס שלהם, יחשב כענקים" כטעם הענק הענק לו שעי הכעס שלהם ממחיקים הצדיקים כל חזינים וממשיכים שפע וברכה. והמאובים" שאין לקם הכרע של הרעת ואין להם מוח בקדקדם יקראו להם "אימים" כעסנים, שאין להם מוח להבין שכל דברי הצדיק עושים רשימות גדולות להמתק כל הדינים וכו' עיי"ש .

(ד) **בפרק כ"ה** (אות ה') ספרנו שרבנו סמך ראשו על הקופסא של רמבע"ג ואמר שממשיך עי"ז על עצמו אורא דאי, כדברים חאלה אומר הגה"ק הג"ל בפ' בא (ס"ו ע"ב) שמביא דברי הרמב"ן שגם בזמן הגלות מ"ע לישב בא"י ולא לעזבה בידי הגוים, וסיים הגה"ק : אם לא שחושש לביטול תורה שהיא למעלה מן הכל וכו' יכול האדם הצדיק לקדש א"ע אף בגלות שיהיה מוקף מאויר ריח גן עדן בחו"ל עיי"ש :

(ה) **ולאחרונה** דובר הסכסוך שנתהווה בין רבנו ובין הגה"ק הג"ל בנוגע לנקוד של ספרו וסופר וספור" הנזכר בספר יצירה (ראה פרק ט"ז) גופא דעובדא הכי הוי. רבנו מהרצ"ה בספרו עטרת צבי על הוזה"ק בפירושו למאמר הזוהר בפ' בראשית (ל"ו ע"ב) ד"ה ספור עילאה דהא מיניה נפק כלא" כתב שמקובל בירו מן המקובלים ראשוניט שג' ספרים המזכרים בספר יצירה הם ספר וספור (לא סופר בחולם) וספור על גירסא זו של רבנו מהרצ"ה חלק הגה"ק מקומרנא וכפי שאנו מוצאים בספרו זהר ח" פ' בראשית (דף קס"ו וקס"ט) הוא מברר מספרי מקובלים ראשוניים גם הא שהגודל הנכון הוא ספר וספור (בחולם) וסופר, ואת דעתו זו שכתב בספרו אמר בע"פ לרבנו. ורבנו שהיה חרד על דברי רבו הגין על זוסטא זו בכל כחו והיטב חרה לו על שחלק על רבו. אולם את זהב בסופו עברו רבנן שלמא בהייתו. וזכותם ימרו לנו ולכל ישראל :

